

UČEBNICE ZEMĚPISNÁ

pro

vyšší třídy škol obecných.

Sepsal

Ant. Tille.

Vloženo 26 výkresů.

Druhé, dle nového učebního plánu upravené vydání.

K. RAIMUND VYDÁVÁ.

Y PRAZE.

Nakladatel Fr. A. Urbánek, kněžíkupce pro paedag. literaturu a učebné pomůcky.

1876.

Zeměpis obecný.

1. Co jest země celá? — 2. Jakého jest země celá tvaru?
— 3. Kde my na zemi bydlíme? — 4. Jak jest zeměkoule
velká? — 5. Jak zeměkouli vyobrazujeme?
-

Př. — Příklad. Úl. — Úloha.

O zemi celé.

1. Př. Naše místo jest na zemi, naše okolí jest částí země, Čechy i Moravou země, ale jsou také jen částí země celé. — Poučka: Celá země jest velikánské těleso, na kterém my obýváme; země jest světové těleso čili hvězda, která mezi ostatními hvězdami ve světě se vznáší.

2. Př.: Tato koule (ukáže se globus) jest kulata čili tvaru kulatého. — Poučka: Země celá jest tvaru kulatého čili má podobu kulatou. Země celá není sice kulf dokonalou, nýbrž jest poněkud smáčknuta čili sploštěla; ale poněvadž jest velmi málo sploštěla, říkáme jí přece zeměkoule.

3. My nebydlíme uvnitř země, nýbrž na zemi čili na povrchu zeměkoule. — Úl.: Kteří lidé pracují uvnitř země?

4. Zeměkoule má objem **40.000** kilom. dlouhý, i jest tedy kuli velikánskou. — Úl. Vypočteme, jak dlouho bychom jeli, kdybychom denně 800 kilom. urazíce zeměkouli objeti chtěli.

5. Př.: Tato koule (ukáže se globus) nám vyobrazuje zeměkouli. — Poučka: Zeměkouli vyobrazujeme si kuli obyčejně z papírové hmoty shotovenou, na jejímž povrchu kreslíme a malujeme zemi a moře, řeky, města a jiné pozemské věci. Takové kouli, kterou si zemi vyobrazujeme, říkáme také zeměkoule neb (latinským jmenem) **globus**.

- O slunci.** — 7. Jak daleko jest? — 8. Jak veliké slunce jest?
— 9. Jak se klameme vidouce slunce malým? — 10. Jakým světlem slunce svítí? — **O měsíci.** — 11. Jak daleko jest? — 12. Jak jest měsíc velik? — 13. Jakým světlem svítí? — **O hvězdách ostatních.** — 14. Kolik hvězd jest?
-

Kde zeměkoule jest?

6. Zeměkoule vznáší se ve světě čili **v prostoru světovém** mezi sluncem, měsícem a ostatními hvězdami.

O slunci. — 7. Slunce jest od země **150,000,000 km.** daleko. — Úl.: Vypočteme, jak **dłouho** by jel se země na slunce železniční vůz, který by denně 800 km. urazil?

8. Nám se zdá, že jest slunce malá kruhová plocha, ale to jest klam, neb slunce jest **koule** $1\frac{1}{2}$ ho millionu krát větší než zeměkoule; čili slunce jest tak velké, že by takových kulí, jako země jest, $1\frac{1}{2}$ millionu z ní nadělati se dalo.

9. Př.: Dívajice se na makovici vysoké věže, vidíme ji tak malou, jako bychom ji v jedné ruce unesli, ač bývá makovice tak velka, že by do ní celý člověk a do některé i několik lidí se vešlo. — Poučka: Vidouce slunce malým klameme se a příčinou klamu jest zákon zrakový tento: Čím dále nějaký předmět jest, tím menším býti nám se zdá. — Úl.: Uvedmě několik předmětů, které (proto) menšími vidíváme než jsou.

10. Slunce svítí **světlem vlastním**, neb jest slunce koule velmi žhavá, která žárem svým na všecky strany nejen svítí, nýbrž i hřeje, čili na všecky strany světlo i teplo vysylá, a tak i naši zemi osvětluje a otepluje.

O měsíci. — 11. Měsíc jest ze všech hvězd zemí nejblíž, ale přece ještě **380 tisíc km.** od ní daleko. — Úl.: Vypočteme, kolikrát jest měsíc zemi blíže než slunce.

12. Měsíc jest velká koule, ale mnohem menší než slunce, ano **50krát** menší než zeměkoule (čili ze země dalo by se 50 tak velkých kulí nadělati jako měsíc jest).

13. Měsíc nesvítí světlem vlastním, neb jest **těleso tmavé**, ale bývá od slunce osvětlen a svítí pak světlo sluneční odrážejí (jako zrcadlo světlo odráží).

O hvězdách ostatních. — 14. Hvězd jest **nesčíslně** mnoho,

15. Kolikery jsou hvězdy? — **O otáčení.** — 16. Jak otáčením se klameme? — 17. Kdy země se otáčí? — 18. Jak povstává den a noc? — **O obíhání.** 19. Jak země obíhá?
-

nebo nikdo nedovede hvězdy sčítati, ani hvězdáři velkými dalekohledy to nedovedou, poněvadž zase vidí mnoho hvězd, kterých pouhým okem nevidět.

15. Hvězdy jsou hlavně dvojí: 1. hvězdy, které svítí světlem vlastním, 2. hvězdy od našeho slunce osvětlené. Hvězdám, které vlastním světlem svítí, říkáme **slunce** nebo **stálice**, o hvězdách našim sluncem osvětlených říkáme, že náleží do naší **sluneční soustavy**. — Př.: Naše země i nás měsíc náleží také do naší sluneční soustavy.

Jak země se pohybuje?

Nám se zdá, že země nepohnutě stojí, ale to jest **klam**, neb země pohybuje se a to spůsobem **dvojím**: 1. země otáčí se, a 2. země **obíhá**.

O otáčení. — 16. Př.: Je deme-li rychle ku předu, zdá se nám, že stromy okolo nás do zadu utíkají. Otáčíme-li se rychle, zdá se nám brzy, že stojíme, a že všecky věci okolo nás se otáčejí. — **Poučka:** Míniče, že země nepohnutě stojí a obloha se sluncem a všemi hvězdami okolo ní se otáčí, klameme se, neb jest tomu naopak; obloha totiž se sluncem a hvězdami okolo země se neotáčí, nýbrž zeměkoule sama o sebe **se otáčí** (jako hračka, které vlk říkáme).

17. Země otáčí se **neustále**. Době, ve které země jednou se otočí, říkáme **den** a den dělíme ve **24 hodiny**.

18. Den a noc povstává tím, že země (o sebe) se otáčí, a to takto: slunce nemůže nikdy celou zeměkouli na jednou osvitit, nýbrž osvětluje vždy jen půli zeměkoule a půli nechává neosvětlenou; a tak osvětlená půle má den a neosvětlená půle jest v stínu čili má **noc**. Země otáčející se (o sebe) uvádí místa jednotlivá střídavě v den a v noc.

O obíhání. — 19. Země neotáčí se stále na místě jednom, nýbrž otáčejíc se běží dál, a běžíc obíhá okolo slunce; i říkáme jí proto také **oběžnice**.

20. Kdy země obíhá? 21. Čemu říkáme dráha zemská?
22. Jak dlouhá jest dráha zemská? 23. Z kolika hvězd sluneční soustava záleží? 24. Kolikery hvězdy sluneční soustavy jsou?
25. Jak slunce se pohybuje? 26. Kterým hvězdám říkáme vlasatice? 27. Jaké jsou vlasatice? 28. Kterým hvězdám říkáme oběžnice? 29. Kolik oběžnic známe? 30. Jak velké oběžnice jsou?

20. Země obíhá okolo slunce neustále, a do běžného oběhu říkáme **rok**. Rok trvá $365\frac{1}{4}$ dne, čili země jeden oběh okolo slunce vykonajíc $365\frac{1}{4}$ krát o sebe se otočí.

21. **Dráha zemská** říkáme dráze, kterou země probíhá okolo slunce obíhajíc.

22. Dráha zemská jest 6krát (a ještě o něco více než 6krát) delší než vzdálenost země od slunce. (6×150 mill. kil. = 900 mill. kilom.; a ještě 40 mill. kilom.)

O sluneční soustavě.

23. Sluneční soustava záleží z (asi) $1\frac{1}{2}$ sta hvězd.

24. Hvězdy sluneční soustavy jsou hlavně čtvery, a to: slunce, oběžnice, družice a vlasatice.

O slunci. — Úl.: Opakujme č. 7—10.

25. Slunce neobíhá okolo země, jak se zdá, ale také nepohnutě nestojí, nýbrž otáčí se o sebe.

O vlasaticích. — 26. Vlasatice říkáme hvězdám, které světlý ohon mají; vlasaticím říkáme také (řeckým jmenem) komety.

27. Vlasatice jsou tělesa velmi ředounká, protože skrz ně jiné hvězdy viděti lze. Některé vlasatice obíhají okolo slunce tak jako naše země, a patří tedy do naší sluneční soustavy.

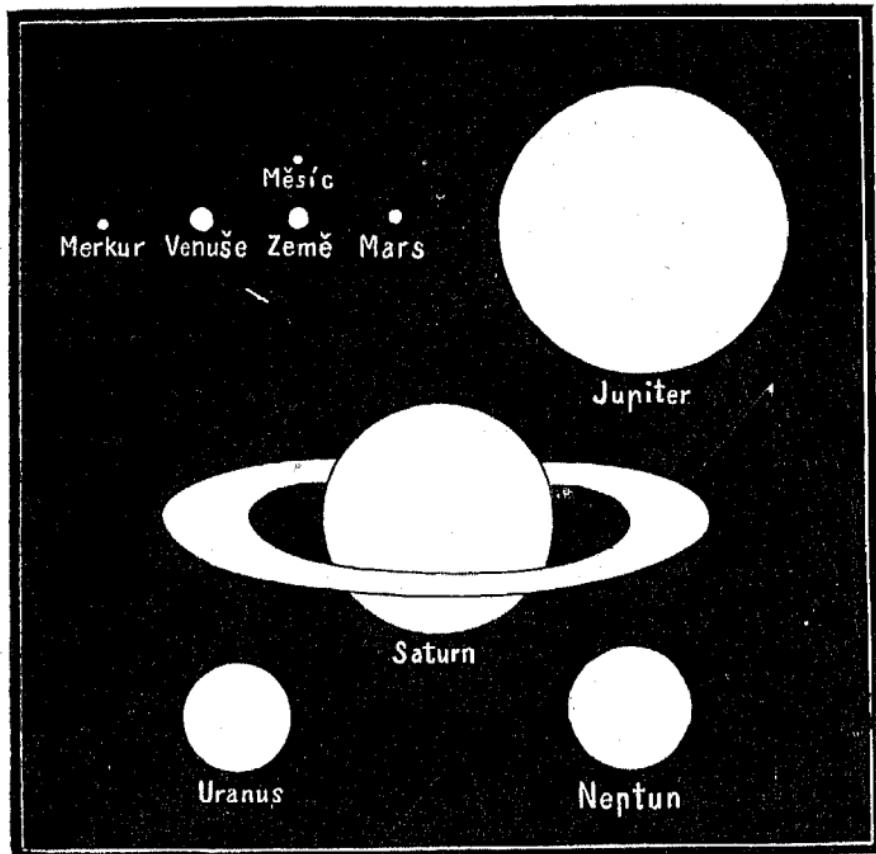
O oběžnicích. — 28. Oběžnice říkáme hvězdám, které jako naše země okolo slunce pravidelně obíhají; řeckým jmenem říkáme jim **planety**.

29. Oběžnic známe více než sto, ale pouhým okem (čili bez dalekohledů) vidět jich lze (kromě naší země) jen 5.

30. Oběžnice jsou rozličně veliky, 4 jsou větší než naše země, ostatní jsou menší; největší oběžnice služe Jupiter (čili Kralomoc) a jest 14set krát větší než zeměkoule; po Kralomoci největší jsou: Saturn (čili Hladoleť), pak Uranus (č. Nebeštanka), pak Neptun (č. Vodan). (Pozn. Viz výkres 1.)

31. Jak daleko od slunce oběžnice obíhají? — 32. Jak Venuši jináč říkáme? — 33. Kterým hvězdám říkáme družice?

31. Oběžnice obíhají od slunce velmi rozdílně daleko: slunci nejblíž jest **Merkur** (čili Dobropán), druhá **Venuše** (čili Krasopani), třetí **země**; ostatní všecky jsou dále od slunce než země, nejdále **Neptun** (č. Vodan).

Výkres 1.

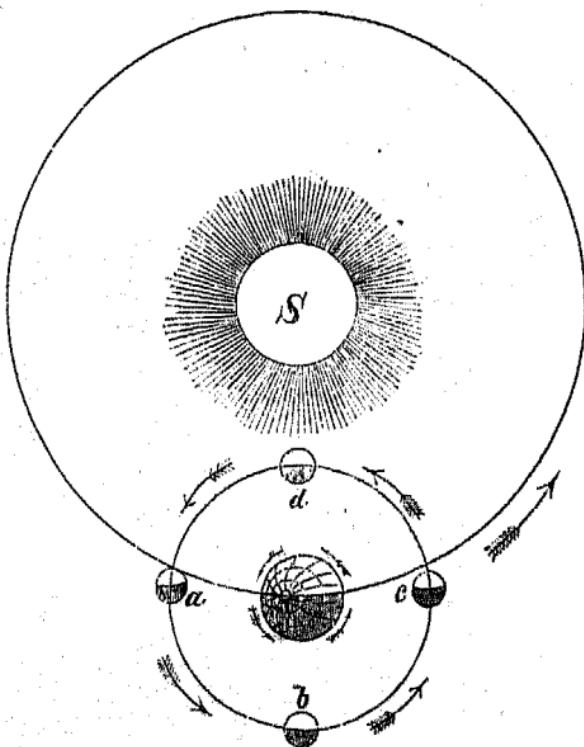
32. Venuši jináč říkáme někdy večernice, někdy dennice; **večernice** Venuši říkáme, když hned po západu slunce jasně svítí, dříve než ostatní hvězdy, **dennice** Venuši říkáme, když před východem slunce ještě po ostatních hvězdách jasně svítí.

O družicích. — 33. Př. Náš měsíc obíhá okolo naší země

34. Jak měsíc okolo země obíhá a jak říkáme době jednoho měsícového oběhu? — 35. Jak bývá měsíc osvětlen?

kteráž jest oběžnice. — Poučka: Družice říkáme každé hvězdě, která okolo některé oběžnice obíhá a s ní okolo slunce putuje; okolo Kralomoce 4 družice (č. měsíce) obíhají; nejvíce měsíců krouží okolo Saturna, totiž 8 měsíců a ještě 5 obřuců.

34. Měsíc okolo země neoběhne denně jednou, nýbrž oběhne jednou čili vykoná jeden oběh teprv za 30 dní (bez $\frac{1}{2}$ dne) a této době jednoho měsícového oběhu říkáme také **měsíc**.

Výkres 2.

35. Měsíc jest od slunce osvětlen, a to takto: slunce nemůže najednou celou měsícovou kouli osvitit, nýbrž osvětluje jí vždy jen půl, my pak se země naň hledíce vidíme někdy tu osvětlenou a někdy tu neosvětlenou půl měsícové koule, a někdy od každé části.

36. Které čtvrti měsíčné rozeznáváme? — 37. Jak měsíc se zatmí? — 38. Jak slunce se zatmí? — 39. Z čeho svět záleží? — 40. Jak daleko hvězdy jsou?

36. Čtvrti měsíčné rozeznáváme takto: 1. Když vidíme jen neosvětlenou půli měsícové koule, říkáme ji **nový měsíc**; 2. když vidíme celou osvětlenou polokouli měsícovou, říkáme ji **úplněk** 3. když pak vidíme jen půl osvětlené polokoule, říkáme ji **čtvrt**; té čtvrti, která následuje po novém měsíci, říkáme čtvrt první, té čtvrti, která následuje po úplňku, říkáme čtvrt poslední. — Ú1.: 1. Kterou čtvrt vypadá dnes? 2. O kolikáté hodině měsíc dnes vychází?

37. Podobenství: Pověsim-li v pokoji mezi světlo (svíčkové) a stěnu míč, vrhne stín na stěnu a zatmí ji. — Poučka: **Měsíc se zatmí**, když (obíhaje okolo země) přijde do stínu, který země vrhá. — Ú1.: Vyhledáme v kalendáři, kdy bude letos jaké zatmění měsícové.

38. Podobenství: Pověsim-li v pokoji mezi světlo a svít obličeji míče, vrhne míč stín svít na svůj obličeji a zasloni mi světlo. — Poučka: **Slunce se zatmí**, když měsíc (okolo země obíhaje) svítí stín na zemi vrhne. V krajinách, kam stín měsícový padá, nevidína slunce, protože jím měsíc zaslání.

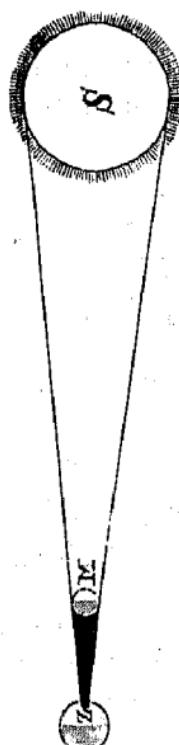
O světě.

39. Svět záleží z hvězd, a to z nesčíslně mnoha hvězd.

Výkres 4.

40. Hvězdy jsou od nás velmi rozdílně daleko; ze všech hvězd nejbliž nám jest měsíc, pak ostatní hvězdy naší sluneční soustavy;

Výkres 3.

41. Čemu říkáme obloha? — 42. Čemu říkáme světo-koule? — 43. Jak světokouli vyobrazujeme? — 44. Čemu říkáme souhvězdí? — 45. Co jest osa zemská? — 46. Co jsou točny zemské? — 47. Co jest rovník? — 48. Co jsou rovnoběžky?

stálice jsou od nás všecky mnohem a mnohem dále než naše slunce, některé mnohé miliony miliónů kilometrů daleko.

41. **Obloha** říkáme tomu zdánlivému modrému klenutí, které nad zemí (zdánlivě) se vypíná, a na jehož povrchu hvězdy zdánlivě lpí.

42. **Světokoule** říkáme té zdánlivé duté kouli, jejíž části obloha říkáme. Světokoule se všemi hvězdami zdánlivě okolo země denně se otáčí.

43. Světokouli vyobrazujeme kulí (obyčejně z papírové látky udělanou), a na ní naznačujeme stálice, kde která tkví.

Výkres 5.

44. **Souhvězdí** říkáme skupinám stálicovým; jednotlivým souhvězdím dáváme jmena; na př. **Velký Vůz**, **Malý Vůz**, **Rak**, **Kozorozec**, **Orion**, a j. (Viz na výkr. 5. Vozy.)

45. **Osa zemská** jest skrz zeměkouli myšlená přímá čára, o níž zeměkoule se otáčí. Globus čili zeměkouli dělané můžeme místo osy prostrčiti prut, a o něj globus otáčeti.

46. **Točny zemské** jsou oba konečné body osy zemské; na globu jsou točny znázorněny konci prutu, o nějž globus otáčíme. Jedné točně říkáme točna **severní**, druhé točna **jížní**.

47. **Rovník** jest kruh po povrchu zeměkoule tak tažený, aby byl od obou točen všude rovně (čili stejně) vzdálen, a tedy aby dělil zeměkouli ve dvě sobě rovné (č. stejně) polokoule. Rovník dělíme v **5400** stejných dílů, kterým **zeměpisná míle** říkáme (1 zmp. mile=7'41 kilom.).

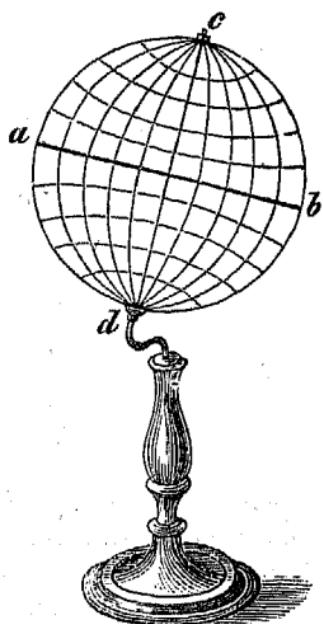
48. **Rovnoběžky** jsou kruhy po povrchu globu tažené a s rovníkem rovnoběžné.

49. Kolik rovnoběžek rýsujeme? — 50. Jak jsou rovnoběžky veliky? — 51. Co jsou poledníky? — 52. Kolik poledníků rýsujeme? — 53. Jak poledníky jsou rozděleny? — 54. Čemu říkáme zeměpisná délka? — 55. Co jsou obratníky? — 56. Co jsou točnové kruhy?

49. Na globu rýsujeme rovnoběžek **2×90**, totiž na každou stranu rovníku 90 tak, že jsou od sebe stejně daleko.
— Úl.: Ukažme je na globu a na mapě.

50. Rovnoběžky jsou menší než rovník, a jsou čím dál od rovníku tím menší, až obě 90té (čili točny) jsou jen body.

51. **Poledníky** jsou půlkruhy po povrchu globu od jedné točny ke druhé rýsované, rovníku na příč.

Výkres 6.

rovníku. (Řeckým jmenem jim říkáme tropy.)

56. **Točnové kruhy** jsou dva kruhy, které na globu rýsujeme s rovníkem rovnoběžně, mezi 23. a 24. stupněm poledníkovým (č. šířkovým), na obojou stranách od rovníku. — Úl.: Vypočteme, kolik stupňů daleko jsou od točen?

52. Poledníků rýsujeme **360** a to tak, aby rozdělily rovník a každou rovnoběžku v 360 dílů a dílům těm říkáme **stupně**.

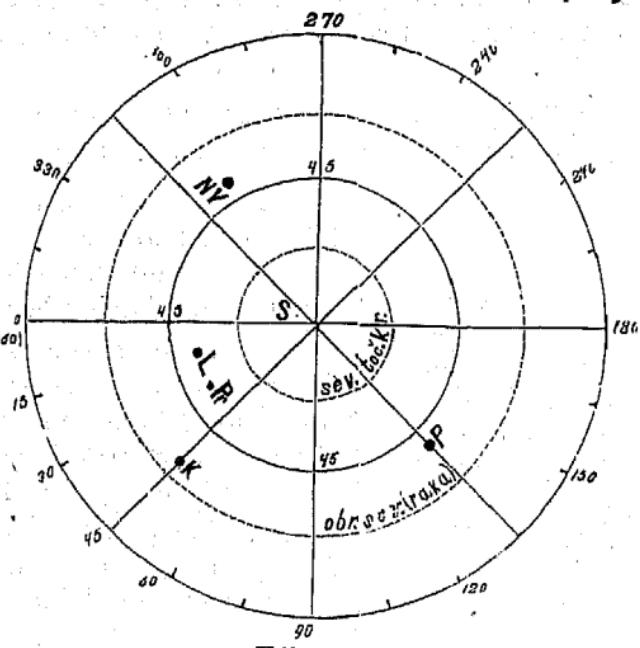
53. Každý poledník rozdelen jest rovníkem ve **2 čtvrtkruhy** (čili po latinsky kvadranty) a každý ten čtvrtkruh jest rovnoběžkami rozdělen v **90 stupňů**.

54. Stupněm rovníkovým a rovnoběžkovým říkáme **zeměpisná délka** a stupněm poledníkovým říkáme **zeměpisná šířka**.

55. Obratníky jsou dva kruhy, které na globu rýsujeme s rovníkem rovnoběžně mezi 23. a 24. stupněm poledníkovým (č. šířkovým,) na obojou stranách od

57. Které zeměpásy rozeznáváme? — 58. Jak slunce zemi otepluje? — 59. Jak slunce zeměpasy otepluje? — 60. Jakou mají zeměpasy povahu?

57. My rozeznáváme na zemi **5 zeměpásů**, a to: 1. zeměpás mezi oběma obratníky, tomu říkáme **horký**, 2. a 3. dva zeměpasy od točen až k točnovým kruhům, a těm říkáme **studené**, 4. a 5. dva zeměpasy mezi horkým a oběma studenými, a těm říkáme **mírné zeměpasy**.

Výkres 7.

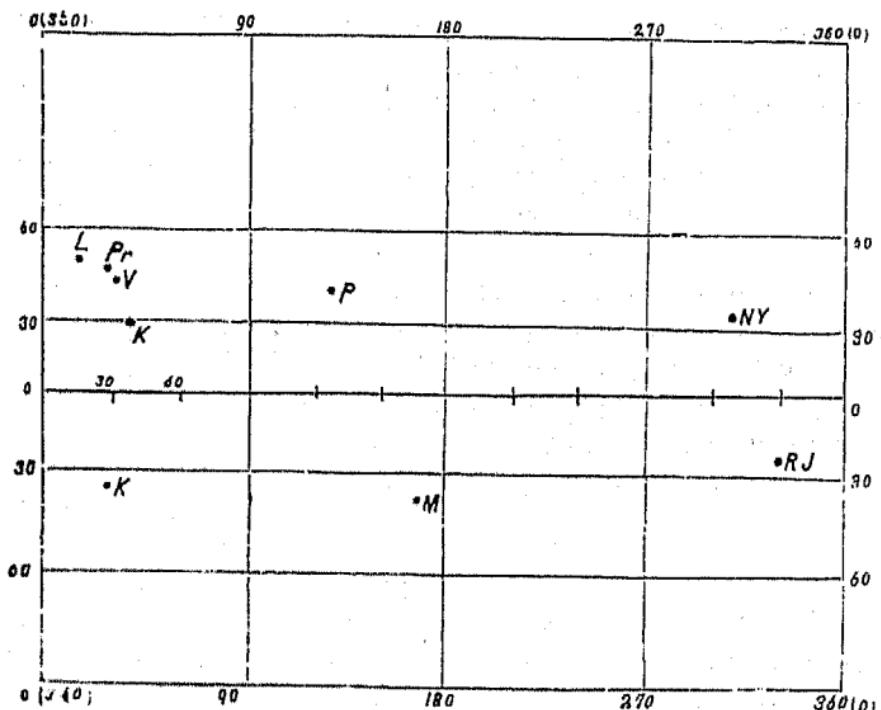
58. Př.: V poledne paprsky sluneční příkřeji dopadají a tedy více hřejí než ráno a večer; v letě sluneční paprsky příkřeji dopadají a tedy více hřejí než v zimě. — Slunce zemi nestejně otepluje, a to tak, že, čím příkřeji sluneční paprsky na zemi dopadají, tím více hřejí a čím méně příkře čili čím šikmoji dopadají, tím méně hřejí.

59. Sluneční paprsky dopadají na zeměpás horký kolmo neb velmi příkře a proto jej nejvíce oteplují; na zeměpasy studené dopadají sluneční paprsky velmi šikmo a proto je velmi málo oteplují.

60. V zeměpasu horkém jest po celý rok velmi teplo,

61. Čemu říkáme obzor? — 62. Které hlavní strany vůbec rozeznávám? — 63. Jak zeměpisně 4 hlavní strany rozehnávám?

v zeměpásech studených jest jen krátké leto a dlouhá zima; v zeměpásech mírných rozeznáváme čtyře roční počasí: **jaro, leto, podzim, zimu.**

Výkres 8.

61. Obzor říkáme každému okrsku zemskému, který z jednoho místa přehlédneme, ohlížejíc se čili obzírajíce.

O světových stranách. — 62. Rozeznávám vůbec 4 hlavní strany, totiž strany: 1. před sebou, 2. za sebou, 3. v levo od sebe a 4. v pravo od sebe.

63. Zeměpisně nenazývám čtyř hlavních stran přední, zadní, levá, pravá, nýbrž určuji a jmenuji je takto: Hledím-li tam, kam stín o polednách směruje, mám 1.

64. Jak světové strany zkrátka nazýváme? — 65. Jak světové strany na mapách nacházíme? — 66. Které vedlejší světové strany rozeznáváme? — 67. Které věci na zemi rozeznáváme? 68. Jak jsou rozsáhlé?

před sebou stranu půlnocní, 2. za sebou stranu polední, 3. v pravo stranu východní v levo stranu západní. — Úl.: 1. Ukažme z našeho místa hlavní světové strany. 2. Která budova s naší školou sousední na které světové straně stojí?

64. Světové strany nazýváme zkrátka takto: stranu půlnocní půlnoc, také sever, stranu polední poledne, také jih (v poledne na té straně slunce jest), stranu východní východ (v stranu tu slunce vychází), stranu západní západ (v stranu tu slunce zapadá); i značíme je také začátečními písmeny: S, J, Z, V.

65. Mapy jsou kresleny tak, že, postavíme-li se před mapu závěsnou, máme před sebou nahore sever, dole jih, v pravo východ, v levo západ.

66. Kromě 4 hlavních světových stran rozeznáváme ještě 4 vedlejší světové strany, a to takto:

strana uprostřed mezi S a Z. sluje sev.-západ (SZ)

" " " " S a V. " " -východ (SV)

" " " " J a V. " jih- " (JV)

" " " " J a Z. " " -západ (JZ)

Úl.: Na črtnéme dvě křížující se přímky, do jich průsečného bodu naznačme naše místo a okolo něho místa nejbližší, kde které leží.

O souši. — 67. Na zemi rozeznáváme mnohé a přerozdílné věci, hlavně však vodu, zemi suchou a vzduch; po vodě plujeme, po suché zemi chodíme a jezdíme, a také zkrátka souš ji říkáme; vzduch nad vodou i zemi suchou se vznáší a my jej dýcháme. — Úl.: Ukažme na zeměkouli neb na mapě vodu a souš.

68. Souš zabírá o málo více než $\frac{1}{4}$ povrchu zemského, voda skoro $\frac{3}{4}$ povrchu zemského. (Čtverečních kilometrů, zabírají tolik: souš nad 120 mil., voda skoro 480 mil. dohromady čili celý povrch zeměkoule nad 500 mil.)

69. Jak souš jest rozdělena? — 70. Jak kterým kusům souše říkáme? — 71. Čemu říkáme souostroví? — 72. Jak souš v zemědíly dělíme? — 73. Jak jsou některé kusy souše rozčleněny? — 74. Které jsou největší půrostrovy? — 75. Které šije jsou nejdůležitější?

O souši. — 69. Souš rozdělena jest vodou ve mnoho kusů, které jsou velmi rozdílně velky. — Úl.: Ukažme na globu neb na mapě polokouli některé kusy souše.

70. Třem největším kusům souše říkáme **pevniny**, ostatním menším kusům říkáme **ostrovy**. Jmena tří pevnin jsou: **Starý Svět**, **Nový Svět**, a pevnina **Australská**. Jmena největších dvou ostrovů jsou: **Grönlant**, **Nová Kvinéa**. — Úl.: 1. Ukažme ty pevniny a ostrovy na mapě. 2. Ukažme ještě několik ostrovů na mapě. 3. Která z 3 pevnin jest největší, která nejmenší? 4. Která na které straně od rovníku?

71. Skupině ostrovů říkáme **souostroví**. Největší souostroví jmenujeme **Australským** a to rozloženo jest mezi pevninou Australskou a Novým Světem.

72. Veškeru souš (i pevniny totiž i ostrovy) dělíme v 5 dílů, kterým zemědíly říkáme. Jmena zemědilů jsou: **Evrópa**, **Asie**, **Afrika**, **Amerika**, **Australie**. Evrópa drží 180.000 mil. — Úl.: Nalezueme na mapě: 1. Která pevnina kterým zemědilům jest přidělena; 2. kterému zemědilu který z 3 největších ostrovů jest přidělen; 3. který z 5 zemědilů rozložen jest pouze na sev. polokouli; 4. který zemědil rozložen jest v zeměpásech čtyřech, který jen ve dvou, které 3 ve třech (zeměpásech). 5. Které 3 zemědily jsou větší než Evrópa?

73. Některé kusy souše (i pevniny i ostrovy) nejsou okrouhlý, nýbrž vodou rozdílně **rozčleněny** a to v **půrostrovy** a šije. Odkrojím-li od kusu souše půrostrovy, říkám ostatku **trup**.

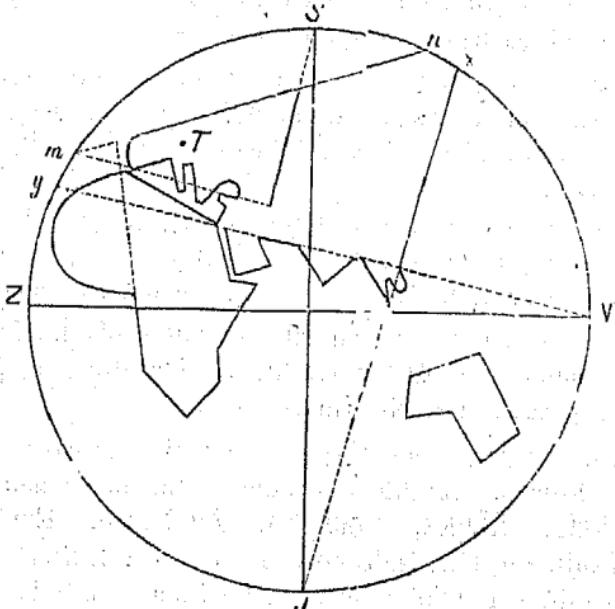
74. Největší půrostrovy jsou: u Asie **Arabie**, u Ameriky **Labrador**, u Evrópy **Skandinavie**. — Úl.: Vytkneme z mapy který v kterém zeměpásu.

75. Nejdůležitější šije jsou: **Panamská**, kterou souvisí Amerika jižní s severní; šije **Suecká**, kterou sou-

76. Jak souš nad moře vyniká? — 77. Čemu říkáme nížina a čemu vysočina? — 78. Kde jest největší vysočina a kde největší nížina? — 79. Jaký jest povrch souše?

visí Afrika s Asii. — Úl.: Vytkněme z mapy, které zeměpisné šířky a délky mají.

Výkres 9.

76. Souš nad moře velmi nestejně vyniká, někde jen nízko někde velmi vysoko vyniká, pročež na souši rozeznáváme **vysočiny a nížiny**.

77. **Nížina** říkáme krajině, která jen nízko nad moře vyniká (ne výše než asi 200 metrů); **vysočina** říkáme krajině, která vysoko nad moře vyniká (výše než asi 200 metrů) — Úl.: Jest naše místo na vysočině neb na nížině?

78. Největší vysočina vypíná se v Asii a sluje vysočina **Mongolská**; největší nížina rozkládá se také v Asii, od vysočiny Mongolské na s. a sluje **Sibiřská nížina**.

79. Povrch souše jest dílem rovný čili rovinatý, dílem hornatý. — Úl.: Jest povrch našeho okolí rovinatý neb hornatý?

80. Kde vyniká nejvyšší hora na zemi? —
81. Kolikrát jest vodstvo? — 82. Jak moře jest rozděleno? —
83. Jak jsou oceany rozčleněny? — 84. Čemu říkáme vnitřní moře? — 85. Čemu říkáme záliv? — 86. Čemu říkáme průliv?

80. Nejvyšší hora na zemi vyniká v Asii na jižním kraji vysočiny Mongolské, sluje hora **Everestova**, a jest **8600 m.** vysoka. — Úl.: Kolikrát jest vyšší než Sněžka, kteráž vyniká 1600 m. nad mořem?

O vodstvu. 81. Vodstvo jest hlavně dvojí: moře a vodstvo na souši, kterému také říkáme **vodstvo suchozemské**.

O moři. 82. Veškeré pozemské moře rozděleno jest souši v mnoho dílů, a to předně v 5 velkých dílů, kterým oceany říkáme; jmena oceánů jsou: 1. Okean **jížní Ledový** (od jížní točny až k jíž. točnovému kruhu), 2. o. **severní Ledový** (od sev. točny až k sev. točnovému kruhu,) 3. Indický. 4. **Atlantský**, 5. **Velký** (čili Tichý) okean. — — Úl.: Vytkneme z mapy, který mezi kterými zemědíly jest rozložen.

83. Oceany nejsou okrouhlý, nýbrž souši rozdílně rozčleněny a to u **vnitřní moře, zálivy a průlivy**.

84. **Vnitřní moře** říkáme členu mořskému, který jest mnohými členy souše obklopen; na př.: **moře Středozemské**. — Úl. 1.: Vytkněme, mezi kterými zemědíly jest moře Středozemské, 2. kterého oceánu jest částkou. 3. Ukažme na mapě několik vnitřních moří.

85. **Záliv** říkáme členu mořskému, který do souše vniká, čili do souše se zalévá, na př. **Kvinejský záliv**, jenž do Afriky se zalévá. — Úl.: Ukažme na mapě několik zálivů.

86. **Průliv** říkáme úzkému členu mořskému, který mezi dvěma různými členy souše se prolévá; na př.: průliv **Gibraltarský**, jenž mezi Evropou a Afrikou se prolévá a Středozemské moře s ostatním oceánem Atlantským spojuje. — Úl.: Ukažme na mapě několik průlivů.

87. Čemu říkáme moře šíré? — 88. Kolikero jest vodstvo suchozemské? — 89. Jak povstává řeka? — 90. Jak říkáme velmi velkým řekám? — 91. Kde jest největší jezero? — 92. Čemu říkáme poušt? — 93. Kde jest největší poušt? — 94. Čemu říkáme oasy? — 95. Kde jest vzduch? — 96. Čemu říkáme vítr? —

87. Moře šíré říkáme moři tam, kde od souše jest vzdáleno.

O vodstvu suchozemském. — 88. Vodstvo suchozemské jest dílem tekoucí, dílem stojaté; vodstvem tekoucím jsou potoky a řeky, vodstvem stojatým jsou rybníky a jezera. — Úl.: Které suchozemské vodstvo jest v našem okolí?

89. Řeka povstává z potoků, potoky z potůčků, potůčky z pramenů, prameny ze země se pramení čili prýšti.

90. Velmi velkým řekám, které z mnohých řek povstávají, říkáme veletoky; největší veletok teče v jižní Americe a má jméno Maraňon. — Úl.: 1. Ukažme na mapě, na kterou světovou stranu teče, 2. ukažme ještě některé veletoky.

91. Největší jezero jest v Asii, jmenem Kaspické (jest 7krát rozsáhlnejší než Čechy).

92. Poušt říkáme krajině, ve které není žádné vody (ani stojaté ani tekoucí), a ve které proto také žádné rostliny nerostou.

93. Největší poušt jest v Africe, sluje Sahara, i má na povrchu samý písek a někde kamení a sůl. — Úl.: Ukažme na mapě: 1. V kterých zeměpásech jest Sahara rozložena? 2. Ukažme ještě několik pouští.

94. Oasy říkáme krajinám úrodným, pouští se všech stran obklíčeným.

O vzduchu. — 95. Vzduch vznáší se nad souší i nad vodou (asi 10 mil vysoko), a my jej ustavičně dýcháme.

96. Pohybujeli se vzduch, říkáme jeho pohybu vítr, na př. máchnu-li rukou, pohnu vzduchem, který k ruce přilehá čili dělám vítr, příkazem křídla dělá vítr.

97. Jak rozdílným větrům říkáme? — 98. Co pozorujeme ve vzduchu? — 99. Jak povstávají výjevy vodní ve vzduchu? — 100. Kolik lidí jest? — 101. Kde lidé obývají?
-

97. Rozdílným větrům říkáme rozdílně 1. podle toho, z které světové strany vanou, 2. podle toho, jak silně vanou:

1. Podle toho, z které světové strany věje, říkáme větru: vítr **severní**, **jižní**, **severozápadní**, atd. — Úl.: Jaký vane dnes vítr?

2. Podle toho jak silně vane, říkáme větrům: slabému **vánek**, silnějšímu **větrík**, ještě silnějšímu **vítr**, velmi prudkému **vichr** a nejprudšímu **orkán**. Orkán u nás skoro nikdy nevane, ale tam, kde vane, poráží lidí, kácí stromy, boří domy.

98. Ve vzduchu pozorujeme rozdílné **výjevy**, a to 1. výjevy vodní, a to **dešť**, **sniž**, **mračna**, 2. výjevy světelné, jako **světlo**, **červánky**, **duhu**, 3. výjevy elektrické, jako **blesk** a **bouřka**, 4. **teplo** (a jiné ještě výjevy).

99. Výjevy vodní povstávají ve vzduchu takto: Voda, (dokud nezamrzne) neustále se vypařuje čili vydává páru, zvláště rozsáhlé moře; vidíme-li páru nad zemí, říkáme jí **mlha**, vidíme-li páru vysoko ve vzduchu, říkáme jí **obloha** neb **mračno**; promění-li se mlha v kapky, které na zemi padají, říkáme kapkám tém **rosa**, zmrzne-li mlha, říkáme jí **jinovatka**; promění-li se mračna v kapky, které na zemi padají, říkáme kapkám tém **dešť**, zmrznou-li kapky v mračnech a padají na zemi, říkáme jim **sniž** neb **kroupy**. Moře nejvíce vypařuje par do vzduchu, vítr páru tu odnáší nad souš, zde prší na zemi, stéká do řek a řekami zase do moře.

O lidech.

100. Lidí žije na zemi skoro **1400 milionů**, všem dohromady říkáme **lidstvo**. — Úl.: Vypočteme, kolik lidí asi ročně umírá, když ročně průměrně asi každý 38ý umře.

101. Lidé obývají na povrchu zemském, na souši zvláště v městech a vesnicích, kterým dohromady místa říkáme. — Úl.: V kterém místě my bydlíme?

102. Které město jest největší? — 103. Jak lidé se různí?
104. Jak lidé rodem se různí? — 105. Která jsou plemena?
106. Jak lidé věrou se různí? — 107. Kolik je kterých vyznávačů? — 108. Jaké obce hlavně rozeznáváme? 109. Jak lidé zaměstnáním se rozeznávají?
-

102. Největší město jest **Londýn**, leží v Evropě, v Britsku; v něm obývá $3\frac{1}{2}$ mill. lidí (čili tolik jako ve $\frac{2}{3}$ celé České zemi). — Úl.: 1. Kolik lidí obývá v našem místě a v kolika domech? 2. Vypočteme, kolikrát více lidí v Londýně obývá než v našem místě.

103. Př.: Já nejsem se žádným spolužákem docela stejný čili my všickni od sebe se různíme, více různíme se od černochů. Po.: Lidé různí se od sebe hlavně **rodem, věrou, obcemi a zaměstnáním**.

104. Rodem různí se všecko lidstvo v **5 plemen**, plemena v mnohé **národy**, národné v **rody**, rodové v **rodiny**, rodina záleží z rodičů a jich dítěk. — Úl.: 1. Které rodině, kterému rodu, kterému národu já náležím? 2. Kterých národů lidé v našem místě obývají? 3. Jmenujme některé národy.

105. Př.: My Čechové jsme plemena bílého, Maďaři jsou plemena žlutého. — Poučka. Plemena jsou: **bílé, žluté, černé č. mouřeninské, rudé a hnědé**, i rozeznáváme je hlavně dle pleti (t.j. barvy kůže). — Úl.: Ukažme lidí různých plemen na obrázku.

106. Věrou různí se lidé 1. ve vyznavače více bohů, a těm říkáme **pohané**, 2. vyznavače jednoho Boha, a ti jsou trojí, totiž: **křesťané, židé, mohamedáni**. — Úl.: Kterých věr jsme my žáci ve škole, kterých obyvatelé v našem městě.

107. Pohanů je **víc** (č. větší polovice lidstva) než vyznavačů jednoho Boha, křesťanů jest $\frac{1}{4}$ lidstva, židů asi tolik kolik obyvatel v Čechách (nad 5 mill.)

108. Př.: Já náležím do obce . . . , do državy Rakousko-Uherské; největší država jest **Ruská**, nejvíce lidí žije v državě **Čínské**, v Asii. Poučka. Obce rozeznáváme hlavně dvojí: 1. obce menší, které jsou částími větších obcí a 2. državy, které jsou samostatny tak, že nejsou částími jiných obcí. — Úl.: Jmenujme 1. několik okolních obcí, 2. jmenujme několik držav.

109. Př.: Kněží a učiteli vé, kupci, krejčí, drvoštěpové různí

110. Kde Evropa leží? — 111. Jak velka Evropa jest? —
112. Jak Evropa jest rozčleněna?
-

se zaměstnáním. — Poučka. Lidé různí se zaměstnáním hlavně vě dvojí, ve **vzdělance** a **živnostníky**, 1. vzdělanci jsou lidé, kteří o vzdělání pečují, jako kněží, učitelové, umělci a j. 2. živnostníci jsou lidé, kteří hlavně o výživu svou a také jiných lidí pečují, jako rolníci, mlynáři, krejčí, kupci. — Úl.: Jmenujme ještě některé vzdělance a ještě některé živnostníky.

Nejvíce vzdělanců jest v Evropě.

II. O zemědilech jednotlivých.

O Evropě.

110. Ukažeme 1. na kterou stranu od Afriky, na kterou od Asie leží, 2. kterými moři, řekami a horami od kterého toho zemědilství jest oddělena. — Poučka: Evropská pevnina souvisí s Asií, jakoby jejím velkým půrostrovem byla.

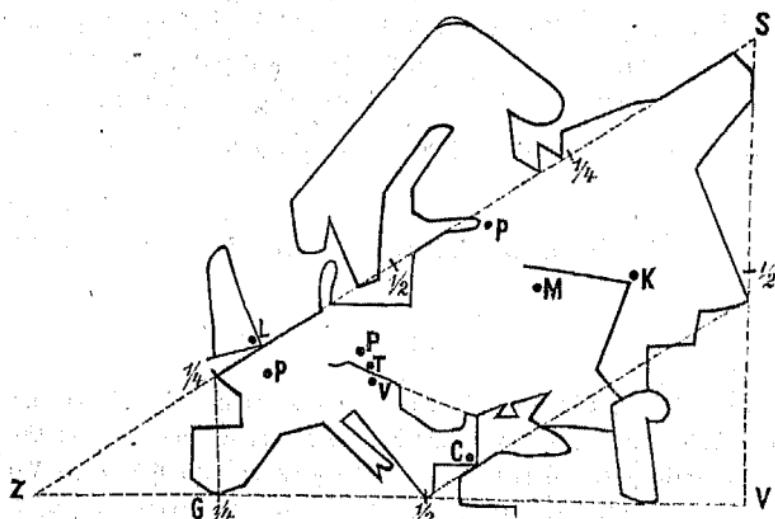
111. Evropa drží 180 tisíc □ mil (čili skoro 10 milionů □ Kilometrů). — Úl. Vypočteme kolikým dílem vši souše jest.

112. Evropa rozčleněna jest v mnohé půrostrovy a ostrovy. Větší půrostrovy Evropské jsou: **Skandinavie** nejsevernější a největší, jediný, jenž větší jest než Rakousko; **něžký Jutský**; **Pirenejský**, jihozápadní; **Apeninský** (čili **Italský**); **Balkánský** (čili **Turecký**); **Krim**. Větší ostrovy a souostroví Evropská jsou: **Nová Země**, **Špicbergy**, nejsevernější a tak studené, že tam lidé ani neobývají; **Island** hornatý, na něm přirozený vodotrysk, **Geisir** nazvaný, horkou vodu ze země vysoko vytryskuje; **Velká Britanie**, největší Evropský ostrov, na něm největší pozemské město **Londýn** stojí; **Irland**; mnohé ostrovy v středozemském moři, mezi nimi **Sicilie** největší a nejpěknější, jest větší než Morava se Slezskem. — Úl. Ukažme 1. na které světové straně od naší země který ten ostrov leží; 2. jmenujme z mapy některé Stře-

113. Která moře oblévají Evropu? (okeany a jich členy, středozemské moře). — 114. O jezerech (kolik, které je největší).

domořské ostrovy; 3. které 4 půrostrovy jsou větší než největší Evr. ostrov? 4. kterými členy probíhá 30. poledník, kterými 40. rovnoběžka?

Výkres 10.

O vodstvu. — 113. Ú1. Z mapy: 1. které dva okeany oblévají Evropu? 2. který na které straně? — Evropu oblévají tyto členy mořské: **Karské moře** mezi Novou Zemí a Asii, bývá v zimě celé zamrzlé; **Bílé moře**; **Severní moře**, kterému také Německé říkají, **Baltské moře**, v něm mnoho ostrovů; **Irské moře**; průliv **Kanal**, moře **Středozemské**, které souvisí s ostatním okeanem průlivem **Gibraltarským**, moře **Černé**. — Ú1. Ukažme 1. mezi kterými členy souše které to moře leží, 2. které částky souše ty 2 průlivy oddělují; 3. jmennujme z mapy 3 členy moře Baltského.

Středozemské moře samo hojně jest rozčleněno a to v 2 polovice: polovici západní, na z. od Italie a Sicilie, a polovici východní. — Ú1. Ukažme některé členy těch poloviček.

114. Jezer jest v Evropě mnoho, zvláště jezer malých, ale i některá velká, největší Evropské jezero jest

115. O řekách (kolik, které). — 116. Jak vysoka Evropa jest? — 117. Velké vysočiny Evropské jsou.

Ladožské, z něhož voda vytéká řekou **Něvou** do (Baltského) zálivu **Cuchoňského**. — Úl. Ukažme ještě několik jezer.

115. Řek teče v Evropě mnoho, že ji hojně ovlažují, největší Evropská řeka jest **Volha**, pramení se na jih od jezera Ladožského, po ní **Dunaj**. — Úl. Ukažeme kam ty řeky ústí a načrtněme jich tok.

Jiné velké řeky: **Pečora** nejsevernější; **Něva**; **Visla**, **Odra** a **Labe** z Rakouska vytékající; **Rýn**, jenž ústí se několika rameny; **Garona**, jež ústí se z široka; **Ebro**, **Róna** a **Pád** jsou řeky Středomořské; **Dněstr**, **Dněpr** a **Don** jsou řeky (jako Dunaj) Černomořské; **Ural** (jako Volha) řeka Kaspická. — Úl. Ukažeme 1. do kterých členů mořských která ta řeka se ústí; 2. do kterého vnitřního moře nejvíce velkých řek se ústí; 3. kterým hlavně směrem která ta řeka teče.

116. Evropa jest v rozdílných svých krajinách velmi něstejně vysoka: nejnižší jest při ústí řeky **Volhy**, kde krajina rozsáhlá snížena jest, či nižší než hladina mořská (ač vyšší než hladina jezera Kaspického); nejvyšší jest Evropa v horách **Alpských**, kdež nejvyšší Evropská hora, jmenem **Mont Blank**, vyniká skoro 4700 m. vysoko (č. skoro 3krát tak vysoko jak Česká Sněžka). — Úl. Ukažeme, na kterých stranách od Čech řečená dvě místa jsou.

117. Velké Evropské vysočiny jsou: **Uralská**, která odděluje nížinu Slovanskou od Sibiřské; **Skandinavská**, **Španělská** od ř. Ebra na jz.; **Pyrenejská** mezi Ebrejem a Garonou; **Apeninská** a **Balkánská** na poloostrovech, které po vysočinách těch jmena mají. Nejvnitřnejší a nejvyšší vysočina Evropská jest **Alpská** (mezi Rýnem, Dunajem a Pádem); okolo ní vypínají se 3 vysočiny nižší: **Karpatská** na z. až k ř. Moravě; **Českoněmecká** od ř. Moravy až k Rýnu; **Francouzská**, od Rýnu ke Garoně. — Úl. Ukažeme 1. které ty vysočiny vystupují v Rakousku, 2. s kterých vysočin tekou vody do Dunaje, s kterých do Róny.

118. Velké Evropské nížiny: — 119. Roviny a Hory Evropské.
120. O podnebí Evropském: (zeměpasy, podnebí nejteplejší a
nejstudenější). — 121. Jak liší se podnebí přímořské od vnitrozem-
ského? — 122. O přírodninách Evropských.

118. Velké Evropské nížiny jsou: **Slovanská**, která prostírá se od Karpat až k Uralu a jest polovicí celé Evropy; **Severoněmecká** mezi Odrou a Rýnem; **Francouzská** mezi Rýnem a Garonou; dvě **Uheršké**; **Valašská**. — Úl.: Ukážeme, které 2 souvisí se Slovanskou, 2. která přilehá ke které vysočině.

119. Rovin v Evropě jest mnoho, ale skoro všecky nízky, neb vysočiny Evropské jsou skoro veskrz hornaty. Vysočina nejhornatější jest nejvyšší, totiž **Alpská**, nejvíce rovinata jest vysočina **Španělská**; po vysočině Alpské nejhornatější jsou vysokohřbeté Pyreneje, pak vysočina Balkánská. — Úl.: Jmenujme některé jednotlivé hory z mapy.

120. Úl.: Ukážeme dílec Evropský zasahující do pásu studeného. — Poučka: Evropa leží hlavně v pásu mírném, i jest jediný ze všech zemědilů, který do horkého pásu nезasahuje. Podnebí v Evropě nejteplejší a také nejpříjemnější jest na půlostrovech a ostrovech jižních (jižně od 45. rovnoběžky), kde sníh v nížinách i v zimě málokdy padá a jen na horách ležet ostává. Z měst Evropských nejteplejší podnebí má **Palermo** (na Sicilii), nejstudenější **Hamerfest** (ua sev. cípu Skandinavie), kdež nejdelší zimní noc 2 měsíce trvá. — Úl.: Jmenujme členy Evropské ležící od 45. rovnoběžky na jih.

121. Př. V sev. Francii v zimě nebývá tak zima jako v Čechách, v letě nebývá tak horko jako v Čechách, ač obě země rovně daleko jsou vzdáleny od rovníku a tím také od horkého pásu. Poučka: Podnebí přímořské liší se od vnitrozemského takto: v krajích přímořských nebývá v zimě tak zima, v letě tak horko jako v krajích vnitrozemských, čili přímoří má podnebí mírnější než vnitrozemí, vnitrozemí má podnebí drsnější než přímoří.

122. V Evropě nejsou přírodniny zemské všecky, neroste tu ságová palma, koření Indické, vůbec nerostou

123. Kolik lidí v Ev. obývá? — 124. Čím jest země lidnatější?
125. Jak Ev. jest lidnata? — 126 Které jsou Evropské državy?

tu rostliny potřebující horko, jaké jest jen v zeměpásu hor-kém; nežijí v Evropě lvi, tigři, sloni, pštrosi a mnohá jiná zvířata. Některé přírodniny v Evropě sice jsou, ale jest jich tu málo, na př. zlata, diamantů, palem, perel, opic jest v Evropě málo. Některých přírodnin jest v Evropě hojně, na př. železa, o bili, jehličných stromů, ovci, skotu; Celkem jest v Evropě přírodnin přece mnoho. — Úl.: Jme-nujme přírodniny, kterých v našem okolí je hojně.

O obyvatelstvu. — 123. V Evropě obývá 300 millionů lidí a stále jich přibývá, ač někteří do Ameriky a jinam se stěhují. — Úl.: Vypočteme koliký to díl lidstva.

124. Př: V Čechách žije 5,140.000 lidí, a ještě drží Čechy 51980 □ km., vypočteme dělice 5,140.000 : 51980 = skoro 100, že v Čechách bydlí na 1 □ km. průměrně skoro 100 lidí; v Sale-purské zemi obývá na 1 □ km. průměrně 21 lidí, t. j. v Čechách obývají lidé skoro 5 krát tak hustě jak v Salepurku. — Poučka: Země jest tím lidnatější, čím více lidí v ní průměrně na 1 □ míli obývá. — Úl.: Vypo-čteme lidnatost Evropskou.

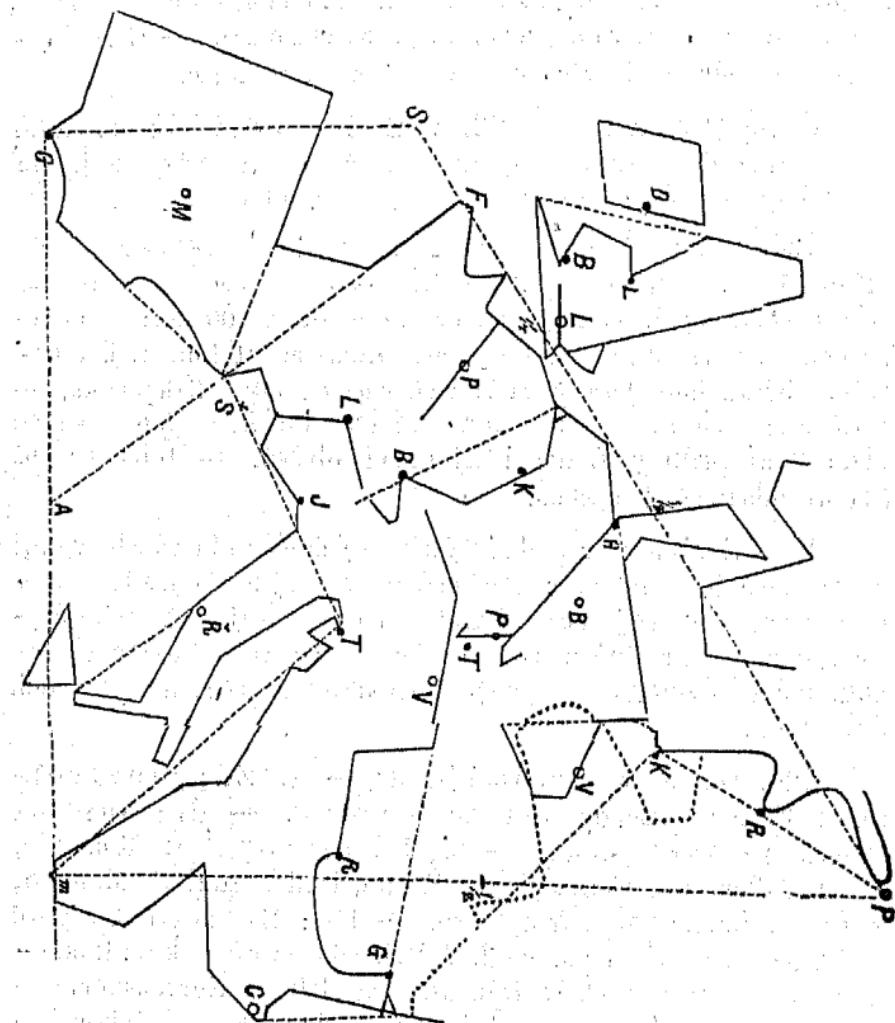
125. Evropa v rozdílných svých krajinách velmi rozdílně jest lidnata: nejméně v krajinách nejstudenějších, ale nejvíce lidnata není v krajinách nejteplejších, nýbrž v krajinách středních, zvláště v nížině **Fran-couzské a Německé**, na vysočině **Českoněmecké** a na ostrovech Britských.

126. Državy Evropské jsou: — 1. Západoevropské: Francie, Belgie, Holland a Britsko. — Úl.: Která od Francie na kterou stranu. — 2. Jihoevropské: Rumunie, Srbsko, Turecko, Černá Hora, Řecko, Italie, Marino, Monako, Andorra, Španělsko, Portugalsko. — Úl.: Ukážeme která od Čech na kterou stranu. — 3. Východoevropská: Rus. — 4. Severoevropské: Dánsko a Švédsko s Norvéžském. — 5. Středoevropské: Švýcarsko, Německo a Rakousko-Uhersko. — Úl.: Která od Rakouska na kterou stranu.

127 Jak velký jsou državy Evropské?

127. Državy Evropské jsou velmi rozdílně velké: nejmenší jest **Monacké knížectví**, i nedrží ani 1 celou mili; největší jest cárství **Ruske**, které drží 100.000 mil a tedy více než polovice Evropy.

Výkres 11.

128. Která jsou největší města Evropská? — 129. Kterých plemen Evrópané jsou? — 130. Jak lidé plemena bílého v národy se různí? — 131. Jaké víry Evrópané mají?

128. Největší města jsou: **Londýn**, v němž obývá $3\frac{1}{2}$ milionů lidí a jenž jest městem na vši zemí největším, pak **Paříž**, hlavní město **Francie**, a **Cařihrad** hl. město **Turecka**, v nichž lidí po více než 1 milionu, pak **Petrohrad** (u ř. Něvy), **Berlín** a **Vídeň**, v nichž lidí skoro po 1 milionu. — Úl. Ukažeme, které to město na které straně od Prahy leží.

129. Evrópané jsou dílem bílého dílem žlutého plemene. Plemena žlutého jsou **Maďaři**, **Lopaři**, kteří obývají v nejsever. dílcí Skandinavie a jsou tedy nejsever. národem Evropským, **Cuchonci**, kteří bydli mezi nimi a zálivem Čuchonským a někteří ještě menší národové; bílí jsou všickni ostatní národové. — Úl.: Jmenujme národy v Rakousku obývající.

130. Lidé plemena bílého různí se ve 3 hlavní národní kmene, Slovanský, Německý a Romaneský. **Slovanský** kmen obývá hlavně v Rusku, Rakousku a Turecku; **Rumunský** kmen hlavně v državách jihoevropských, Francii a Belgii; **Německý** kmen v zemích ostatních. Národové 1. kmene Slovanského jsou: **Češi**, **Poláci**, **Rusové** a **Jihoslováni** (Bulhaři, Srbo-Chorváti a Slovinci); 2. národové kmene německého jsou: **Němci** a **Hollandané**, **Angličané**, **Dánové**, **Svédové** a **Normani**; národové kmene románského: **Francouzové**, **Španělové**, **Portugalci**, **Italiáni**, **Řekové** a **Rumuni**. — Úl.: Ukažme na mapě národopisné, kde který ten národ obývá.

131. Evrópané mají víry rozdílné, ale skoro všickni věří v jediného Boha. Nejvíce jest mezi Evrópany **křesťanů**, ale kromě nich také jsou tu **Mahomedáni**, a těmi jsou hlavně **Turci** (v Turecku), pak židé, kteří obývají rozptýleni mezi ostatními Evrópany, nejhustěji v **Haliči**.

Mezi křesťanskými Evrópany nejvíce jest **katolíků**, a to hlavně kmene Romaneského; po katolících nejvíce je **pravoslavných** (hlavně Rusové, Srbové, Bulhaři, Rumuni a Řekové), pak **evangelíků** hlavně kmene německého,

132. Jak jsou državy evropské zařízeny? — 133. Kolikéry jsou monarchie? — 134. Jaké názovy mají evropské monarchie? — 135. Jak spolu državy jednají? (o vyslancích). — 136. Jak národnové Evrópští se živí?
-

pak anglikánů, jimiž jsou Angličané. — Ú1.: Ukažme v kterých hlavně říších která ta víra má vyznavače.

132. Državy Evropské rozdílně jsou zařízeny, hlavně však rozeznáváme državy dvojí: **monarchie** a **republiky**. V Monarchiích panuje panovník dědičný, podobně jako v říši Rakouskouherské, republiky volí si na čas předsedy, kteří pak vládnou. Republikami jsou: **Svýcarsko, Francie, Marino, Andora**, monarchiemi državy ostatní.

133. Monarchie jsou dvojí: konstituční a samovolné,

a) v monarchiích **konstitučních** panovník svolává sněmy, b) v monarchiích samovolných panuje panovník samovolně nesvolávaje sněmu, jako císař **Ruský a Turecký**. — Ú1.: Ukažme konstituční monarchie Evropské.

134. Monarchie Evropské mají názovy rozdílné: názov **císařství** mají kromě **Rakouska** 3: **Německo, Rusko a Turecko**; názov **knížetství** mají 4: **Romanie, Srbsko, Černá Hora a Monako**; názov **království**, který za vyšší než názov knížecí se má, mají všecky ostatní monarchie (kromě některých menších držav v Německu). — Ú1.: Ukažme některá království.

155. Državy jednají spolu rozdílně, obyčejně žijí v míru, ale někdy spolu válčí. V míru državy mezi sebou smluvily mnohé smlouvy o obchodu a jiných věcech. Každá větší država má v každé jiné državě svého zástupce, jenž v hlavním městě sídlí a s vládou té državy jedná, a jenž **vyslanec** sluje; např. Rakousko vydržuje vyslance ve všech hlavních městech Evropských a ve Vídni sídlí vyslanci všech Evropských držav a také některých mimoevropských, např. Severoamerické Unie.

136. Národnové Evrópští živí se rozdílně: někteří malí národnové v nejsevernějších chladných krajinách živí se hlavně

187. Kolikéři jsou živnostníci? — 188. Co kteří živnostníci dělají? — 189. Které užitečné přírodniny hlavně živnostníci. — Evropští těží? (1. z nerostných, 2. z rostlinných, 3. živočišných.)

lovem zvěře a ryb, na př. **Samojedi** v nejsev. Rusku; některí národkové žíví se hlavně dobytkem, jejž pasou a od pastvy k pastvě s ním se stěhuje čili kočují, jako **Tataři** nedaleko ústí řeky Volhy; ale skoro všichni Evrópští národové žíví se hlavně orobou, řemeslem, obchodem a jinými živnostmi, jako na př. obyvatelé naší země.

137. Živnostníci jsou vůbec hlavně trojí: **obchodníci**, **průmyslníci** a **dobyvatelé plodin**.

138. Př: Kupec, obchodník obilní, knihkupec jsou obchodníci; soukeník a krejčí, mlynář a pekař, a vůbec všickni řemeslníci, sklárník a vůbec všickni továrnici jsou průmyslníci; rolník, horník, lesník jsou dobyvatelé plodin. — Poučka: Dobyvatelé plodin dobývají přírodnin čili plodin přírodních, průmyslníci z plodin vyrábějí jiné věci, kterým **výrobky** říkají (přírodninám říkají průmyslníci suroviny), obchodníci i plodiny i výrobky od lidí kupují a jiným prodávají, i říkají pak obojím **zboží**. — Úl.: Jmenujme některé plodiny, výrobky a zboží z našeho místa neb okolí.

139. Evrópané těží: 1. z nerostných užitečných přírodnin dobývají Evrópané zvláště mnoho kamenného uhlí pak železa; zlata a stříbra méně než v jiných zemědilech; ještě méně drahokamů. Ze všech Evropských držav dobývají nerostných přírodnin nejvíce v **Britsku**, tu totiž skoro tolik jako ve všech ostatních državách dohromady. Největší hornické město jest New-Castel (rci **Nju-Kesl**, v Britsku), kdež dobývají kamenného uhlí skoro 5krát tolik co v celém mocnářství Rakouském.

2. Z rostlinných užitečných přírodnin dobývají čili těží Evrópané hlavně obilí, dříví, ovoce, traviny a j. Půda Evropska jest úrodná, krajiny neúrodné jsou jen malé; největší neúrodné krajiny jsou bařinaté krajiny v nejsev. Rusku. Nejúrodnější krajina Evropská jest rovina **Pádská** v sev. Italii, které říkají zahrada evropská, v ní daří se mnoho melonů, moruší, citrónů, pomerančů a j. vzácného

- 140. Které průmyslové výrobky Evrópané hlavně vyrábějí?
— 141. Kudy obchodníci Evropští zboží vozí? — 142. Které zboží hlavně obchodníci Evropští hlavně dovážejí a vyvážejí? — 143. Která jsou nejobchodnější Ev. města?
-

ovoce; pak nejúrodnější jest rovina **Andaluská** v Španělsku u řeky **Kvadalkviviru**.

4. Z živočišných užitečných přírodnin: Evrópané chovají zvláště mnoho skotu, bravu, koní a j., jaké i u nás chovají neb venku háji. Nejlepší koně chovají v **Britsku**, tak zvané anglické, nejlepší hovězí dobytek chovají v horách **Alpských**, kdež pro něj mají na horských stráních nejlepší pastvu; nejlepší ovečky chovají v Španělsku, nejvíce hedvábníků ve Francii a Itálii. — Úl.: Jmenujme ještě některé užitečné živočichy.

140. Evrópané vyrábějí výrobků průmyslových velmi mnoho, více než všecky ostatní zemědily, zvláště mnoho výrobků železných, bavlněných, lněných a hedvábných. Nejvíce průmyslných výrobků vyrábějí v Britsku, pak v Belgii a Francii. Z měst Evropských nejprůmyslnější jsou **Londýn** a **Manchester** (rci **Mančeestr**), v Britsku; — Úl.: 1. Jmenujme některé z řečených průmyslových výrobků zvláště, 2. které máme zde v učebně? —

141. Obchodníci Evropští vozí zboží hlavně po moři (na lodích), pak po železnicích a jiných cestách, čemuž všemu dohromady říkáme spojovací prostředky. Nejvíce spojovacích prostředků má **Britsko**, a to i lodí i železnic.

142. Př. Obchodníci Evropští dovážejí ze zemědilů ostatní do Evropy indické koření, kávu a čaj, bavlnu, zlato, vyvážejí stroje, dřevěné látky. — Poučka: Obchodníci Evropští dovážejí hlavně výrobky průmyslové, kterých Evropa více než ostatní zemědily vyrábí. — Úl.: Které hlavně zboží z našeho místa vyvážejí a které hlavně dovážejí?

143. Nejobchodnější Evr. država jest **Britsko**, které hlavně své výrobky vyváží; nejobchodnější Evropská města jsou: **Londýn** a **Liverpool** (rci **Livrpul**) v Britsku; **Marseil** ve Francii, **Austerodam** v Holandsku, **Hamburk** a **Bremy** v Německu, **Terst**

144. Které Evr. državy drží osady? — 145. Kde Asie leží a jak veliká jest? — 146. Které jsou největší Asijské půlostrovy? — 147. Která jsou největší Asijská souostroví? — 148. Které důležitější členy mořské Asii obtékají?

v Rakousku; Petrohrad, Nižný Novgorod a Oděsa v Rusku; Cařihrad v Turecku. — Úl.: Ukažeme na mapě 1. které při kterém moři leží, 2. která 3 naši zemi nejbliže.

144. Tyto Evropské državy drží osady v ostatních zemědilech; Nejvíce osad Britsko, jehož osady jsou 2krát tak rozsáhlé jako Evropa, pak nejvíce Rusko, jehož Asijská država tak velká jako $1\frac{1}{2}$ Evropy, také osady drží: Holland, Francie, Španělsko, Portugalsko, Turecko. — Úl.: Ukažme, při kterých mořích tyto državy leží.

O Asii.

145. Úl.: Ukažeme na mapě; 1. kde od rovníku, 2. v kterých zeměpasech, 3. s kterým zemědilem na které světové straně souvisí.

Asie drží $\frac{1}{3}$ veškeré souše (i jest $4\frac{1}{2}$ krát větší než Evropa). — Úl.: Vypočteme, kolik asi □ Km.

146. Největší půlostrovy jsou: **Arabie, Přední Indie, Zadní Indie, Kamčadka.** — Úl.: Ukažeme na mapě, který, na kterou světovou stranu vybíhá.

147. Největší souostroví jsou: **Indické a Japanské.** — Úl.: Jmenujme z mapy největší jich ostrovy.

O vodstvu. — 148. Úl.: Ukažme na mapě, které 4 oceany Asii oblévají.

Asii oblévají tyto důležitější členy mořské: **Středozemské moře** a jeho člen **Cerné moře;** **Arabské moře**, jehož části jsou **Rudé moře** a **Perský záliv;** **Bengalský záliv;** **Cínské moře** dvojí: jedno **Jižní** a jedno **Východní;** **Japonské moře;** **Beringův průliv.** — Úl.: Ukažme na mapě, mezi kterými členy souše ten který člen mořský leží.

149. Která jezera a které řeky v Ásii jsou? — 150. Které jsou nejdůležitější nížiny Asijské? — 151. Které jsou nejdůležitější vysočiny? — 152. Které hory v Ásii se vypínají?

149. Úl.: Ukažme na mapě některá jezera a řeky Asijské. — Poučka: 1. Největší jezero Asijské jest **Kaspické** (7krát větší než Čechy), kteréž jest jezerem největším na vší zemi. 2. Řeky: Na *s*: vytéká **Ob**, největší to Asijská řeka; na *v*: **Hoangho** (č. Žlutá řeka) do Žlutého moře; na *j*: **Ganges**; který Indové za svatý ctí; **Ind**, **Tigris**, u něhož v dávnověku stálo slavné město Ninive; a **Frat**, u něhož v dávnověku stálo slavné město Babylon. — Úl.: Do kterého členu mořského která ta řeka vytéká? —

O výšce a tvaru země Asijské. — Země Asijská jest dílem nížinou dílem vysočinou, více však vysočinou, i má povrch dílem rovinatý dílem hornatý.

150. Nejdůležitější nížiny Asijské jsou: **Mezopotamská** u **Fratu** a **Tigrisu**; **Středoindická**, Indem a řekami **Gangem** výborně ovlažená; **Čínská**, u moře Žlutého, jako Ganžská veleúrodná; **Sibiřská** na s., jest největší nížina Asijská. — Úl.: Ukažme v kterých zeměpásech která nížina rozložena jest.

151. Nejdůležitější vysočiny Asijské jsou: **Armenská**, z ní vyniká památná hora **Ararat**, na niž Novemova archa stanula; **Iran** mezi nížinou Mezopotamskou a Předoinickou; **Mongolská**, kteráž jest vysočinou nejvyšší a nejrozsažlejší na vší zemi, vyniká mezi nížinami Předoinickou, Čínskou a Sibiřskou. — Úl.: Ukažeme na mapě, 1. které řeky z nich stékají, 2. kterými vysočinami nížiny jsou obklopeny.

152. Hory vypínají se v Ásii mnohé; 1. všecka hornata jest vysočina **Armenská**, z jejíchž hor nejvyšší jest Ararat; 2. **Iran ská** vysočina jest po krajích hornata; 3. na **Mongolské** vysočině vypínají se hory mnohé, zvláště po kraji, uvnitř šíří se vysočina dílem rovinami dílem horami; rovina na vysočině Mongolské největší jest jedna,

153. Kolik lidí v Asii obývá? — 154. Jací Asiané jsou?
155. Které jsou v Asii državy? — O državě Turecké.
-

kterou také **Mongolskou** jmenujeme a která skoro celá jest písčitou pouští, jmenem **Gobi**. Nejvyšší hory Asiatské vypínají se na jižním okraji vysočiny Mongolské, strmí velevysoko nad nížinou Předoindickou, slují **Himalaja** a nejvyšší jich hora **Ererestova**, (nejvyšší na vši zemi, 8600 m. vysoká). 4. Mezi jezerem Kaspijským a Černým mořem vyniká vysoké pohoří **Kavkaz**. — Úl.: Ukážeme které 3 velké řeky v Himalaji se pramení.

O Asianech. — 153. V Asii obývá více než polovina všeho lidstva (asi 800 millionů lidí).

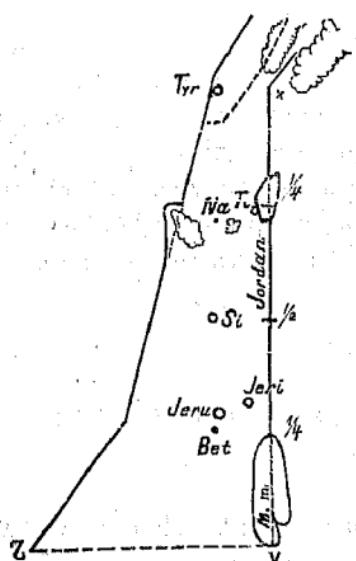
154. Asiané jsou většinou plemene žlutého a bílého pohanské, ač Kristus v Asii se narodil, učil a umřel. — Úl.: Ukážeme kde Kristus se narodil.

155. V Asii jsou državy: 1. **Turecká**, 2. 3 **Iranské** državy, z kterých je **Persie** největší, 3. Předoindické državy, které jsou skoro všecky Evropskému Britsku podány, 4. Zadoindické, z kterých největší je **Siamská**. 5. Državy ostrovné, jest jich mnoho, ale největší Evropská **Hollandská**. 6. Císařství **Čínské**, které jest nejhustěji obydleno, zvláště na veleúrodné nížině Čínské, 7. **Sibiř**, která patří Evropskému Rusku. — Úl.: V kterých zeměpásech které ty državy se šíří?

156. Úl.: 1. S kterou državou hraničí? 2. Na kterých dvou poloostrovech se šíří? 3. K jakým mořím přiléhá? — Poučka: Turecká Asie je poddána císaři Tureckému, jenž sídlí v Evropě. Největší v zemi té město jest **Smyrna**, město přímořské, větší než Praha, do něho často Rakouské obchodní lodě plují. Jedna část Turecké Asie sluje Palestýnu a jest zemí křesťanů a židů velmi památnou, neb do

*

157. O Persii. — 158. O državách Předoindických. —
159. O državách Zadoindických. — 160. O državách ostrovných.

Výkres 12.

a ten sídlí v hlavním městě **Teheranu**.

157. Državy Předoindické mají půdu velmi úrodnou, tak že rodí velmi mnoho užitečných rostlin a některé velmi vzácné jako bavlnu, rýži, skořici, kávu a drahé koření; ze země dobývají tam diamanty. V državách Předoindických obývají hlavně **Indové**, národ to od starodávna vzdělaný, víry **Brámanské** (věřící totiž ve více bohů, z nichž vyššího **Bráma** jmenují). Nyní jsou Indové podřízeni Evropskému království **Britskému**, od Britské vlády ustanovený vladař sídlí v městě **Kalkutě**, nedaleko ústí řeky **Gangu**.

159. Državy Zadoindické dosud Britům se nepodaly, nýbrž vládnou jim samostatní Asijští panovníci, a z nich nejmocnější jest císař **Siamský**, jenž sídlí ve velkém městě **Bankoku** v skvostném paláci. — Úl.: Jmenujme ostatní Zadoindické državy z mapy.

160. V državách ostrovných bydlí na ostrovech

○ Da ní přistěhoval se z Mezopotamie praotec Abraham, v ní narodil se Kristus v Betlémě nedaleko Jeruzaléma, kteréž město podnes stojí, v ní teče řeka Jordan, která pramení se na horách Antilibanonských, protéká jezero Genezaretské, a ústí se do jezera, jehož jméno **Mrlvé moře**. Jižně od Palestiny strmí desaterem památná hora **Sinaj**, nedaleko šije Succské. Ještě jižněji leží město **Mekka**, v něm narodil se Mohamed, zakladatel víry **Mohamské**.

157. Perskému císaři říkají Peršané **Šáh** (rci **Šá**),

161. O Číně. — 162. O Číňanech (kolik jich je, ja cí jsou jaká města vystavěli a čím se živí).

Indických hlavně lidé plemene hnědého, na ostatních (východních) lidé plemene žlutého. Na ostrovech **Indických** panují větším dílem evropští **Hollandané**, zvláště na krásném a úrodném ostrově **Javě**, ale i na obou větších ostrovech, **Borneu** a **Sumatře**, i vyvážejí Hollandští obchodníci odtud vzácné zdejší plodiny do Evropy, jako pepř, hřebíčky, kávu, bavlnu a j. věci. 2. Na ostrovech **Japan-ských** bydlí **Japanci**, národ plemena žlutého velmi čilý, pracovitý a vzdělaný, jeho panovník je samostatný císař, jenž sídlí ve velkém městě, **Jedo** nazvaném, kteréž jest větší než Vídeň. — Úl.: Jmenujme ještě několik těch ostrovů z mapy, a vytkněme v kterých zeměpasech leží a v kterých oceanech.

161. Úl.: Ukažeme na mapě, 1. s kterými državami hraničí, 2. jaký tvar **půla** má, 3. které mořské členy ji obtékají. — Poučka: Čína sluje také **Kytaj**, panovníku Čínskému říkají Číňané „syn nebe“, Evropané říkají mu císař a vyšším jeho úředníkům „mandarini“.

162. V Číně obývá národů několik, a to **Tybetáné**, **Mongolové**, **Manžuvé**, ale národ největší a nejvzdělanější jsou **Číňané**. Číňanů jest nad **400 milionů**, více tedy než všech Evropanů, i jsou dobrou třetinou lidstva a tedy největším národem na vši zemi. Číňané jsou národ od starodávna vzdělaný, obývají hustě pohromadě, nejhustěji ve vlelurodné nížině Čínské, vystavěli mnohá věká města, větších než Vídeň několik, větších než Praha mnoho. Největší město jest **Pe-king**, hlavní město říšské a sídelní město císařovo, v **Mangingu** je nejvíce čínských škol a učenců; do **Kantonu** a do **Šanghaje** nejvíce Evropských obchodníků jezdí. Číňané vystavěli na branicích obrovskou **Čínskou zeď** (800 mil dlouhou), která jest dosud největší budovou na vši zemi.

Číňané živí se hlavně orbu a etí ji velmi, i císař každoročně jeduou oře, aby ji také poctil; kromě orby živí se také řemesly a obchodem; řemeslníci čínskí umějí některé výrobky tak výborně vyrábět, že v Evropě ani řeme-

163. O Ruské državě: jaká jest, jak lidé tam se živí? —
164. O državách Turanských. — 165. Kolikery jsou hlavné
Asijské državy. — 166. Kde Afrika leží?
-

slnici ani továrny je tak nedovedou, jako nejpěknější porcelanové nádoby a nejlepší černé tuše.

163. Úl.: Ukažme na mapě hranice, vodstvo a tvar půdy a v kterých zeměpasech se šíří. — Poučka: Država **Ruská** zabírá skoro $\frac{2}{3}$ vší Asie, ale větším dílem krajiny velmi studené a řidce obydlené. Krajiny nejstudennější jsou v Sibiři, kdež v zimě bývají mrazy mnohem větší než u nás (i na 40° C.). Krajiny (Ruské) nejteplejší v **Kavkazsku**, na j. od hor Kavkazských, tu jest největší město **Tiflis**. V studené Sibiři živí se lidé hlavně honbou honice zvěř, která v studených těch krajinách výbornou je opatřena kožešinou; nejdražší sněhobílou kožešinu má sobol. Lidé sjízdějí se tu na výroční trhy, zvláště do města **Tobolska**, které leží u řeky **Tobolu**, kdež ulovené kožešiny prodávají a řemeslné výrobky a také některou potravu si kupují.

164. V Turanských državách říkají lidé panovníkům „**chánové**“, živí se hlavně kočovnický, pasoucí stáda na bujně trávě podél řek a potoků. Chanové často mezi sebou a také s Ruskem válčí, Rusko nejsevernějšího z nich, jenž sídlí v městě **Chivě**, již přemohlo.

165. Asijské državy jsou hlavně dvojí, a to državy domácí a osady Evropské. a) državy **domácí** jsou ty, které mají panovníky Asijské b) **osady** Evropské jsou ty, které naleží k državám Evropským. — Úl.: Sepišme državy domácí zvlášt a osady Evropské také zvlášt.

O Africe.

166. Úl. Ukažeme na mapě: 1. mezi kterými stupni zeměpisné délky a šířky ji nalezáme, 2. které mořské členy ji oblévají, 3. některé řeky a jezera.

167. Jak Afrika je velika? — 168. Jak Afrika jest rozčleněna: půrostrov, ostrovy. — 169. Jezera a řeky. — 170. Jak vysoka jest půda Africká? (nížiny a vysočiny). — 171. Jaký tvar má půda Africká? (hory a roviny.)

167. Afrika je 3krát větší než Evropa. Úl. Vypočteme, kolik asi □ m.

168. Úl. Ukažme a jmenujme některé Africké ostrovy na mapě. — Poučka: Afrika jest velmi málo rozčleněna, i jest nejokrouhlejší všech zemědilů. Půrostrov jen jeden větší z nich vybíhá, totiž **Somalský**: Ostrovy některé ji obkličují: nejznámější souostroví jest **Kanarské**, z kterého přiveženi jsou naši kanárci (kteří však tam jsou zelení a teprv u nás sezloutli); na skalnatém ostrově **Heleně** umřel francouzský císař Napoleon I.; ostrov **Madagaskar** jest největší Africký ostrov, jest skoro tak velik jako císařství Rakouskouherské.

169. Jezer je v Africe několik, zvláště v krajinách, rovníkových, i pomahají tam řekám udržeti v horké té zemi vláhu. Největší Africká řeka jest **Nil**, jenž povstává ze dvou pramenných řek, Nilu **Modrého** a **Bílého**, které u města Chartumu se stékají. Bílý Nil jest mnohem větší než Modrý, vytéká z rovníkových jezer a teče tokem několik set mil dlouhým až do moře Středozemského. Po Nilu největší jest řeka **Niger**, která nedaleko moře se pramení a dlouhým obloukem teče než do moře se dostane. — Úl. Ukažme, kterými směry ty řeky tekou.

170. Půda Africká jest dílem nížinou, dílem vysočinou. Nejrozsáhlejší Africká nížina jest zápisčitá polovice pouště **Sahary**, některé nížiny jsou sníženy níž než hladina mořská, zvláště oasa **Amonova** (na jz. od ústí Nilského). Úhrnem jest nížin Afrických málo, a Afrika jest vysočinou dílem mnohem větším. Vysočina nejrozsáhlejší jest **Jihoafrická**, která od Sahary až do jižního cípu Afrického postupuje, vysočina Evropy nejbližší a Evrópanům nejznámější jest **Atlantská**.

171. Půda Africká jest dílem rovinata, dílem hornata; největší rovina jest pustá **Sahara**, do níž jen

172. O podnebí Africkém (zeměpasy, zima a leto). — 173. Kolik lidí v Africe bydlí a jak hustě. — 174. Kterých plemen Afričané jsou? — 175. V kolik držav jest Afrika rozdělena? —

některá úrodná údolí se vrývají, tak zvané oasy. Hornaté půdy jest v Africe více než rovinaté: Nejvyšší hory na vysočině Atlantské slují též **Atlantské** čili **Atlas**, strmí velmi vysoko, tak že lodníkům plujícím po moři Středozemském zdálo se, jakoby Atlas nebeskou oblohu podporoval. Nejvyšší Africká hora strmí nedaleko rovníku, jest skoro o $\frac{1}{2}$ vyšší než nejvyšší hora Evropská (ční 6300 m. vysoko), že vrchol její pokryt jest věčným sněhem, ač stojí v nejhorčejší zemi, jmeno její jest **Kilimanžaro**. I ostrovové jsou hornaty, krásnou homolovitou horou vyniká malý Kanarský ostrov **Tenerifa** vysoko nad moře, námořští lodníci z velké dálky vidí kouř z jejího soperného vrcholu vystupovat.

172. Afrika leží $\frac{4}{5}$ mi v pásu horkém, a 5tá pětina, ležící v pásu mírném, leží blízko pásu horkého, i jest podnebí Africké nejteplejší všech zemědilů; kromě na horách panuje v celé Africe po celý rok velké teplo, v letě pak horko mnohem větší než u nás (až i 50° C.). Zima liší se tam od leta tím, že v ní prší, kdežto v letě nepršívá, nýbrž horko suché panuje.

O Afričanech. — 173. Lidí v Africe obývá mnohem méně než v Evropě, ač jest Afrika 3krát větší. V Africe bydlí lidé řidčeji než v Evropě i v Asii, nejřidčeji v Sahare, kdež jen v několika oasách bydleti mohou. Také není v Africe tak velkých měst, jako v Evropě a v Asii, největším městem jest **Kahira** nedaleko Nilského ústí, v ní dvakrát tolik co v Praze lidí bydlí.

174. Afričané jsou většinou plemena černého čili mouřeninského, ač ne všichni; zejména lidé na s. a na v. od Sahary obývající patří ještě k plemenu bílému, ač nejsou tak bílí jako Evrópané, nýbrž značně více opálení.

O državách. — 175. Afrika rozdělena jest v državy mnohé, některými vládnou panovníci domácí Afričtí, ně-

176. V kolik oddílů Afriku dělíme? — 177. Které jsou državy severoafrické? — 178. O Maroku. — 179. O Alžírsku. 180. O Turecké državě.

které jsou osadami Evropskými, na př. **Alžírsko** (na s.) patří Francii, **Kapsko** (nejjižněji) patří Britsku.

176. Afriku dělíme si v 7 oddílů: 1. Državy severo-Africké až k Sahaře, 2. Sahara, 3. Sudan, 4. obě Kviney, 5. Střední neznámá Afrika, 6. Jižní Afrika, 7. Ostrovy.

177. Državy severoafrické jsou: 1. **Maroko**, 2. **Alžírsko**, 3. **Turecká država**, 4. **Habeš**. — Úl. Ukážeme: 1. která na které straně, 2. která z nich jest největší, která nejmenší.

178. Maroko jest císařství, jehož císař sídlí v městě **Maroku**. V městě **Fezu** začali dělat fezy, to jest čepice červené s modrým třapcem, které jsou dosud u Turků oblíbeny.

179. Alžírsko jest osada francouzská, její hlavní město sluje **Alžír** a leží při moři. **Kabylové**, národ v horách Atlantských obývající, často proti Francouzům se bouří.

180. Turecká država podřízena jest evropskému sultánu, i záleží z několika zemí: nejsevernější z těch zemí jest **Tunisko**, nejznámější **Egypt**. Tuniská hlavní město **Tunis**, stojí nedaleko zřícenin za starodávna slavného obchodního města **Karthaginy**. Egypt jest země úrodná jen podél velké řeky **Nilu**, který jediné ji svlažuje, protože v Egyptě nikdy neprší. Egypt jest země od starodávna velmi památná. Do ní byl prodán Josef, syn Jakubův, a za ním přistěhoval se národ **Israelský** a stal v Egyptě 4 staletí, až jej Mojsíš odtud zase zpátky do **Palestiny** odvedl. Již tehdy vystavěli Egypťané velká města a jiné stavby, z kterých dosud některé jsou zachovány, zvláště jsou zachovány ohromné **pyramidy**. Nynější nejdůležitější města Egyptská jsou: **Kahira** ($\frac{1}{3}$ mill. obyvatel) největší město Africké, město hlavní a sídlo Egyptského mistokrále; **Alexandrie** při ústí Nilu, je největší obchodní město Africké, **Suez**, po němž sluje říše **Suecká**.

181. O Habeši. — 182. O Sahaře (oasy, Samum). — 183. O Sudanu (čím ovlažen, državy). — 184. O Kvinei. — 185. O vnitřní, rovníkové Africe.

kterou souvisí Afrika s Asií, u Suecu končí se průplav Suecký kterým Francouzové prokopali šíji Sueckou, aby mohly lodě krátce plouti z moře Středozemského do moře Rudého a dále do Indie i Austrálie, a nemusely celou Afriku objíždět.

181. Habeš jest země velmi hornatá, v ní pramení se Modrý Nil.

182. Sahara jest největší zemská poušt, obšírnější než půl Evropy, pokrytá drobounkým zažloutlým pískem, jenž tu povždy suchý je, protože (vždy) na něj jasné slunce praží. Jen v oasách jest vláha, daří se rostliny a živočichové, obývají lidé. Cestovníci cestujíce Saharou ubírají se od oasy k oase, jezdí na velbloudech, jimž široká šlapata do drobného písku se neboří, a jezdí společně, vždy několik set najednou; i říkají si pak společně karavana. Karavana nebojí se ani tak dravých lvů, jako silného větru, který drobný písek zvedá, jej jako mraky honí a jím karavanu dusí, Afričané říkají mu **Samum**. — Úl. Ukažme některé oasy.

183. Sudan říkáme krajinám, které podél Sahary na j. se prostírají. Ovlaženy jsou řekou Nigrem a jezerem Čadským, i jsou velmi úrodný a černochy hustě obydleny. Sudan rodí zvláště palmové ovoce, traviny, na nichž černoši svá stáda pasou. Sudan rozdělen jest v mnohé državy, v kterých králové libovolně a někteří velmi ukrutně panují.

184. Kvineo u sluje pobřeží Africké, které podél zálivu Kvinejského se táhne; v ní zakládají si Evropské državy města při moři, aby z nich s vnitřními zeměmi Africkými obchod vedly.

185. Vnitřní rovníková Afrika jest nám dosud Evrópanům neznáma, a to proto, že jest tam tak velké horko, že Evrópané nesnadno tam cestují a snadno horkem se rozstříhnou, a proto, že tamnější černí obyvatelé jsou blíz Evrópanům velmi nepřátelští.

186. O jižní Africe (obyvatelé, jméno, hlavní město). — 187. O ostrovech. — 188. Kde Amerika leží? — 189. Jak jest Amerika velká? — 190. Jak jest Amerika rozčleněna? (díly, půl-ostrovy, ostrovy).

186. V Jižní Africe obývají černoši, z kterých nejznámější jsou **Kafrové**. Nejjižnější cíp opanovali evropští Britové i říkají mu Kapská země, kteréž jmeno zemi dali od mysu jižního, který sluje mys **Dobré naděje** neb zkrátka **Mys čili Kap**. Jmeno to mysu dali Portugalci, když poprvé o to se pokoušeli, aby Afriku obplouli a k mysu tomu doplovouce dobrou naději měli, že celou Afriku obplují. Hlavní město Britského Kapska jest **Kapské město** (Kapštat).

187. Ostrovy Africké obsadili Evrópané všecky, kromě největšího, **Madagaskaru**, jehož obyvatelé, silní horalé, Evrópanům udatně se brání. Ostrovy **Kanarské** obsadili a drží **Španělové**.

O Americe.

188. Úl.: Ukážeme 1. Na které straně od rovníku větší díl leží, 2. některé členy mořské, které ji oblévají.

189. Amerika je větší než Afrika s Evrópou dohromady, (jest o málo menší než Asie).

190. Amerika rozčleněna jest ve dva velké díly, které souvisí jen šíjí **Panamskou**, a kterým říkáme **Amerika severní** a **Amerika jižní**. Půlostrovy: **Kalifornijský** hornatý, **Flerida** nízký, **Labrador** největší všech, větší než všecky ostatní dohromady. — Ostrovy: **Grönland**, největší ostrov zemský; souostroví **Severoamerické**, velké, ale velmi studené a velmi řidce obydlené; **Západní Indie** jest četné souostroví mezi oběma Amerikami, velmi úrodné a bohaté ploidinami horkého pásma; čtyřem největším říkají **Velké Antily** a největšímu z nich **Kuba** (Kuba jest 2krát větší než Čechy), neb také perla Antilská, protože jest nejpěknější a nejúrod-

191. Které členy mořské Ameriku oblévají? — 192. Která jezera jsou v Americe? — 193. Které řeky?

nější všech Antilských ostrovů. Na malém ostrově západoinickém **Kvanahani** přistál na 3 svých lodích **Kolumbus**, (r. 1492) i nazval jej španělsky **San Salvador** (sv. Spasitele). U Labradoru leží ostrov **Nový F o u n d l a n d** (rci **Fundlend**), od něhož šíří se rozsáhlá mělčina, na které námořní rybáři ročně mnoho millionů ryb vyloví; **Ohnívá země**, souostroví jižní. — Úl.: 1. Ukažme a jmenujme z mapy ještě několik ostrovů Západoinických; 2. která z obou Amerik jak je členitá?

191. Úl.: 1. Které oceány Ameriku oblévají? 2. Který průliv ji dělí od Asie? — Poučka: Ameriku oblévají tyto části mořské: Mezi Grönlandem a souostrovím Severoamerickým několik průlivů; jimi plují lodě, které se snaží, aby ledovým okeanem prodraly se až k severní točné; Hudsonský (rci **Höcnský**) záliv, obklíčený Labadorem a chladnými zeměmi Hudsonskými (rci **Höcnskými**), v nich lidé živí se jen lovem zvěře a ryb; — záliv Mexický (rci **Mechický**), záliv Panamský, záliv **Kalifornický**; průliv **Magelhaenský**, na j. Americkém, jím projel Magelhaen námořník, jenž první obploul celou zeměkouli. — Úl.: V kterém zeměpásu který ten člen mořský?

192. Jezera: Velká jest skupina 5 jezer **Kanadských**, z kterých největší sluje **Hořejší**, z něho voda vytéká do ostatních 4, vytékajíc z předposledního do posledního sluje řeka **Niagara** a spadá nejmohutnějším vodopádem hlučně do velké hloubky skalné. Jezer jest v Americe ještě mnoho jiných zvláště v Americe severní.

193. Největší severoamerická řeka sluje **Missisipi**, pramení se nedaleko Hořejšího jezera, pije více pobočných řek, největší Missouri (rci **Missouri**), která u města **Sv. Ludvíka**, kde do Missisipi vtéká, větší jest než tato. Největší jihoamerická řeka sluje **Maraňon** (také řeka Amazonská), největší to pozemská řeka, pramení se nedaleko oceánu Velkého, pije mnoho velkých pobočných řek a vytéká ústím 40 mil širokým do Atlantského oceánu. —

194. Jak úhrnem Amerika jest ovlažena? — 195. Jak vysoka je půda Americká? (nížiny, vysočiny). — 196. Jak vysoka jest Amerika celkem? — 197. Roviny a hory.

Úl.: 1. Ukažme, kterými hlavně směry ty 2 řeky tekou, 2. jmenujme ještě některé velké řeky z mapy.

194. Úhrnem jest Amerika velmi ovlažena, a to mořem, jezery i řekami, tak, že nemá žádné pouště, a že skoro všude hojně rostlinstvo se daří.

195. Půda Americká jest dílem nížinou, dílem vysočinou. Nížiny jsou: Hudsonská (rci Höcnská) podél zálivu Hudsonského, studená a jen lovcům obydlená, kteří tu zvěř pro dobré kožichy a ryby pro potravu loví. Missisipská, řekami hojně ovlažená, ale dosud málo vzdělaná, vysokými travinami porostlá, kterým tu prerie říkají a na kterých lovci divoké bůvoly honí; Atlantská, od Floridy na s., úrodná, nejhustěji obydlená a nejlépe vzdělaná; Maraňonská, mnohými hustými lesy porostlá, kterým tu selvas říkají.

Vysočiny: Kordilérská pne se podél západního břehu Amerického postupujíc od jižního cípu až k severnímu ledovému moři, i jest nejdelší vysočinou pozemskou; v severní Americe širší je než v jižní; v jižní Americe jest vyšší než v severu, dostupuje horou Soratou výšky v Americe nejvyšší (7400 m.), vyšší než nejvyšší hora Africká. Kromě Kordiler vypíná se v Americe ještě několik vysočin, z nichž nejrozsáhlější je Brasilská. — Úl: Ukažme, které nížiny ke Kordilerám přiléhají.

196. Celkem jest půda Americká více nížinou než vysočinou, zvláště v Americe jižní.

197. Roviny Americké jsou rozsáhlé, neb všecky nížiny jsou rovinami, a to rovinami hojně ovlaženými a úrodnými; vysočiny Americké pak jsou skoro vesměs hornaté, horami nejvyššími strmí Kordily. V horách zeměpisu jsou krajiny hornaté Evropským příhodnější než nízké roviny, protože mají horoko mírnější, snesitelnější;

198. O podnebí. — 199. Kolik je obyvatel v Americe? (jak řídce obydlena). — 200. Kterých plemen Američané jsou? — 201. O národech Amerických.
-

i jsou také v horké jižní Americe krajiny Kordilerské mnohem hustěji Evrópani osazeny, než bujará ale dusně parná nížina Maraňonská.

198. Úl.: Ukaž me 1. kterými 4 země pásy Amerika se prostírá, 2. v kterém páse největší, v kterém nejménší Americký podíl leží. — Poučka.: Amerika má podnebí Evropskému mnohem podobnější než Afrika, a proto také Evrópané Ameriku již skoro celou osadili, kdežto v Africe posud jen malé částky drží, ačkoliv Afriku mnohem dlež znají než Ameriku. Ameriku teprv Kolumbus r. 1492 našel.

0 Američanech. — 199. Lidí v Americe obývá ještě méně než v Africe, ani ne polovic tolik, ale rychleji jich tam přibývá, a to také proto, že do Ameriky mnoho lidí z Evropy se stěhuje. Amerika jest tedy celkem řídcejí obydlena než Afrika, ale v některých krajinách hustěji, i jsou v ní také větší města než v Africe. Největší město Americké jest **New-York** (rci **Nju-**), jest větší než Vídeň (obývá v něm nad 1 mill. obyvatel).

200. Američané jsou většinou plemena bílého. Když Kolumbus Ameriku našel, obývali v ní lidé pouze plemena rudého, ale ti na mnoze již vyhynuli, že zbývá jich již jen málo (2 mill.) a těch polovic dosud divoce žije, jen ovozem neb lovem zvěře a ryb se živí; více než Indianů jest tam černochů, které tam běloši z Afriky přivezli, aby jim tam v horkých krajinách těžké práce konali.

201. Běloši Američtí přistěhovali se hlavně z Evropských krajin západních, které při Atlantském okeanu (a tedy Americe nejbliže) leží, i mluví tedy hlavně anglicky, španělsky, portugalsky a francouzsky. Nejsvernějším národem Americkým jsou **Eskymaci**, kteří v studených krajinách Hudsonských (rci **Höcnských**) a v Grönlandu a dále na s. obývají a hlavně lovem a to zvěře a ryb se živí a v chatrných boudách obývají.

202. K olikery državy Am. rozdělena jest? — 203. Které državy? — 204. O državě Dánské a Britské. — 205. O Unii (jak velka, jak obydlena, nejdůležitější města).

O državách Amerických. — 202. Amerika rozdělena jest v državy mnohé, a to ve dvojí, (podobně jako Asie a Afrika) v domáci a osady (državy to Evropským državám poddané).

203. Državy Americké jsou tyto: 1. **Dánská** (na Grönlandu) a rozsáhlá **Britská**, 2. nejmocnější Americká: **Spojené obce** (Severoamerické č. Unie; 3. Středoamerické, z nich největší Mexiko (rci **Mechiko**); 4. Západoodické, skoro to samé Evropské osady; 5. Jihoamerické republiky horkého zeměpásu, 6. Jihoamerické republiky, mírného pásu, 7. císařství **Brasílské**.

204. Dánská država zabírá záp. pobřeží Grönlandské; na něm několik set Dánských osadníků obývá, kteří tu hlavně rybolovem se živí.

Britská država objímá krajiny rozsáhlé skoro jako Evropa, ale velmi řídce obydlené; v záp. končinách divoci Indiani kočují a bůvoly střílí; v Hudsonských krajinách Indiani, Eskymaci a i bili lovci zvěři a ryby loví, krajina nejvýchodnější, jmenem **Kanada**, u jezer Kanadských vzdělána jest i krásná města má.

205. Úl.: Ukažme 1. její vysočinu, nížiny a vodstvo; 2. mezi kterými rovnoběžkami a poledníky Unie leží. — Poučka: Unie jest tak rozsáhlá jako Britská Amerika, lidí však v ní bydlí mnohem více, skoro polovice Američanů, hustě obývají na Atlantské nížině, pak podél Missisipi, nejřídčeji v preriích naz. od Missisipi a na vysočině Kordilerské. Obyvatelé náleží různým národům, také je tam odstěhováno několik tisíc Čechů, ale nejvíce je Angličanů a anglicky tam lidé nejvíce mluví. Unie sluje také **Spojené obce severoamerické**, a to proto, že država ta složena jest z držav několika, které spojeny jsou v jednotu čili unii državnou. Nejdůležitější města v Unii jsou: Washington

206. O Mexiku (jak velké, města, že bylo císařstvím). — 207. O Záp. Indií: (državy, města). — 208. O jihoamerických republikách horkého zeměpasu.

ton (rci Uešingin), v němž sídlí president a zasedá s něm celé Unie. New- (rci Nju-) York, největší město Americké, pravidelně založené a vystavěné, tak že všecky ulice jsou přímé, jest bohatá hlavně námořským obchodem a továrnami; Boston (rci Bastn) a Filadelfia města podobně námořským obchodem bohatá, ve Filadelfii sídlí jediný v Unii katolický arcibiskup. Nový Orlean a Sv. Ludvík velkoměsta u Missisipi v Sv. Ludvíku a pak v městě Chikagu (Čikagu) ležícím u jezer Kanadských, bydlí mnoho Čechů. Sv. František hlavní město země Kalifornie kdež ryžuje a kopají velmi mnoho zlata. — Úl.: Ukažme, které to město na kterou světovou stranu od Sv. Ludvíka.

206. Mexiko (rci Mechiko) jest država středoamerická větší než 5 ostatních středoamerických dohromady; hl. město Mexiko (Mechiko), (velké jak Praha) leží nedaleko vysoké sopce hory Kordilerské, která sluje Popokatapetl a jest vyšší než nejvyšší hora Evropská. Verakrus je největší přístavné město Mexické. Mexiko jest nyní republikou, ale bylo také císařstvím, jehož císařem byl bratr našeho císaře rakousko-užerského Františka Josefa I., císař Maximilian, jejž však Mexikani s trůnu svrhlí a nemilosrdně zastřelili.

207. Úl.: O pakujme o Záp. Indii článek 190. — Západní Indii Kolumbus nejdřív (z celé Ameriky) našel a do ní Španělové a ostatní námořní národnové Evrópští nejdřív se stěhovali, odtud teprv do ostatních částí Amerických přijížděli. Dosud Evrópané v Západní Indii osady drží, kdežto ostatní Amerika skoro celá již své državy si zařídila. Největší díl Západní Indie drží Španělové, zejména ostrov největší a nejúrodnější, Kubu totiž. Domácí država Americká jest v Záp. Indii jen jedna: republika Domingo na ostrově Haiti, jest to jediná Americká država, v které vládnou černoši. Největší město Západoindické jest Havana na ostrově Kubě (velké jak Praha), v jeho hlavním chrámě jest hrobka Kolumbova. — Úl.: Ukažme na mapě ještě několik měst.

208. Úl.: Ukažme na mapě 5 jihoamerických republik

209. O jihoamerických republikách mírného zeměpásu.
— 210. O Brasilii (jak velka, jak obydlena, největší město.) —
211. Kde Austrálie leží? — 212. Jak velka jest.

v horkém zeměpásu ležících. — Poučka: Republiky jihoamerické v horkém pásu ležící zabírají krajiny větším dílem hornaté a tedy podnebí snesitelně horkého, ale pro těžší práce přece tam mají mnoho černochů. Největší město tu je Lima, hlavní město republiky Peru, pěkně vystavěné (ač menší je než Praha).

209. Úl.: Ukažme 4 jihoamerické republiky mírného zeměpásu. — Poučka.: V republikách jihoamerických mírného zeměpásu lidé žijí podobně jak v Evropě. Nejpořádnější z republik těch jest Chili (rci Čili). Největší město jest přímořské město Montevideo v Uruguay (větší než Praha); z něho vyvážejí do Evropy masovou trest, kterou tam připravují z masa hovězího. Maso hovězí tam nemá skoro žádné ceny, protože v travnatých nížinách proháňejí se velká stáda zdivočilého skotu.

210. Úl.: Ukažme; 1. s kterými državami hraničí, 2. některé vysociny, nížiny, řeky. — Poučka.: Císařství Brasilské jest jediná domácí država Americká, která není republikou. Brasilie jest země velmi rozsáhlá, skoro tak rozsáhlá jako Unie, ale obyvatel v ní žije velmi málo, zvláště v lesnaté nížině Maraňonské. Největší a hlavní město Brasilské jest Rio (také Rio de Janejro, dvakrát větší než Praha) jest největší město Jihoamerické. — Úl.: Ukažme 1. 3 největší državy Americké, 2. jmenovaná Americká města.

O Austrálii.

211. Úl.: Na které straně od rovníku leží 1. pevnina, 2. na které ostrovů více, 3. jmenujme z mapy některá souostroví, 4. Na které straně od poledníku 180° leží ostrovů více?

212. Austrálie nejménším jest zemědílem, ale není o mnoho menší než Evropa.

213. Jak jest pevnina Australská rozčleněna? — 214. Které ostrovy? — 215. O vodstvu Australském (okeany a jich členy). — 216. Jak vysoka jest (vysočiny, nížiny, hory), — 217. O podnebí (a kam Evropané se stěhují).
-

213. Pevnina Australská málo jest rozčleněna čili značně okrouhla; ostrovů k Australii počítáme velmi mnoho, tak mnoho, že jim dohromady **Mnohoostroví** (čili řecky Polynesie) říkáme.

214. Ostrovy Australské různíme v ostrovy velké a malé. Velké ostrovy jsou: **Nová Kvinea** největší Australský ostrov; (větší než císařství Rakouskoherské); dvojostroví **Novozemanské**, a ostrov **Tasmanie** (větší než Čechy). Malé ostrovy různíme ve mnoha souostroví: nejsevernější z nich jest souostroví **Sandwichské** (**Sendvičské**); mnohé z ostrovů Australských jsou ostrovy korálové. — Úl.: Ukažme na mapě ještě některá souostroví, a vytkněme na které straně od pevniny.

215. Úl.: 1. které okeany oblévají Australii? 2. Ukažme některé jich členy.

216. Australie dílem jest vysočinou dílem nížinou; pevnina jest hlavně nížinou; ostrovy jsou na mnoze vysočinou, zvláště hornaté souostroví Novozemanské. Nejvyšší Australská hora nestřmí na pevnině, nýbrž na nevelkém jednom ostrově Sandwichském (rci Sendvičském), sluje **Mauna Kea** a vypíná se skoro tak vysoko jako nejvyšší hora, **Evropská**.

217. Úl. Ukažeme, 1. v kterých z zeměpásech Austrálie leží, 2. v kterém leží dílem největším. — Poučka: Evropanům, kteří do Australie se stěhují, nejpříhodnější jest podnebí dílů Australských, v jižním mírném zeměpásu ležící, v dílech těch Evropské rostliny, jako obilí a víno dobře se daří, a to z příčiny, že podnebí jest tu Evropskému velmi podobné; liší se od Evropského hlavně tím, že tu jest leto když v Evropě jest zima, a jaro, když v Evropě jest podzim. — Úl. Jmenujme částky její z mapy.

218. Kolik obývá v Austr. lidí? — 219. Jakých jsou Australci plemen? (některé národy). — 220. Kolik držav? — 221. Které državy? — 222. Město Australské největší a město nejstarší. — 223. Jak Australci se živí? —

O Australcích. — 218. V Australii obývá lidí málo; méně než v Čechách (ač jest Australie o málo menší než celá Evropa); i jest Australie ze všech 5 zemědělů nejřídceji obydlena.

219. Australci jsou plemene dvojího, hnědého a bílého. Bílí Australci jsou z Evropy přistěhováni, a to hlavně Angličané; hnědí Australci jsou původní. Hnědí Australci různí se v mnohé národky, kteří se liší jazykem a někteří i pletí, tak obyvatelé Nové Kvinez tak zvaní **Papuové** jsou téměř černí. Někteří původní Australci přijali křesťanskou víru a smířili se s přistěhoválními bělochy, ale mnozí z nich dosud jsou bílým nepřátelští, někteří hnědí bělochy, když je chytí, pojídají, čili jsou lidožrouti.

O državách Australských. — 220. Australie rozdělena jest v mnohé državy, a to dílem domácí Australské, dílem Evropské osady.

221. **Britsko** drží největší díl Australského zemědělství jako osadu, a to: celou pevninu, Nový Zeland, Tasmaniю a ještě několik menších ostrovů. Nejpořádnější Australská domácí država jest království Sandwichské (rci **Sendvičské**); Evrópanům nějmeně znám jest ostrov Nová Kvinea, protože Papuové, na něm obývající, udatně bělochům se brání, jim na ostrov ani vstoupiti nedají.

222. Největší město Australské jest **Melbourne** (rci **Melbourn**) v již. krajině pevniny Australské (větší než Praha), vystavěné od Angličanů pořádně jako města Evropská. Nejstarší od Evrópanů založené město jest **Sydney** (rci **Sydney**, na sv. od Melbournu.)

223. Australci původní živí se hlavně rybolovem neb honbou, neb ovocem; Australci přistěhováni našli tam mnoho zlata, zvláště na Novém Selandě, ale živí se nejen dolováním a ryžováním zlata, nýbrž přivezli s sebou mnohé plodiny

224. O Francii (který národ, co těží, co vyrábějí, jaké vzdělání tam jest).

Evrópské, které v krajinách mírného zeměpásu výborně se daří, zvláště obili a víno, ovce a skot, ovcí pasou tam velká stáda, některá stáda z milionů ovcí záleží. Vlnu a víno využívají obchodníci do Evropy a přivážejí výrobky rovárnické, a to zvláště z Melbournu (rci Melbourn-u) a ze Sydneye (rci Sydny-e) na lodích vyjíždějíce.

III. O Evropě zvlášť.

A. O državách Západoevropských.

224. O Francii. — Ú1. Ukážeme na mapě 1. některou rovnoběžku a některý poledník ji probíhající, a s kterými državami hraničí; 2. jak velká jest (větší-li neb menší než Rakousko, neb než Čechy); 3. jak jest rozčleněna (též půrostrovy a ostrovy); 4. vysocina-li neb nížina, hornata-li neb rovinata; 5. které moře ji oblévá a některé její vody suchozemské. — Poučka: Francie jest nyní republika; v posledním století mnoho změn državných zakusila. Ve Francii obývají hlavně Francouzové, národ velmi zámožný a vzdělaný. — Nejdůležitější města ve Francii jsou; Paříž, hl. město, v němž $1\frac{1}{4}$ milionů obyvatel žije, kteří hlavně průmyslem se živí; zvláště Pařížské výrobky jsou velmi vkusny. Lyon u ř. Róny po Paříži největší, též hlavně průmyslné; krajina od Lyonu na jih ležící sluje Provence (rci Prováns) a jest nejúrodnější ve Francii; Marseil nejdůležitější přímořské město francouzské, z něhož plují lodě do celého Středozemského moře a průplavem Sueckým do bohaté Přední Indie. Nizza slavné lázeňské místo (vedle Monaka), z něhož krásná vyhlídka na moře.

Ve Francii těží hlavně mnoho vína, z něhož nejlepší jest Šampaňské, které daří se v krajině nazvané Champagne (rci Šampaň) na v. od Paříže, a které nejlepší jest na vši zemi; kromě vína mnoho hedvábí, zvláště v jižních kra-

225. O Belgii (jak velká, jak lidnata, živnost, hl. město). — 226. O Hollandsku (obyvatelé, jiné jméno, města). — 227. O Britsku: částky, národnové, živnosti.

jiných francouzských, které jsou teplejší, vyrábějí mnoho výrobků a zvláště vkusné, tak francouzští krejčí nejkusněji šijí; obchod francouzský jest po britském největší. Vzdělání jest ve Francii také velké.

225. Úl.: 1 — 5. jako u Francie. — Poučka: Království Belgické jest o málo větší než Morava se Slezskem, ale lidí v něm žije skoro 2krát tolik jako v těchto dvou lidnatých zemích dohromady; i jest Belgie nejlidnatější državou Evropskou. Belgačané žíví se hlavně průmyslem. Největší a hlavní město Belgické jest Brusel, bohaté průmyslem (z něho pověstné Bruselské krajky, nejjemnější to vůbec krajky a nejdražší).

226. Úl.: 1 — 5 jako u Francie. — Poučka: Hollandsko jest království, v něm obývají Hollaňdané, kmene německého, žíví se na mnoze obchodech, jejž hlavně do svých Asijských osad konají. Hollandsko sluje též Nizozemsko, protože je země podél moře tak nízka, že ji obyvatelé zděmi ohradili, aby moře do ní se nerozlilo. — Hl. město jest Haag, ale městem největším jest Amsterdam, slavné a bohaté námořským obchodem. V Am. zemřel slavný náš Amos Komenský.

227. Úl.: 1 — 5. jako u Francie. — Poučka: Království Britské jest država po Belgii nejlidnatější, záleží ze 3 království: Anglie, Skotska a Irska a knížectví Vališského; k němu náleží také ještě pevnost město Gibraltar na příkré skále vystavěné u průlivu, jenž po něm Gibraltarský sluje. V Britsku obývají hlavně 4 národnové: Angličané kmene německého a víry Anglikanské, Irové, Skotové a Vališané, kmene galského; Angličané panují.

Města: 1. v Anglicku: Londýn jest hl. město celé říše Britské, jest obydleno $8\frac{1}{2}$ milionem lidí i největším městem na všzemí, leží u řeky Temže, která jest od moře až k Londýnu tak široka a

228. O Portugalsku.

hluboka, že po ní i velké námořské lodě až do města plují; z Londýna vybíhá mnoho železnic a několik průplavů, i jest Londýn největším obchodním městem britským i pozemským. Četné obyvatelstvo pak živí se hlavně průmyslem, a tak jest Londýn i neprůmyslnějším městem britským i pozemským. Ale i pro vzdělání má Londýn mnoho dobrých zařízení, na př. ústavů vzdělávacích 4000, (a tedy víc než mnohá města obyvatel). Liverpool (Livrpůl) jest po Londýně největší obchodní město; Manchester (rci Mancestr) jest po Londýně největší průmyslové město, po němž jméno má látnka mančestr i u nás známá; New Castel (rci Nju-Kesl), největší báňské město, kdež dolývají uhlí skoro 5krát tolik co v celém mocnářství Rakousko-Uherském. 2. V Skotsku hl. město Edinburgh, kdež státi domy až 10patrové. 3. V Irsku hl. město Dublin (rci Döblin). — Úl.: Ukažme ještě několik měst na mapě.

V živnostech jsou obyvatelé Britska velmi pokročily (zvláště Angličané) a to v živnostech téměř všech: nerostných přirodnin dobývají Britové téměř tolik, co všecka ostatní Evropské državy dohromady; půdu pro rostliny a živočichy vzdělávají velmi bedlivě, na př. pro orbu mají tolik parních pluhů, kolik všecka ostatní Evropa dohromady, koně anglické jsou z Evropských nejlepší. Průmyslem a obchodem Britsku nevyrovnaná se žádná Evropská država: 1. výrobky Anglické kupují ve všech zemědilech, i v Evropě hojně, zvláště výrobky ocelové, na př. stroje, ocelová pera, jehly; 2. obchodníci Angličtí rozvážejí a svážejí zboží do všech zemědilů, hlavně do svých osad, i mají nejvíce lodí i nejvíce železnic a průplavů, čili vůbec řečeno nejvíce spojovacích prostředků.

B. O državách jihoevropských.

228. Úl.: 1 — 5. jako u Francie. — Poučka: Portugalsko jest království; ač 3krát rozsáhlejší než Belgie, má obyvatel méně než Belgie a jest tedy mnohem méně lidnatou. Obydleno je Portugalsko národem

229. O Španělsku a Andoře. — 230. O Italií.

Portugalským, jenž jest kmene romanského. Portugalsko leží u moře i jest pro obchod dobré položeno, i má také osady, ale ani v průmyslu ani v obchodu nejsou nyní Portugalci tak čilí jako národné západoevropští. Hl. město jest **Lissabon**, blíže moře v překrásné krajině; v minulém století (r. 1755) otřáslo městem strašné zemětřesení tak prudce, že mnoho domů zbořilo a 50 tisíc lidí usmrtilo.

229. Úl.: 1 — 5. jako u Francie. — Poučka: **Španělsko** jest nyní královstvím. Obydleno jest národem **Španělským**, jenž jest kmene romanského, lidnato jest asi jako Portugalsko. Obyvatelé Španělska živí se podobně jako Portugalci. K Španělsku náleží ostrovy **Baleary** a **Pitiusy** (rci **Pityusy**). Města: Hl. a největší město jest **Madrid**, jenž leží uprostřed království. **Barcelona** (rci **Barcelona**) jest po Madridu největší Španělské město, leží při moři. **Sevilla** (rci **Sevilja**) leží v nejúrodnější Španělské krajině, **Andalusii**. **Palos** městečko, z jehož přístavu **Kolumbus** r. 1492 s třemi lodmi vyplul. — Španělsko jest mocí ochrannou malé republiky **Andory**, ležící ve velkém horském údolí Pyrenejském.

230. Úl.: 1 — 5. jako u Francie. — Poučka: **Italie** jest království, jehož král sídlí v **Římě**. Ku království Italskému náleží ostrovy **Sicilie**, **Sardinie** a některé menší. Italie obydlena jest **Italiány**, národem to kmene romanského, a to hustě, tak že jest nejlidnatější z držav jihoevropských. Italiáni jsou nejčilejší průmyslníci a obchodníci jihoevropští, také jsou v jižní Evropě nejvzdělanější. V středověku byli Italiáni v průmyslu, obchodu i vzdělání vůbec první ve vší Evropě. Místopis. Hl. město jest **Řím** (větší než Praha), město vele-památné, jehož měšťané, tak zvaní **Řimané**, v starověku opanovali širé země kolem Středozemského moře, jim pak panovali císařové Řimští, a za prvního římského císaře **Augusta Kristus** se narodil. V Římě sídlí papež ve velmi velkém paláci, jenž **Vatikán** sluje a na pahorku **Vatikánu** stojí, vedle velkolepého kostela papežského, jenž posvěcen jest sv. **Petr a Pavlu** a největším jest

231. O Černé Hoře. — 232. O Srbsku. — 233. O Romanii. — 234. O Řecku.

z kostelů na vší zemi. Benátky vystavěné v moři tak, že ulicemi loděky po moři plují. Milán, hl. město bývalého království Lombardského, uprostřed veleúrodné roviny Pádské. Janov čili Genua u zálivu, kterýž po něm Janovský sluje; v Janově narodil se slavný Krištof Kolumbus. Neapol, největší město Italské (2krát větší než Řím) v krajině překrásné u zálivu, jenž po městě tom Neapojským sluje, a nedaleko hory Vesuvu, která z vrcholu svého stále kouř, někdy i popel, žhavé kamení a lávu soptí, a to otvorem, kterému jíce nískáme. Palermo, největší město Sicilské, má nejteplejší podnebí všech měst Evropských. Na Sicilii strmí sopečná velehora Etna (2krát tak vysoka jak Česká Sněžka). Sv. Marino jest nevelké horské město, které jest samostatnou republikou pod ochranou království Italského.

231. Úl.: 1. a 2. jako u Francie. — Poučka: Černá Hora jest knížectví v horách, které Černé hory sluji. Obyvatelé jsou Srbové kmene Slovanského; Turkům po staletí se ubránili. Kníže sídlí v Cetyni, jediném to městě Černohorském.

232. Úl.: 1. jako u Francie. — Poučka: Srbsko o málo jest větší než Čechy, ale obyvatel má značně méně než Morava. Obyvatelé jsou Srbové, kmene Slovanského, kteří před tím, než Turci do Evropy se vedrali, svého cáře čili císaře měli (nejslavnějším jich cárem byl Štěpán Dušan Silný, jenž současně s Českým Karlem IV. panoval). Hl. město jest Bělehrad, velká to pevnost při ústí ř. Sávy, na hranici Rakouské. Sněm Srbský sněmuje v městě Kragujevci, v prostřed knížectví.

233. Úl.: 1. a 2. jako u Francie. — Poučka: Romanie jest knížectví, jež záleží ze knížectví dvou, Valašského a Multanského, u dolního Dunaje, obydleno jest Rumuny, národem to kmene Romanského. Hl. město jest Bukurešť ve Valašsku.

234. Úl.: 1—3. jako u Francie. — Poučka: Řecko jest království, země Řecká jest velmi rozčleněna

235. O Turecku. — 236. O Rusi. — 237. O obyvatelích
Ruských.

v několik půrostrovů a více ještě ostrovů. Obyvatelé jsou Řekové, potomci to starých Řeků, národu v starověku nejvzdělanějšího. Místopis: Hl. městem jsou Atheny město mnohem menší než Praha. V starověku byly Atheny, mnohem větší než nyní, i byly nejvzdělanějším městem Evropským. Na ostrově Korfu leží město Korfu, v jeho přístavu zastavují se Rakouské lodě, plující z Adriatského moře dále.

235. Úl.: 1—5. jako u Francie. — Poučka: Turecko jest císařství, jehož císař Turci sultan řískají. V Turecku obývají lidé rozdílných národů, (podobně jako v Rakousku), nejvíce však je obyvatel kmene Slovanského, a to Srbové, Bulhaři a Chorvati. Národem panujícím jsou Turci, víry Mahomedánské. Úhrnem jsou obyvatelé říše Turecké málo vzdělaní, a to hlavně proto, že tam o školy málo pečují. Místopis. Hl. město Cařihrad, v překrásné krajině (kteráž jest ještě rozkošnější než Neapolská a Lissabonská), u průlivu mořského, jenž Cařihradským sluje a Černé moře s mořem Marmarským spojuje. V Cařihradě bydlí 1 milion lidí rozdílných národností. — Jiná města: Šumen město v zemi, kde bydlí Bulhaři, Trávník město v Bosně, zemí to obydlené Chorvaty a Srby (mezi Srbskem a Dalmácií). Turecko drží osady v Asii a Africe. — Úl.: Opakujme o državě Turecké z Asie a Afriky.

C. O državě východoevropské.

236. Úl.: 1—5. jako u Francie. — Poučka: Rus jest největší na vší zemi država, zabírající více než polovici Evropy (právě 100.000 mil), jest císařství, jehož císař se nazývá cář, Rusko má 2krát tolik obyvatel co Rakousko, ale není tedy tak lidnaté jako Rakousko.

237. V Rusku obývají obyvatelé rozdílných národností, i žlutí některí národkové, jako Čudové (čili Finové), Samojedi a Tataři. Tataři jsou potomci oněch Tatarů,

238. Z kterých částí složeno jest Rusko?

kteří v 13. století z Asie do Evropy divoce se přihrnuli a až do Moravy pustošili, kde (r. 1241) od Jaroslava ze Šternberka poraženi jsou. Hlavní národ v říši Ruské obývající jsou **Rusové**, neb jest jich tam mnohem víc než lidí všech ostatních národů dobromady, kromě Rusů bydlí tam ještě jiní Slované, hlavně **Poláci**, kromě Slovanů ještě lidé jiných národů bílých, jako **Němci** a j. Obyvatelé Ruští přiznávají se k rozdílným věrám. Rusové skoro všickni k víře křesťanské **pravoslavné**.

238. Rusko složeno jest z několika částí, kteréž jsou:

1. **Baltské země**, jež oblévá Baltské moře; v nich leží u ř. Něvy sídelní město cářské jmenem Petrohrad (velké jako Vídeň), největší na Rusi, z nejmladších měst Evropských (založeno r. 1703 od cára Petra I.); v něm jest mnoho velkých a krásných budov, největší chrám, sv. Izáka, a císařský palác zimní. Naproti Petrohradu leží na ostrůvku v moři silná pevnost Kronstadt (rei Kronstadt), která chrání Petrohrad proti nepřátelským lodím. Nedaleko Petrohradu leží Carskoje Selo, v něm krásný císařský zámek. Jedna z Baltských zemí sluje **Cughonské** (č. Finské) království, země velmi jezernatá, v ní hlavně obývají **Cughonci**, národ plemene žlutého. — 2. Království **Polské**, obydlené hlavně **Poláky**, druhdy samostatné a velké kralovství; hl. město je Varšava, u ř. Visly (je větší než Praha) pěkně vystavěno. Varšavské předměstí na pravém břehu ř. Visly ležící sluje Praga. — 3. **Západní Rus**; hl. město je Vilno u ř. Vilny, druhdy hlavní město samostatného knížectví Litevského. Litevský národ (Litvané) ostal pohanským až do českého krále Přemysla Otakara II., jenž pak proti němu křižácké vojsko vedl. — 4. **Malá Rus**. V ní obývají Rusové, kteří **Malorusové** slují, od Velkorusů nářečím se liší a s Rusiny či Malorusy Haličskými soukmenovci jsou. Hl. město Kyjev, v němž za starodávna sídely velkoknížata ruští, kteří z Cařihradu víru křesťanskou přijali. — 5. **Jižní Rus**; hl. město Oděsa (skoro jako Praha), největší Černomořské město, bohaté námořským obchodem; k Jižní Rusi náleží poloostrov Krim. — 6. **Kavkazsko**; větší část Kavkazska náleží již do Asie, i hl. město, Tiflis, leží již v Asii.

239. Čím Rusové se živí? — 240. O Švédsku s Norvěžskem (obyvatelé, města, živností).

Kavkazsko dostalo jmeno od velkých hor **kavkazských**, jich nejvyšší hora, jmenem **Elbrus**, vyšší jest než nejvyšší hora Evropská (Mont Blank). — 7. **Astrachaňsko**, u dolní Volhy, obydlené částečně kačovnými **Tatary**, kteří odtud druhdy Rusům $2\frac{1}{2}$ století hrdě panovali; hl. město **Astrachaň** při ústí ř. Volhy. — 8. **Kazaňsko**; hl. město **Kazaň**; u města **Jekaterinburku** jsou největší Ruské báňe v horách Uralských. — 9. **Velká Rus**, největší část a jádro Ruského cárství, k němuž ostatní části později připojeny byly; jeho hl. město, **Moskva** bývalo hl. městem Ruského cárství (až do cára Petra I.), dosud jest od lidu Ruského nejvíce ctěno, jenž Matičkou svatou' neb také bílou zove. Střední část města jest opevněna, a sluje **Kremli**; v ní krásné jsou kostely a zvonice, v které visí největší na zemi zvon „*Ivan Velký*“ jmenem (váží $\frac{1}{4}$ milionu kilogramů). **Nižný Novgorod** jest město nedaleko ř. Volhy, v něm drží se ročně velké trhy, největší v Evropě, a na ně přijíždějí mnozí obchodníci i z Asie, zvláště ze Sibiře. **Archangelsk**, jediné přímořské město při sev. Ledovém okeanu.

239. **Rusové** živí se hlavně orbu, k níž mají dobrou půdu, nejlepší v Malorusi, kde jest tak zvaná černá země velmi úrodná. Průmyslníků v Rusku ještě tolik není jako v Evropě západní, ano i méně jich tam jest než v Evropě jižní; obchodníků žije nejvíce v přímořských městech, pak v městech Povolžských.

D. O državách severoevropských.

240. Úl.: 1—5. jako u Francie. — Poučka: **Švédsko** s **Norvěžskem** jsou dvě království, která mají společně jednoho krále. V Švédsku obývají **Švédové**, národ kmene německého, v Norvěžsku **Normani** kmene německého a žlutí **Loparji**, kteří v nejstudenějších krajinách severních obývají a hlavně soby chudě se živí. Obě království jsou řídce obydlena, neb v nich obývá lidí o málo více než v Čechách, ač jsou dohromady větší než

241. O Dánsku (země, města, Island). — 242. O Švýcarsku (země, obyvatelé, města, živnosti).

Rakousko. Hl. město: **Štokholm** (velké jak Praha) v krásné jezerné krajině. V hornatém Norvežsku hl. městem jest **Christiania**, zámožné námořským obchodem. **Hamerfest** jest nejsevernější Evropské město, v něm nejdélší noc 2 měsíce trvá.

Obyvatelé obou těch království živí se rybolovem, obchodem, na mnoze však také orbu, neb obilí v nižších krajinách tam ještě dobře se daří.

241. Úl.: 1—5. jako u Francie. — Poučka: Dánsko jest království. Půlostrov Jutský i ostrov vý Dánské jsou vesměs nízky, kromě Islandu, i namnoze písčity, někde však dosti úrodný. Hl. město Kodaň (velké jak Praha) na ostrově Seelandu, u moře pěkně rozložené tam, kde průliv (jmenem Sund) jest nejužší. Na ostrově Islandu obývá méně lidí než v samé Kodani. (V Americe náleží k Dánsku Grönland.)

E. O državách středoevropských.

242. Úl.: 1—5. jako u Francie. — Poučka: Republika Švýcarská má zemi velmi hornatou, zvláště na straně jižní, kde nejvyšší Evropské **Alpy** strmí; v údolích horských jsou mnohá čistovodá jezera a krajiny okolo nich velmi krásné. Nejvyšší Alpské pohoří jest **Peninské**, na jihu od řeky Róny, Róna tu teče hlubokým dlouhým údolím, mezi vysokými Alpami Peninskými a **Bernskými**. Přes vysoké hory Alpské málo jde silnic, nejpodobnější jest **Gotthardská**, skoro uprostřed jižní hranice Švýcarské. Největší jezero Švýcarské sluje **Zenévské** dle města, které u něho leží tam, kde Róna z jezera vytéká; po něm **Bodamské**, kterým řeka Rýn protéká; nejkrásnější jest jezero **Vierwaldstedské** (uprostřed Švýcarska). Ve Švýcarsku pramení se 3 velké řeky, Róna a Rýn nedaleko Gotthardu, In východněji.

V Švýcarsku obývají lidé 3 národy: **Francouzové** poblíž Francie, **Italiani** poblíž Italie, **Němci** v ostatním

243. Co jest? — 244. Jak velky jsou državy Německé. — 245. Jak zařízeny jsou državy Německé?

Švýcarsku; zřízení Švýcarské jest republikanské, republika složena jest z 22 republik, které **Kantony** slují; vrchní vládě čeli president, jenž v městě **Bernu** sídlí.

Města: Bern, v něm sídlí president a spolková vláda, sněmuje zemský sněm. Ženeva jest největší město Švýcarské (ač mnohem menší než Praha), v něm a v okoli jezera Ženevského mnoho je továren na kapesní hodinky, které odtud i k nám dovázejí. Basilej, město Rýnské, v némž zasedal církevní sněm, který Čechům kompaktata povolil. Curych u jezera Curyšského, má slavnou techniku.

Živnosti: Švýcaři chovají výborný dobytek; polní hospodářství nedává tolik užitku jako v jiných zemích, protože země jest hornata i méně úrodná; proto také dbají obyvatelé průmyslu, kterým mnozí Švýcaři dobře se živí, zvláště hodinářstvím a tkaním látek oděných. Pro obchod vystavěli Švýcaři mnoho železnic, ač území jich hornato jest.

O Německu. — 243. Německo jest císařství složené z 26 držav. Hl. město jest Berlin u ř. Sprévy, v něm sídlí císař a zasedá sněm Německý. — Ul.: 1—5, jako u Francie.

244. Nejmenší država Německa jest Bréma, při ústí řeky Vesery do Německého moře, zavírajíc pouze 247□ km.; největší jest království Pruské, zabírajíc téměř $\frac{2}{3}$ Německa. Dle velikosti rozděláváme Německé državy hlavně čtvery:

1. menší než 1000□ km., držav 8,
2. " " 5000 " " 9,
3. " " Prusko, " 8,
4. Prusko.

245. Državy Německé jsou rozdílně zřízeny: 1. 3 jsou republiky, a to Bréma, Hamburk u ústí ř. Labe, a Lubek na sv. od Hamburku; 2. 4 jsou království, a to Prusko, Sasko, Bavory a Wirtembersko; 3. 6 jich sluje velkovévodství, 7 knížectví, 1 území říšské (Elsas s Lotrinskem).

246. 6 Německých nejsevernějších: — 247. 5 Německých držav uprostřed mezi Německým mořem a ř. Mohanem. —

246. I. 1. Oldenbursko u Německého moře a ř. Vesery, hl. m. Oldenburk. Obyvatelé té země živí se hlavně rolnictvím na úrodné své půdě, kteráž jest částí nížiny Severoněmecké.

2. Brémy, svobodná obec, město s okolím na v. od Oldenburska. Město Brémy u řeky Vesery nedaleko moře Německého. Obyvatelé živí se hlavně obchodem, dovážejíce a rozvážejíce zboží po moři, po řece i po železnicích do krajin mnohých: čeští vystěhovalci do Ameriky obyčejně po Brémských lodích plují.

3. Hamburk, svobodná obec. Město Hamburk u řeky Labe nedaleko moře Německého, jest větší ještě než Brémy. Hamburčané živí se hlavně obchodem jako Brémané i zasýlají zboží i do Čech (lodí mají 500).

4. Lubek (čili Bukovec) svobodná obec. Město Lubek u ř. Travy nedaleko moře Baltského. Obyvatelé živí se hlavně obchodem jako Brémané, plovou však hlavně po moři Baltském.

5. a 6. Obě Meklenburská velkovévodství: Zvěřinské a Strellické, země jezernaté, části nížiny Severoněmecké. Lidé živí se tu hlavně polním hospodářstvím a rybařstvím, lovíce ryby v moři, v mnohých svých jezerech a v řekách. Hl. města: Zvěřín a Strellice.

247. II. 1. a 2. Dvě malá knížectví Lippe, na j. od Brémy, jedno na levo od ř. Vesery, hl. m. Detmold, druhé na pravö od ř. Vesery, hl. m. Saumburk.

3. Brunšwicko na v. od Lippe, na horách Harckých, záleží z 5 malých území, hl. m. Brunšvik.

4. Anhaltsko u ř. Labe, od Brunšwicka na jv., menší než toto; hl. m. Dessava u ř. Labe.

5. Waldek, na jih od Lippe, menší než Anhaltsko; hl. m. Arolsen.

248. Království Saské a 8 držav Durynských. — 249.
Državy Jihoněmecké.

248. III. 1. Království **Saské**, hraničí s Čechami hranicí dlonhou. Do něho svažují se české Rudohory, do něho vytéká ř. Labe z Čech. V království Saském obývají hlavně Němci, ale ve vých. cípu také Slované a to **Lužičtí Srbové**. — Města: Hl. m. **Drážďany** u ř. Labe, jest hranic Českých blíz než Praha, v něm velmi velká a převzácná obrazárna. **Lipsko** (něm. Leipzig), kde kníže Švarcenberk vojskem rakouským, ruským a pruským porazil císaře Napoleona I. (r. 1813) v bitvě, která 3 dny trvala. Město **Buděšín** (něm. Bauzen) je hlavní sídlo Lužických Srbů. — Obyvatelů v Sasku jest mnoho a živí se nejen polním hospodářstvím, nýbrž mnozí také hornictvím (v Rudohorách) a průmyslem.

2—5. Čtyři menší državy Saské, rozložené okolo Durynského Lesa a na něm, všecky dohromady značně menší jsou než království Saské. 2. Sasko **Altenburšké** hraničí na z. s královstvím Saským, hl. m. **Altenburk**. — 3. Sasko **Výmarské** hraničí s Altenburskem; hl. m. **Výmar** (něm. Weimar), v něm nejslavnější německý básník Göthe žil. — 4. Sasko **Meiningské** hraničí s Výmarskem, leží na Durynském Lese, hl. m. **Meininky** u ř. Verry. — 5. Sasko **Koburg-Gotha** záleží ze 2 území, jedno od Meiningska na sev., druhé na jih, města: **Koburg** a **Gotha**. V Gothě tisknou mnoho map a atlantů.

6. a 7. Dvě malíčká knížectví **Reusská**, mezi Saským královstvím a Saskými menšími državami, hl. m. a) **Schleiz** a b) **Greiz**.

8. a 9. Dvě malá knížectví **Švarcburská**; hl. m.: a) **Rudolstadt** u ř. Sály mezi Saskými državami, b) **Sondershausen**, na s. od Saských držav.

249. IV. 1. Velkovévodství **Hesské** záleží ze 2 území, a) jižní jest od ř. Mohanu na jihu, a v něm leží hl. město **Darmstadt** a město opevněné **Mohuč** u Rýnu naproti ústí ř. Mohanu, b) severní území leží od ř. Mohanu na sever.

Državy jihoněmecké.

2. **Elsasy s Lotrinskem**, říšská země, kterou Němci r. 1870 ve válce Francii odňali, hl. m. opevněný **Strassburg** u ř. Rýnu, **Mety** nejtvrdší pevnost proti Francii.

3. **Bádenské velkovévodství**, je větší než království Saské, rozložené hlavně podél veletoku Rýnu, jenž břehy své blahodárně ovláže. V Badensku vypíná se pohoří nazvané **Cerný Les** (něm. Schwarzwald), v němž pramení se ř. Dunaj. Města: hl. město jest **Karlsruhe** nedaleko řeky Rýnu, jest do polokruhu stavěno tak, že ulice ke královskému zámku se sbíhají a z něho do všech je vidět. **Kostnice** u Bodamského jezera, město, v němž upálen byl mistr Jan Hus (r. 1415).

5. Království **Wirtemberské**, o něco větší než Badensko (ale menší než Morava), obklopeno je Badenskem a Bavorskem. — Hl. m. **Štuttgart** nedaleko ř. Neckaru, která nedaleko pramene Dunajského se pramení a do ř. Rýnu teče.

6. Království **Bavorské**, je větší než Čechy s Moravou, ale méně zaledněno, záleží ze 2 území: a) území menší na z. od ř. Rýnu, mezi Hesskem a Elsaskem, to sluje **Porýnská Falc**, b) území větší mezi Wirtemberskem a Čechami. V. Bavorsku vystupují mnohé hory: podél hranic Českých Smrčin, **Český Les** a Šumava, podél Tyrolska **Alpy**, uvnitř země podél Šumavy **Bavorský Les** a mnohé jiné hory.

Vodstvo: Řeky: **Dunaj** protéká Bavorsko i pije tu mnohé poboční řeky, na samých hranicích Rakouských **In**; **Rýn** lemuje Porýnskou Falci, do něho vtéká ř. **Mohan**, která v Bavorsku se pramení (v Smrčinách) a země tu dlouho protéká. — Úl.: Jmenujme z mapy ještě několik řek a některé jezero Alpské.

Bavorky jsou vesměs Němci, náboženství katolického. Země rozdělena jest v krajiny, kteréž jsou: a) **Horní Bavorov**: Mnichov jest hl. město celého království (velké jako Praha) má velké sbírky krásných soch a obrazů, výborné pivovary. b) **Dolní Bavorov**: Pasov, při ústí Inu, obchodní město, vede obchod

250. O Prusku. — 251. Z kterých provincií Prusko složeno jest?

hlavně po Dunaji. c) Švábsko u Wirtemberska, Augsburg, u ř. Lechu, kde byli jednou Maďaři strašně poraženi (za česk. knížete Boleslava I.). d) Falc horní, na hranicích Českých: Řezno, město, do něhož chodívali čeští věvodové a králové na německé sněmy. e) Francko střední: Norimberg (něm. Nürnberg), v něm mnoho je dobrých průmyslníků, kteří pěkné drobné výrobky vyrábějí, zvláště hračky, které i do dalekých zemí prodávají (i do Ameriky). f) Franky horní, v nich puou se Smrčiny a pramení se a teče řeka Mohan. g) Franky dolní: Würzburg, starožitné město v krajině vínorodé. h) Porýnská Falc, nejlidnatější část Bavorská; u Rýnu leží město Speier, v něm několik německých císařů jest pohřbeno. — Bavori živí se hlavně hospodářstvím, zvláště v úrodných krajinách Podunajských; z průmyslníků nejčilejší jsou sladovníci, kteří vaří mnoho tak zvaného Bavorského pivá.

250. IV. O Prusku. Prusko zabírá skoro $\frac{2}{3}$ všeho Německa, i obývají v něm lidé národností rozdílní, hlavně Němci, ale také Poláci, Lužičtí Srbové a Dánové.

251. Prusko složeno jest z provincií, kteréž jsou:
1. Hanoversko obkličeje Oldenburško, je království, které bylo do r. 1866 samostatno, roku toho králi odňato, je země méně úrodná, zvláště v krajině Polabské, kde Lüneburskou pasekou služe. — Úl.: 1. S kterými jinými provinciemi neb zeměmi hraničí? 2. Které větší řeky je protékají. 3. Která nížina neb které hory v zemi jsou? — Hl. město Hanover.

2. Šlesvik a Holštýn náležely dříve ke království Dánském u. — Úl.: 1—3. jako u Hanoverska. Hl. město Šlesvik; Kiel má nejlepší pro celé Německo přístav válečný.

3. Pomořany (něm. Pommern), země druhdy zcela Slovanská. — Úl.: 1—3. jako u Hanoverska. — Hl. město Štětín, důležité pro obchod námořský; bylo od Slovanů Pomořských založeno a slulo Štítno.

4. **Prusko** (něm. Preussen). — Úl.: 1—3. jako u Hanoverska. Od této provincie má království Pruské jmeno. Země jest teď většinou **Němci** obydléna, ale za starodávna bydleli tu **Poláci** a **Litvané**. Hl. město Královec (něm. Königsberg) založené od Českého krále Přemysla Otakara II., když sem proti pohanským Litvanům křížáckou výpravu podnikl. **Gdánsko** (něm. Danzig), po Královci největší město, zámožné obchodem.

5. **Poznaňsko** (něm. Posen). Úl.: 1—3. jako u Hanoverska. Náleželo druhdy ke království Polskému, o které Prusko, Rusko a Rakousko se rozdělily, dosud jest obyvatelstvo většinou polské. Hl. město Poznaň u ř. Warty. Hnězdro (něm. Gnesen) sídlo arcibiskupské, v němž pohřben byl sv. Vojtěch.

6. Úl.: 1—3. jako u Hanoverska. **Slezsko**, vévodství, které druhdy náleželo k Rakousku, zvláště ke koruně České, má s Čechami a Rakouským Slezskem Sudetské hory například. Hl. město Vratislav u ř. Odry, velké jak Praha, velmi průmyslné. Kladsko, pevnost u ř. Nisy v kotlině Kladské, která hrabství Kladské služe a druhdy částí České země byla. Nisa pevnost u ř. Nisy.

7. Úl.: 1—3. jako u Hanoverska. Vévodství **Saské**, na sz. od království Saského, od něhož teprv po Napoleonovi I. odtrženo a Prusku přiděleno jest. Hl. město Děvín (něm. Magdeburg) velké město u Labe, sídlo arcibiskupské, zde byl sv. Vojtěch u biskupa Adalberta vychován a obdržel německé jméno Adalbert. Erfurt (nedaleko Góthy), v okolí velké semenářské zahrady, odkud i naši zahradníci mnohá semena kupují.

8. Úl.: 1—3 jako u Hanoverska. **Braniborsko** (něm. Brandenburg) provincie střední, v ní leží u řeky Havely Berlin, hl. město Pruského království i Německého císařství, v něm sídlí v nádherném paláci císař Německý, v něm zasedá sněm Pruský i říšský Německý. Berlin jest město velké jak Vídeň i velmi obchodní. Postupim (něm. Potsdam) je město naz. od Berlina, průmyslně v něm je velkolepý královský zámek obklopený krásnými zahradami. Branibor (něm. Brandenburg), město, od něhož má Braniborské jméno; za starodávna, když země tato byla ještě Slovany obydlena, stál v Braniboru pevný hrad. Frankfurt, město u řeky Odry.

252. Které jsou hlavní živnosti v Prusku.

9. **Westfalsko.** — Úl.: 1—3. jako u Hanoverska. — Hl. město Münster, v něm smluven byl tak zvaný Westfalský mír, který ukončil strašnou 30letou válku.

10. **Rýnská provincie.** — Úl.: 1—3. jako u Hanoverska. — Rýnská provincie jest ze všech provincií pruských nejúrodnější, nejprůmyslnější a také nejlidnatější; obyvatelé jsou většinou katolíci. Hl. město jest Reyn-Kolín (něm. Köln) velkoměsto bohaté od starodávna obchodem Porýnským a průmyslem; má velmi krásný chrám. Cáchy (něm. Aachen, od Kolína na z.) město starožitné, v něm sídlel císař Karel Slavný (čili Velký) a v něm bývali císařové Němečtí korunování.

11. **Hessko,** na s. od velkovévodství Hesského. — Úl.: 1—3. jako u Hanoverska. Hessko bývalo do r. 1866 samostatné kurfirství, r. 1866 bylo od Pruska kurfirstovi odňato. Hl. město Kassel u ř. Fuldy, ta přitéká od města Fuldy, v kterém jest klášter velký, staroslavný, jeho opati bývali k nížatý říše Německé.

12. **Nassavsko,** na s. od Mohuče; hl. město Wiesbaden.

13. **Frankfurt** u ř. Mohanu, bývalo do r. 1866 svobodné město, a středisko bývalého Německého Spolku, jest dosud velmi zámožno; na radnici chovají zlatou bullu císaře Karla IV.

252. **Živnosti** v Prusku hlavní jest hospodářství, zvláště v některých krajinách Pruských hospodáři půdu pečlivě vzdělávají; kromě hospodářstvím žíví se mnozí hornictvím, dobývajíce zvláště železo a uhlí, a to v krajinách hornatých. Průmyslníků je v Prusku mnoho, jsou velmi čili, zvláště vyrábějí v továrnách mnoho látek oděvních. Pro obchod mají moře, mnohé velké řeky, železnice a silnice.

Knížectví Lichtenšteinské jest nejmenší država Německá (drží $2\frac{1}{2}$ milí), hl. město Vaduc. Knížectví to spravují úředníci Rakouští.

*

— 68 —

**Zeměpis
Rakouskouherský.**

1. Kde v Evropě leží? — 2. S kterými državami hraničí?
— 3. Udáme zeměpisnou polohu. — 4. Kolik □ mil drží? —
5. Z čeho složeno jest? — 6. Které jsou jednotlivé země?

Mocnářství Rakousko-Uherské.

Kde? — 1. Rakouskouherské mocnářství čili zkrátka Rakousko leží v západní polovici Evropské, ale skoro uprostřed Evropy i náleží mezi tak zvané državy Středoevropské.

2. Rakousko hraničí s 11 državami, z kterých nejmenší jest knížectví Lichtenšteinské (na jih od Bodamského jezera) a největší Rusko. — Úl. Vytkneme ostatních 9 držav z mapy a která na které světové straně s Rakouskem hraničí.

3. Úl. 1. Najdeme na mapě, který poledník a která rovnoběžka běží téměř středem Rakouska. 2. Narýsujeme 30. a 44. poledník a 45. a 50. rovnoběžku přímkami.

Jak velké? — 4. Rakousko drží nad 621 tisíc □ Kilometrů (čili II.306 □ mil — Úl. Vypočteme, koliký to jest díl celé Evropy.

Části. — 5. Rakousko složeno jest z 18 zemí, a ty druží se v 5 skupin, a ty skupiny druží se ve 2 polovičky říšské: I. polovici západní a II. polovici východní čili Uherskou.

6. **Země** jednotlivé jsou: I. v polovici západní: 1. Skupina: 3 země České: Čechy, Morava a Slezsko. — 2. Skupina: 8 zemí Alpských: Rakousy Dolní, Rakousy Horní, Salzburgsko, Štýrsko, Korutany, Krajina, Přímoří, Tyrol. — 3. Skupina: dvou zemí Polských: Halič a Bukovina. — 4. Dalmácie.

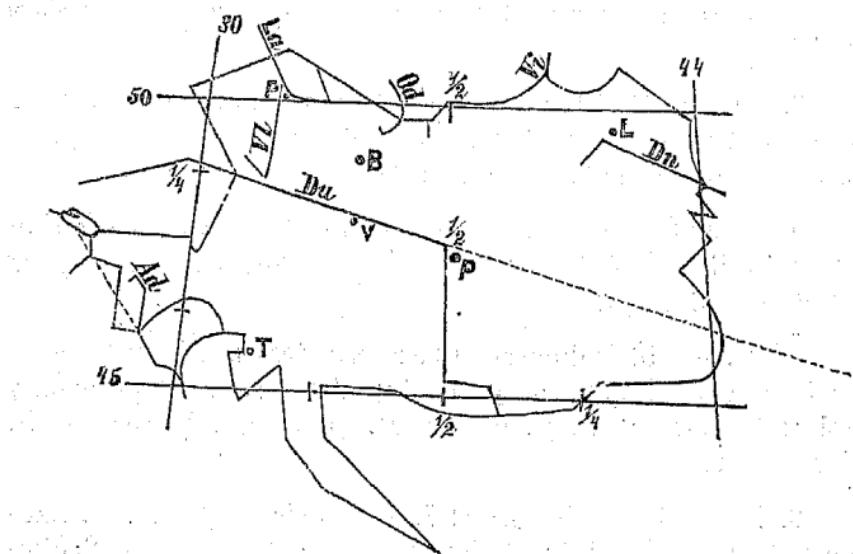
II. V polovici Uherské: 1. Skupina dvou zemí Uherských: Uhry a Sedmihradsko čili Sibiřsko. — 2. Skupina dvou zemí Chorvatských: Chorvatsko se Slavonií; (Dalmácie jest ve správě Západorakouské).

7. Jak velky jsou jednotlivé země? — 8. Jaký tvar do délky a šířky — 9. Jak jest R. zaokrouhleno? — 10. Jak vysoké? jest území Rakouské?

7. Jednotlivé země jsou velmi rozdílně velky, nejmenší jest Slezsko, i drží nad 5000 □ Km. (5121, č. □ mil 93); největší jsou Uhry, drží nad 225 tisíc □ Km. (čili $\frac{1}{3}$ mocnářství.) — Úl.: Které 3 země jsou větší než Čechy?

O tvaru zemském.

8. Rakouské území jest delší od z. na v., než od s. na jih, čili Rakousko má větší zeměpisnou délku než šířku.

Výkres 13.

9. Rakousko jest zaokrouhleno mimo 3 výběžky, kteréž jsou: Tyrolský, Istrijský a Dálmatský. — Úl.: 1. Na které strany (od Vídne) vybíhají ty výběžky? 2. Na črtneme obrys Rakouska a ty výběžky do výkresu z č. 8.

10. Území Rakouské jest velmi rozdílně vysoké, ale všude vyšší než hladina mořská, nejnižší jest na břehu

11. Které vysočiny v R. se pnou? — 12. Které nížiny v R. se prostírají? — 13. Kde jest R. rovinato? — 14. Kde jest R. hornato neb pahorkato? — 15. Které jsou nejvyšší hory jednotlivých vysočin R.? — 16. Jak se dělí vysočina Alpská?
-

morském, nejvyšší vrcholem hory **Ortlesu**, která strmí na záp. hranici Tyrolské **3900** m. vysoko.

11. V Rakousku pnou se 4 vysočiny, kteréž jsou: 1. Vysočina **Alpská**, mezi Dunajem a Sávou, 2. **Ceskoněmecká**, od ř. Moravy na z. a od Dunaje na s., 3. **Karpatská** od ř. Moravy na v. do polokruhu až zase k Dunaji u Staré Ršavy; 4. **Krasová** od ř. Sávy na jih. — Úl.: Která je na kterou světovou stranu nejdále?

12. V Rakousku prostírají se rozsáhlé nížiny jen dvě: 1. **Velká Uherská nížina**, 2. **Malá Uherská nížina**; obě mezi vysočinou Alpskou a Karpatskou, u ř. Dunaje, Malá od Břetislavi k Vácovu, Velká od Vácova až na jižní hranici říšskou. — Kromě těch dvou velkých jsou některé malé nížiny, na př. **Moravské Pole**, v Dolních Rakousích u ř. Moravy.

13. Rakousko rovinato jest v nížinách a někde ve vysočinách. 1. Nížiny všecky jsou rovinami, největší rovinou jest největší nížina, totiž **Velká Uherská**. 2. Vysočiny jsou jen málokde rovinaty, a to rovinami malými, kteréž jsou: rovina **Pelabská** v Čechách, od Králové Hradce k Mělníku; rovina **Brašovská** u města Brašova v Sedmihradsku.

14. Hornatý neb pahorkaty jsou Rakouské vysočiny skoro vesměs; nejhornatější vysočinou jsou **Alpy**, nejvíce pahorkata jest vysočina **Ceskoněmecká**.

15. Nejvyšší hory jednotlivých 4 vysočin (v Rakousku) jsou: Nejvyšší hora Alpská je **Ortles**, Karpatská **Gerlachovský štit** (v Tatrách), Krasová **Orjen** na hranici Černo-Horské; vysočiny Česko-Německé **Sněžka**. Výška v m.: Sněžka 16 set, Orjen 19 set, Gerlachovka 26 set, Ortles 39 set.

O jednotlivých vysočinách. — 16. Úl.: Ukážeme na mapě, v kterých 10 R. zemích se vypíná? Vysočina **Alpská** dělí

17. Jak se dělí Českoněmecká vysočina?

se přerozdílně, hlavně však A) ve vysočiny pahorkaté a rovinaté, které k hornatině přiléhají a B) ve vysočinu hornatou, čili Alpskou hornatinu, která jest kostrou vysočiny celé.

A. V Rakousku přiléhá k hornatině Alpské větší pahorkatina jen jedna, a to **Pětikostelská**, ta vystupuje mezi Blatenským jezerem, Dunajem a Drávou.

B. Hornatina Alpská dělí se ve a) předhory, b) hlavní horská 3 pásmá. a) **Předhory** Alpské v Rakousku jsou: **Vídeňský Les**, **Litavské pohoří**, **Rakouský Les** a **Chorvatkoslavonské pohoří**. — Úl.: Mezi kterými předhorami je pahorkatina Pětikostelská, mezi kterými Malá nížina Uherská?

b) **Hlavní horská pásma** Alpská jsou tři: 1. **Jižní Vápencové Alpy**, hlavně od ř. Adiže na v. a od ř. Drávy na jih. — Úl.: V kterých 5 R. zemích se pnou?

2. **Severní Vápencové Alpy**, které dělí se ve tré: a) **Bavorské Alpy**, od ř. Inu na s., b) **Salcpurské Alpy**, od ř. Salice a Enže na s., c) **Rakouské Alpy**, od ř. Enže na v. až k Vídeňskému Lesu. — Úl.: V kterých R. zemích které se vypínají?

3. **Prahorské Alpy** jsou mezi obojími Vápencovými Alpami uprostřed, i slují proto také Alpami **Středními**. Střední Alpy v Rakousku jsou: a) **Ortlesské** od Adiže na z., b) **Rétické**, od Ortlesských na s., na v. až k přesmyku Brennerskému, c) **Vysoké Túry**, od Brennerského přesmyku na v. až k pramenům ř. Mury, pak několik ještě Prahorských pohoří různě jmenovaných, nejdále na v. až k hoře nazvané **Wechsel**, která na hranici Štýrsko-Rakouské ční a pásmo Prahorských na východě zavírá. — Úl.: V kterých R. zemích ona 3 prahorská pohoří se vypínají?

17. Úl.: V kterých 5 zemích se vypíná? — Vysočina Česko - německá dělí se ve dvě polovičky, západní a východní; v Rakousku jen východní polo-

18. Jak dělí se Karpaty? — 19. Jak dělí se vysočina Krásová? — 20. Které moře R. oblévá? — 21. Kde jsou v R. jezera?

vička se vypíná a té říkáme také vysočina **Českomoravská**, protože hlavně v Čechách a na Moravě se vypíná. Vysočina Českomoravská dělí se A) v hory, B) v pahorkatinu.

A) Hory na Českomoravské vysočině vypínají se: lesnatá **Šumava** a **Český Les**, **Smrčiny**, **Rudohory**, **Sudety**; B) mezi těmito horami rozložena jest **pahorkatina Českomoravská**; a na ní ještě některé hory vynikají, jako **České Středohory** mezi ř. Ohří a Rudohorami.

18. Úl.: V kterých 6 zemích pnou se Karpaty? — **Karpaty** dělí se hlavně ve trojí hory: A) Karpaty **Západní**, od ř. Moravy až k přesmyku **Dukelskému** (u Polského města Dukly); z nich nejvyšše strmí hory **Tatry**, s nejvyšší horou Karpatskou, **Gerlachovkou**. B) Karpaty **Střední** od přesmyku Dukelského až k hoře **Černé** (na hranici Bukovinské-Haličské), kteráž jest i nejvyšší jich horou. C) Karpaty **Východní**, od Černé hory až k Dunaji u Ršavy nejvyšše pnou se horou **Negojem** (skoro uprostřed jižní Sedmihradské hranice), o málo nižší než sama Gerlachovka.
— Úl.: V kterých zemích která ta třetina Karpatská se vypíná?

19. Úl.: V kterých 4 zemích pne se Kras? — **Krasová** vysočina dělí se v mnohé hory, v některých mnohé jeskyně se dují. Hory Krasové, které na hranice Turecké se pnou, slují **Dynarské Alpy**.

O vodstvu.

20. K Rakousku přilehá jen moře **Adriatské**, to vlévá se do území Rakouského zálivu, dvěma většimi a několika menšími; větší ty zálivy jsou **Terstský** a **Kvarnerský**. — Úl.: Jmenujme z mapy některé ostrovy.

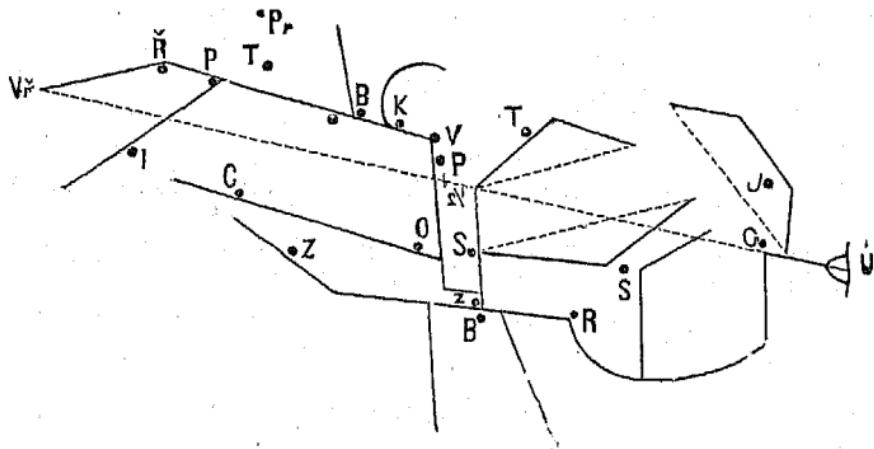
21. Nejvíce jezer jest na vysočině Alpské, zvláště v Alpách Vápencových; největší jezero Rakouskouher-

22. Které řeky v R. teckou? — 23. V kterém zeměpáse R. leží? — 24. Kde v R. jest podnebí nejteplejší, kde nejchladnější?

ské jest **Blatenské** (drží skoro □ Km.), po něm **Neziderské**, obě v Uhrách. Jezero **Bodamské** a **Gardské** k Rakousku přiléhají (v Tyrolsku.) — Úl.: Jmenujme ještě několik jezer z mapy.

22. V Rakousku tekou řeky mnohé, z nich jest 6 řek hlavních, které totiž jmeno své až k moři podržují. 1. Hlavní řeky jsou: **Dunaj, Labe, Odra, Visla, Dněstr** (pramení se v středních Karpatech) a **Adiže**. — Úl.: Jmenujme země, kterými která ta řeka protéká. — 2. Poboční řeky **Dunajské**, a) na pravém břehu: **In, Enže, Litavka, Dráva, Sáva**, b) na levém břehu: **Morava, Váh, Nitra, Tisa**, — Úl.: 1. Jmenujme z mapy některá města při ústí neb u řek těch ležící. 2. Načrtněme hlavní rysy těch řek.

Výkres 14.

O podnebí.

23. Rakousko leží celé skoro uprostřed severního mírného zeměpásu. — Úl.: Ukážeme, kterými zeměmi probíhá 45. rovnoběžka, kteráž jest mezi rovníkem a sev. točnou u prostřed.

24. Nejteplejší jest v **Dalmácií**, zvláště při moři a

25. Kolik obývá v R. lidí? — 26. Kolika a kterým národům obyvatelé R. náleží? — 27. Jak Slované a Románi se různí? — 28. Kde kteří obývají? —

vůbec v krajinách na jih od Alp ležících. — Úl.: Ukážeme, v kterých zemích ty krajiny jsou.

Chladnější podnebí v Rakousku jest v **Haliči**, do ní nemohou vanout teplé větry jižní a mohou volně vanout severní větry studené.

O obyvatelstvu.

25. V Rakousku obývá skoro 36 milionů lidí. — Úl.: Vypočteme 1. kolik průměrně na 1 \square míli, 2. kolik průměrně na 1 \square Km. koliký díl Evropanů v R. obývá.

26. Obyvatelé Rakouskouherska naleží mnohým národům, hlavně však tu obývají Slované, Němci, Maďaři, Románi, Israelité; Maďaři naleží plemenu žlutému, ostatní všickni plemenu bílému.

Lidí jednotlivých národů v Rakousku bydlí millionů: Slovanů 17 (čili skoro $\frac{1}{2}$ všech Rakušanů), Němců 8 (čili skoro $\frac{1}{2}$ co Slovanů), Maďarů 5, Románů 4 (čili $\frac{1}{2}$ co Němců), Israelitů 1.

27. **Slované** různí se v Čechoslovany, Poláky, Malorusy, Slovinci, Srbochorváty a Bulhary; **Románi** různí se v Rumuny západní čili Italiany a východní čili Rumuny.

28. **Maďaři** obývají uprostřed Uher a Sedmihradska; **Rumuni** v Sedmihradsku a v zemích, které se Sedmihradskem hraničí, **Italiani** v jižním Tyrolsku; **Němci** hlavně v zemích Alpských od Čech na jih až k Drávě, a částečně mezi ostatními národy; území ostatní zabírají **Slované**, **Israelité** obývají mezi všemi ostatními národy porůznu, nejhustěji v Haliči. — Úl.: Na mapě národopisné ukážeme 1. bydliška národů, 2. v kterých zemích který národ obývá.

29. Které víry mají obyvatelé R.? — 30. Kolik kterých? —
31. Jaké zřízení má R.? — 32. Které jsou nejvyšší úřady?
33. Které jsou v R. sněmy? — 34. Která jsou v R. největší
města? — 35. Jak obyvatelé R. zaměstnáním se různí?
-

29. Obyvatelé Rakouska mají rozdílné **víry**, ale všichni
věří v jednoho Boha; i různí se v křesťany, židy
a mohamedány; **křesťané** různí se v římské katolíky,
pravoslavné a evangelíky; 1. římskí katolíci mají
obřady dílem latinské, dílem rumunské, dílem ruské a
srbské; 2. **evangelici** jsou dílem augsburgští, dílem
helvetští.

30. Nejméně je mohamedánů, nejvíce je **kato-**
liků, kterými jsou téměř $\frac{3}{4}$ všech Rakušanů.

31. Rakouskouherské mocnářství jest država čili stát
konstitučně monarchický. Jeho panovník má titul **císař**,
král (a více jiných titulů) a panuje obmezeně, t. j. dává zá-
kony jen ve srozumění se **sněmy**, do kterých volí občané
své poslance.

32. Nejvyšší úřady jsou **ministerstva** a jsou trojí:
1. ministerstvo říšské, které spravuje věci celé říše spo-
lečné, 2. ministerstvo Západorakouské, které spravuje věci
zemí Západorakouských, 3. ministerstvo Uherské, které
spravuje věci Uherskochorvátské.

33. Sněmy jsou v Rakousku: 1. **zemské** sněmy a to v jed-
notlivých zemích, 2. **říšské** sněmy, a to tři: a) říšská rada
pro země Západorakouské, b) říšský sněm Uherský, c)
delegace pro celou říši.

34. Největší města v Rakousku jsou: **Vídeň** (nad 800
tisíc obyvatel), **Buda-Pešť** (skoro 300 tisíc), **Praha** (skoro
200 tisíc). — Méně než 100 tisíc, ale nad **50 tisíc** obyvatel
mají: **Terst**, **Lvov**, **Štýrský Hradec**, **Brno**, **Segedin**,
Subotica, **Břetislav** (v Uhrách). — Úl.: Vyznačme ta
města do výkresu.

35. Obyvatelé Rakouskouherští různí se **zaměstnáním** ve
této stavu, kteréž jsou: 1. stav vzdělávací, 2. živnost-

36. Kolik plodin obyvatelé R. dobývají, a které? — 37. Kolik a které průmyslové výrobky obyvatelé v R. vyrábějí? — 38. Kolik a které spojovací prostředky R. má? — 39. Koli-kerý jest obchod?
-

nici, 3. vojíni. Nejméně je vzdělanců, a to méně než 1% všech vojínů je v míru $\frac{1}{2}$ milionu, za války dvakrát tolik, živnostníků jest nejvíce.

36. Obyvatelé Rakouští dobývají velmi mnoho plodin a to nerostných, rostlinných i živočišných. 1. Plodiny **nerostní**: ko vy skoro všecky, zvláště mnoho železa, stříbra (na př. u Příbrami) a olova; z nerostů ostatních mnoho uhlí a soli, drahokamů málo, (v Čechách granáty). 2. Plodiny **rostlinné**: mnoho obilí, neb role zabírají $\frac{1}{3}$ veškeré půdy (nejvíce na Moravě a v Čechách), víno (nejvíce na pahorecích v Uhrách a Chorvatsko-Slavonsku), tabák (zvláště v úrodné nížině Uherské); oliva (daří se v nejteplejší Dalmacii); a j. — 3. Plodiny **živočišné**: mnoho domácích zvířat; ryb nejvíce v Tise; bourcek hedvábnických nejvíce v teplém jižním Tyrolsku.

37. Obyvatelé Rakouští vyrábějí **průmyslových výrobků** mnoho: zvláště výrobků železných, bavlněných, hedvábných, vlněných a kožených, pak skleněných, porcelánových, cukru a piva. Nejvíce průmyslušků jest v Čechách, pak v Dolních Rakousích, na Moravě a Slezsku.

38. **Spojovacích prostředků** má Rakousko mnoho a rozdílné: železnice, telegrafy, silnice, vodní dráhy. Železnice probíhají všecky země (kromě Dalmacie); též telegrafy, kterých jest více než železnic; silnice jsou v záp. polovici říšské lepší než ve východní; vodní dráhy nejvýdatnější jest moře, pak velké splavné řeky, mezi nimiž zvláště **Dunaj**, který jest splavný hned od Pasova až do moře; průplavů není mnoho, největší průplav císaře Františka v Uhrách; na moři nejlepší přístav Rakouský jest **Terstský**. — Úl.: Ukažme na mapě některé železnice.

39. **Obchod** jest rozmanitý, a to 1. dle boží, které kupuje a prodává, na př. obchod obilný, stříbrný, smíšený,

40. Jaký jest zahraničný obchod Rakouský? — 41. Čemu říkáme clo? — 42. V která celná území R. jest rozděleno? — 43. Co jest Vídeň. — 44. Kde leží Vídeň. — 45. Kolik lidí ve Vídni obývá.

a j.; 2. dle toho, mnoho-li kupuje a prodává, a to jest dvojí a) velkoobchod a b) maloobchod; 3. dle toho odkud kam se děje, a to trojí a) obchod **zahraniční**, jenž do ciziny za hranice zboží vyváží aneb z ciziny přiváží; b) obchod **vnitřní**, jenž uvnitř hranic říšských se děje; c) obchod **průvozný**, jenž zboží z ciziny do ciziny územím říšským prováží.

40. Obchod Rakouský zahraničný nemůže se s obchodem některých jiných říší Evropských měřiti, zejména ne s obchodem Britským neb Francouzským, poněvadž Rakousko jen u vnitřního a to nevelkého moře (Adriatského) leží, ale není malý. (Obchod Rakouský dováží a vyváží zboží ročně asi za 900 milionů zl.)

41. **Clo** říkáme poplatku, který platí obchodník za zboží, jež přes hranice vyváží neb dováží. Clo vybírají celní úřadové, kteří u hranic říšských sídlí; finanční stráž hranice hlídá, aby přes ně zboží bez cla nevozili.

42. Rakousko rozdeleno jest ve 3 celná území, kteráž jsou: 1. Celné území šesti svobodných přístavů (Terstského, Řeckého a 4 jiných), 2. Dalmacie, 3. Velké území celné, v něž patří všecka ostatní říše.

Místopis.

Vídeň (něm. Wien). — 43. Vídeň jest císařské sídelní město hlavní město západní polovice říšské a Dolních Rakous.

44. Vídeň leží na pravém břehu Dunajském, u říčky Vídeňky, která do Dunaje se ústí, v rovině, které Vídeňský úval říkáme, na úpatí Vídeňského Lesa. — Úl.: Vyměříme na mapě, jak daleko jest z Vídni k nejbližší hranici říšské.

45. Ve Vídni bydlí 600 tisíc lidí. K Vídni přiléhá těsně několik míst, v nichž dohromady 200 tisíc lidí obývá, a s nimi do-

46. Jak Vídeň jest rozdělena? — 47. Kde Čechy leží? —
48. Jak velký Čechy jsou? — 49. Jaký tvar země Česká má?

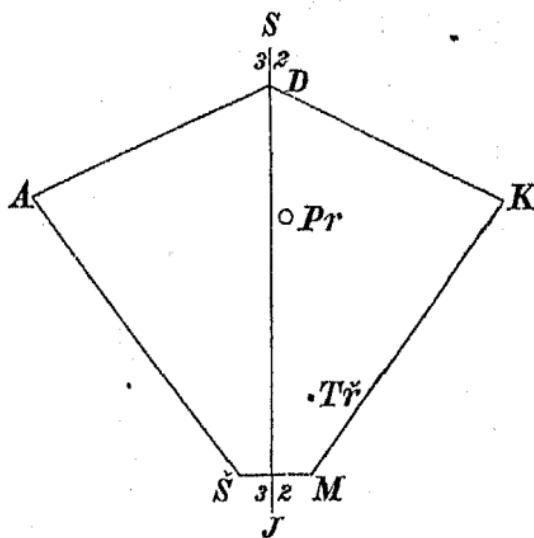
hromady má Vídeň 800 tisíc obyvatel. Obyvatelé jsou $\frac{3}{4}$ Němci
 $\frac{1}{4}$ jiní, hlavně Čechoslovani. — Úl.: Vypočteme, kolikrát
více lidí ve Vídni bydlí než v našem okresu.

46. Vídeň rozdělena jest v 9 okresů čili čtvrtí, které
svá jmena a čísla mají; okres I. sluje Vnitřní město, i jest uvnitř
mezi ostatními 8, v něm stojí císařský hrad i nejpěknější
kostel Vídeňský, arcibiskupský to kostel sv. Štěpána, jehož věž
jest nejvyšší v celé říši (138 m.) — Úl.: Jmenujme ostatní
čtvrtě z plánu města Vídně.

I. Čechy. — 47. Úl.: 1. Ukážeme na mapě I. s kterými
6 zeměmi hraničí, 2. na které vysočině, 3. které pole-
dníky a rovnoběžky je probíhají.

48. Čechy drží 51.957 □ Km.č. 944 □ mil (č. 902 □
mil Rakousk.) — Úl.: Vypočteme, kolikým jsou dílem území
říšského.

Výkres 15.

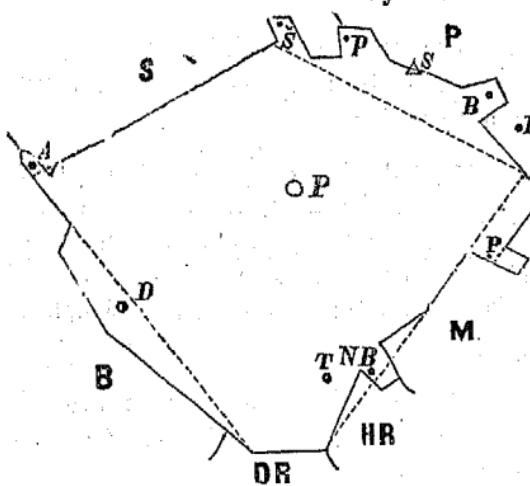

49. Česká země tvarem podobá se pěti-
stranu, jehož nej-
kratší strana jest na
jihu, Čechy nejdéle
jsou od z. na v., a to
34 mil. — Úl.: 1. Ku
kterým zemím která z 5
stran přilehá? 2. Ku kte-
rým světovým stra-
nám hledí cípy pěti-
stranu toho? 3. Načr-
neme ten pětistranu.
Od tvaru toho pětistranu
uchylují se výběžky

tyto: Ašský, Šluknovský, Fridlandský, Broumovský, Krá-
lický, Poličský, Jindřichohradecký a Domazlický. —
Úl.: Přikreslíme ty výběžky na výkres.

50. Jak vysoký jsou Čechy? — 51. Kde jsou Čechy rovinaty?

Výkres 16.

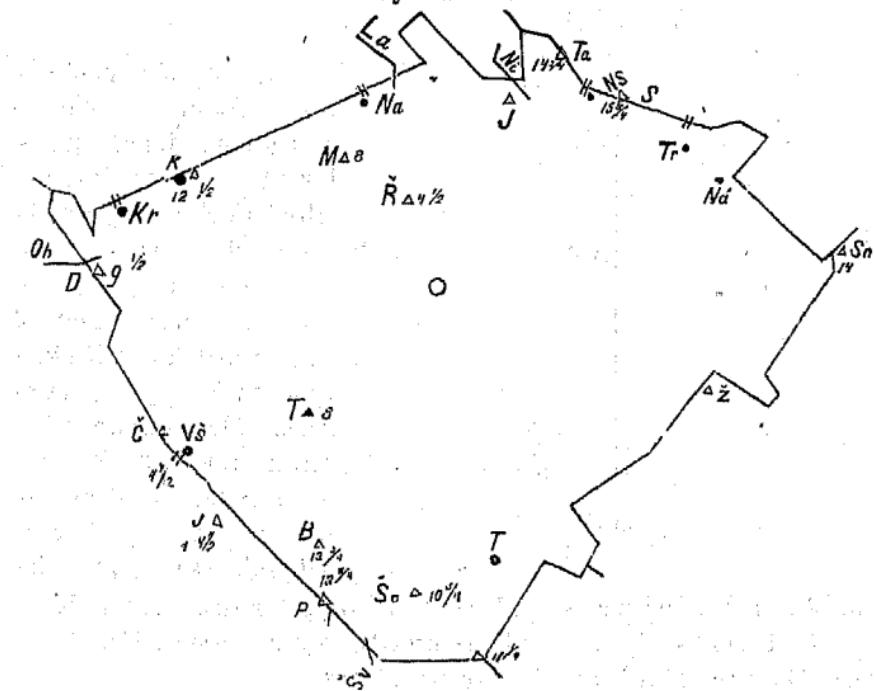

50. Čechy jsou nejnižší tam, kde Labe z Čech vytéká a to 100 m. nad mořem, nejvyšší jsou na vrcholi **Sněžky**, a to 1600 m.

51. Čechy jsou málokde rovinaty, největší Českárov. jestrovina **Polabská**, od Hrad-

ce Králové k Mělníku, kromě ní jsou ještě menší roviny **Třeboňská**, **Budějovická** a **Litoměřická**.

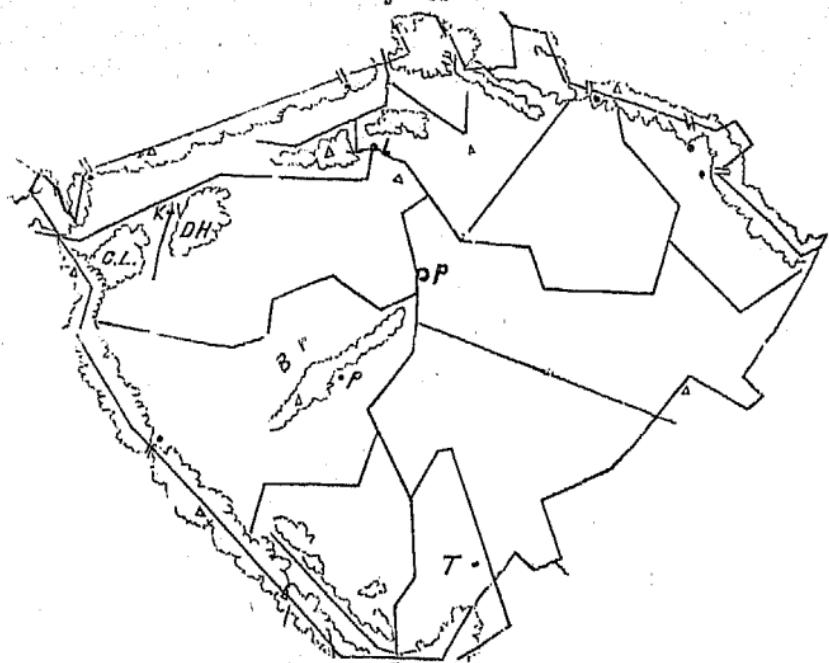
Výkres 17.

52. Kde jsou Čechy hornaty a pahorkatý?

52. Čechy jsou hornaty hlavně na hranicích, pahorkatý uvnitř země. Hory České jsou: 1. **Sudety** pnou se v Čechách od Králického cípu až do cípu severního, nejvyšší jich část sluje **Krkonoše**, jich nejvyšší hora **Sněžka** 2. **Rudohory** čili **Krušné hory** pnou se skoro od výtoku Labského až k přesmyku **Kraslickému**, (blíže záp. cípu zemského) jednotvárně jako hradba, nejvíše horou **Keilberkem**. 3. **Smrčiny** stojí v cípu záp. od přesmyku Kraslického k ř. Ohři. 4. **Český Les** vystupuje na hranici od Ohře až k hlubokém přesmyku **Domažlickému**, skrz nějž valívala se nepřátelská vojska do Čech. 5. Lesnatá **Sumava**, která pne se dvojím hřbetem až do jihozáp.

Výkres 18.

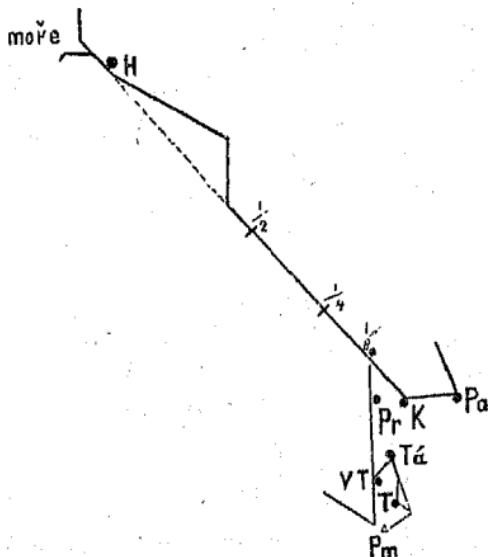
cípu Českého, nejvíše Bavorskou horou **Javorem**, v Čechách nejvíše horou **Polkenem**; hřbet druhý nejvíše vystupuje horou **Boubinem**, u města Vimberka. 5. **Žďárské hory** u Moravského města Žďáru jsou jediné hory na hranici Českomoravské 6. Uvnitř země České vystupují hory

53. Jaké vodstvo jest v Čechách? — 54. Které jsou České řeky?

porůznu: **Středohory** mezi ř. Ohří a Bělinou, a dále na v., jsou to úhledné homolovité hory, nejvyšší z nich sluje **Milešovka** (na sz. od Litoměřic), z ní daleká je vyhlídka do Čech. Hora Říp vystupuje z roviny Litoměřické osaměle, na ní prý stanul praotec Čech. **Brdy** postupují od Klatov až skoro ku Praze a ponou se nejvýše horou **Trenšinem** (u m. Rožmitála). — Úl.: Jmenujme ještě některá pohoří uvnitř Čech a ještě některé jednotlivé hory na hranicích.

53. V Čechách je řek a rybníků mnoho, jezer velmi málo, moře žádné. Od moře jsou Čechy 40 mil vzdáleny; jezera jsou jen v Šumavě a to velmi malá, největší sluje **Cerné**. Rybníky jsou v celé zemi, nejvíce na rovinách, největší rybník je **Rožmberský** u Třeboně, jenž pokrývá $6\frac{1}{2}$ Km. a větší jest než všecka Česká jezera dohromady.

Výkres 19.

54. České řeky jsou: **Labe**, hlavní a největší to řeka Česká, pramení se nedaleko Sněžky a teče pak a) na j. k m. Pardubicům, b) dále na z. ke Kolínu, c) dále na

55. Čemu říkáme poříčí Labské? — 56. Jaké je v Č. podnebí? (kde nejteplejší, kde nejstudenější, jaké pršky a který vítr nejčastěji).

sz. oklikami k Litoměřicům, d) dále na s. za hranice České do Sas. — Úl. 1. Načrtneme tyto směry 2. Najděme na mapě, běžice po Labi od pramene, některé poboční řeky.

Vltava jest největší poboční řeka Labská, pramení se v Šumavě, na z. od Boubína, teče na jv. k Vyššimu Brodu, odtud na s. k Mělníku, kde do Labe vtéká. — Úl.: Nalezněme některá města u Vltavy ležící. 2. Načrtněme ty směry Vltavské. — Vltava pije mnoho pobočních řek, největší jsou: **Mže** (čili Berounka) pramení se v Českém Lese, **Sázava** pramení se v Žďářských horách, **Otava** pramení se v Šumavě blízko Vltavy, **Lužnice** pramení se v Dolních Rakousích. — Úl.: Jmenujme z mapy 1. některá města u řek těch ležící, 2. některé jiné poboční řeky Vltaviny neb Vltavských pobočních řek. 3. Načrtněme směry oněch 4 řek.

Ohře jest po Vltavě největší řeka Labská, a po ní **Jizerá**. Ohře pramení se v Smrčinách, Jizera v Sudetských horách, které v této části **Jizerskými** horami slují a na z. od Krkonoš strmí. — Úl.: 1. Ukážeme, kterým směry ty 2 řeky tekou a kde se ústí. 2. Načrtněme je u výkres. 3. Jmenujme z mapy ještě několik pobočních řek Labských. 4. Jmenujme některá města u Ohře a Jizery ležící.

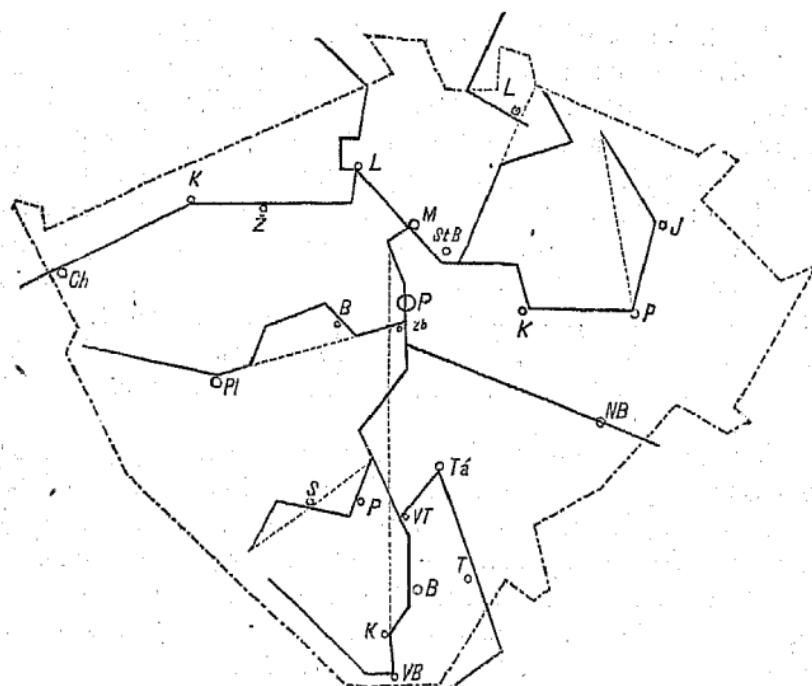
55. **Poříčí** Labské říkáme všem krajinám dohromady, z nichž voda do Labe vtéká, i říkáme mu zkrátka také **Polabí**. K Polabí náleží skoro celé Čechy, neb skoro veškeré vody České do Labe vtékají. Do Labe nevtékají jen některé malé říčky, na př. **Stěnavu** z Broumovského výběžku, která do Odry teče. České řeky skoro všecky také v Čechách se pramení (kromě Ohře a Lužnice).

56. V Čechách je **podnebí** mírné, v rozdílných krajinách rozdílné: nejteplejší u **Prahy** a v rovině Litoměřické, kteréž krajiny nízko leží a proti studeným větrům severním horami chráněny jsou; nejstudenější podnebí je

57. Kolik lidí v Č. obývá a v kolika sídlech. — 58. Kterým národům obyvatelé České země náleží, a kde který ten národ obývá?

na výšinách horských, zvláště na hřbetě Krkonošském, kde již ani stromy nerostou, nýbrž jen nízké kleče po zemi

Výkres 20.

se plazí. Pršek padá v Čechách též v rozdílných krajinách rozdílně, nejvíce v lesnaté Šumavě, nejméně u Prahy (tuto do roka jen 40 ctm. vysoko). Vítr vane nejčastěji západní, a ten přináší mračna a ze všech větrů nejspíše dešť.

57. V Čechách obývá nad 5,100.000 lidí. — Úl. Vy počteme, koliký to jest díl obyvatelstva říšského.

Obyvatelé obývají v Čechách v 13 tisících sídlech, čili místech; 600 míst jsou města a městysy, ostatní jsou vesnice.

58. Obyvatelé Češti náleží hlavně dvěma národům,

59. Jaké víry jsou obyvatelé Čech. — 60. O Praze (co jest, kde leží, kolik obyvatel, které čtvrtě, jaké budovy, jaké spojovací prostředky?).

jsou totiž Češi a Němci; Čechů je nad 3 miliony, Němců skoro 2 miliony, Izraelitů je nad 100 tisíc, a ti hlásí se skoro vesměs k národu německému.

Češi obývají hlavně v Čechách uprostřed země, Němci hlavně podél hranic. — Úl. 1. Vytkneme na mapě národopisné hranice obou národů, 2. načrtneme ty hranice hrubě přímkami: a) od Domažlic k Novým Hradům (na j. od Třeboně), b) od Domažlic k Lovosicům (u Litoměřic), c) odtud k Vysoké u Krkonoš.

59. Obyvatelé České země jsou víry katolické, evangelické a israelské, katolíků jest nejvíce. Katolíci dělí zemi ve 4 diecésy: Pražskou, Litoměřickou, Králové-Hradeckou a Budějovickou.

60. Praha jest královské, hlavní město království Českého, jest největším a nejkrásnějším jeho městem; leží skoro uprostřed země na řece Vltavě, v krajině libezné, pahorkaté, podnebí zdravého, 200 métrů nad mořem vysoko.

— Úl. Vyměříme 1. ku které hranici zemské je z Prahy nejbliže, ku které nejdále a jak ke které daleko; 2. jak daleko je z našeho místa do Prahy.

V Praze žije nad 160 tisíc lidí, kteří v $3\frac{1}{2}$ tisících domech obývají. Počítáme-li ku Praze města, která k ní těsně přiléhají, totiž Karlín, Smíchov a Vyšehrad za předměstí, má nad 200 tisíc obyvatel. — Úl. Vypočteme 1. koliký díl obyvatelstva Českého v Praze bydlí, 2. kolikrát víc než v našem místě.

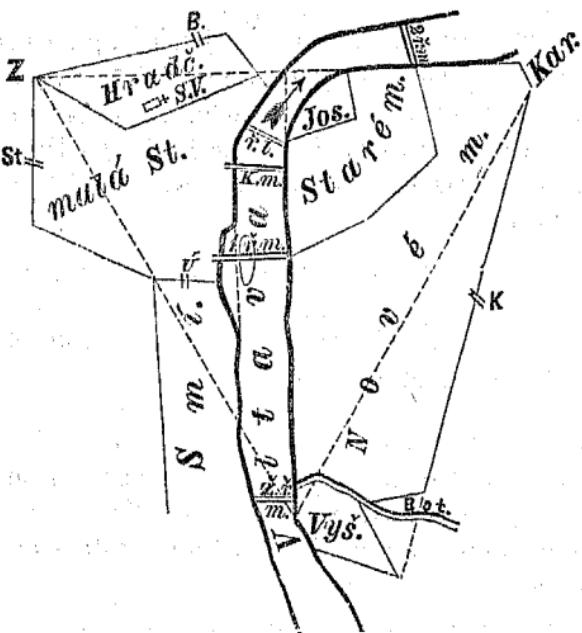
Praha rozdělena jest v 5 čtvrtí, kteréž jsou: Staré Město, Nové Město, Malá strana, Hradčany a Josefov. — Úl. Načrtneme ty čtvrtě a Vltavu.

Budovy jsou v Praze skoro všecky velké, mnohé 3—4

(Jaké spojovací prostředky).

patrové, některé velmi pěkné kostely a paláce. Nejkrásnější a největší chrám Pražský i vůbec Český jest chrám **Svato-**

Výkres 21.

vítský na Hradčanech, pak **Týnský** na Starém Městě, nejkrásnější a největší palác jest královský hrad na Hradčanech.

Praha má mnoho spojovacích prostředků, a to mnoho ulic a náměstí, 5 mostů přes Vltavu, z Prahy 5 železnic a ještě více silnic a telegrafů vybíhá. Nejživější ulice je **Karlova** na Starém Městě, nejpěknější **Ferdinandská** mezi Starým a Novým Městem; náměstí nejpamatnější jest **Staroměstské**, na němž stojí radnice a Týnský chrám, nejpěknější je **Svato-Václavské**, na němž stojí socha sv. Václava na koni, náměstí největší jest **Karlovo**.

(Které úřady v Praze sídlí, které vzdělávací a dobročinné ústavy.) — 61. O jiných místech v Č. — 62. I. místa na Otavě a Lužnici a mezi oběma těmi řekami ležící.

V Praze sídlí nejvyšší zemské úřady: c. k. místodržitelství, kteréž spravuje království České, c. k. vrchní zemský soud, c. k. zemská školní rada, c. k. vrchní finanční ředitelství, c. k. poštovské ředitelství, a j.

V Praze jsou mnohé učebné, vědecké, umělecké a dobročinné ústavy a spolky; a to: 1. učebné ústavy: universita, dvě techniky (1 česká a 1 německá), 4 ústavy pro vzdělání učitelů, 12 středních škol a mnoho škol obecných; 2. vědecké ústavy: kr. učená společnost, Matice a j., 3. umělecké: konservatorium pro vyučování hudbě, akademie výtvarných umění, 4. dobročinné ústavy: všeobecná nemoenice a j., 5. spolky: Umělecká Beseda a j.

61. Jiná místa v Čechách: — Úl.: 1. Ukážeme každé místo na mapě, 2. vytkneme, kde asi leží, totiž a) u které (značnější) řeky a na kterém jejím břehu, b) v kterých horách neb v které rovině, c) blízko-li které železnice.

62. I. Místa na Otavě a Lužnici a mezi oběma těmi řekami ležící: Sušice, tu jsou továrny na sirky, které ročně tisíce sáhů dříví z lesnaté Šumavy kupují a spracují; Rabí u města Horažďovic, starožitný hrad, jehož Žižka dobývaje druhé oko ztratil, a to tak, že mu tříška ze stromu, u něhož stál, šípem nepřátelským vyštípnutá, oko vypichla. Strakonice průmyslné město, v něm továrny na sirky a na turecké fezy (červené čepice s modrým třapcem), rodiště básníka Čelakovského. Písek, bývalé krajské město, v něm krajský soud, továrna na fezy. Zvíkov sřícený velký hrad při ústí Otavy, v něm starobylá římská věž (z doby Markomanské); u Lužnice: Třeboň, v ní největší archiv Český; Tábor, od Žižky (r. 1420) na počátku válek Husitských založen a opevněn, v něm hospodářská škola a první reálné gymnázium v Rakousku; Vltavotýn město při ústí ř. Lužnice; Horní Planá u Vltavy, v okolí jejím kopají výbornou Českou tuhu; Vyšší Brod, město, u něhož velký bohatý klášter. Rožmberk městys s hradem, od něho psal se slavný v českých dějinách

63. Místa na Sázavě a mezi Sázavou a Lužnicí. — 64. Místa na Chrudimce, na Labi až k Mělníku a mezi těmito řekami a Sázavou.

panský rod „z Rožmberka“. Krumlov, v něm velký Švarcemberký zámek na příkré skále malebně se pne. Budějovice, velikostí 4té město po Praze, pravidelně stavěné, náměstí velký čtverec, bývalé krajské město, v něm krajský soud, sídlo biskupa, továrna na výborné tužky, které tu dělají z České tuhy, kterou u Horní Plané kopají. Hluboká, velenádherný zámek Švarcemberšký na vršku, z něho krásná vyhlídka na Budějovickou rovinu a na Šumavu, která za ní obrovsky se pne. Husinec městečko, v něm narodil se Jan Hus.

63. Místa na Sázavě a mezi Sázavou a Lužnicí. Německý Brød, zde zvítězil Žižka nad císařem Sigmundem. Sázava ves při ústí ř. Sázavy, v ní býval Slovanský klášter, v kterém mniši služby Boží jazykem slovanským říkali, prvním toho kláštera opatem byl sv. Prokop. Přibyslav, u ní zemřel (r. 1424) slavný Husitský vojevůdce Žižka na poli, kterému teď „Žižkovo pole“ říkají, a zde mu postaven velký pomník. Jindřichův Hradec město u ř. Nežárky, v něm památný starý hrad, v němž sídleli páni z Hradce, později Slavata, známý z války 30leté.

64. Místa na Chrudimce, na Labi, až k Mělníku a mezi těmito řekami a Sázavou. Chrudim na kraji úrodné Labské roviny, bývalé krajské město, v něm krajský soud, hlučné koňské trhy. Pardubice město uprostřed úrodné Labské roviny, která tu výborně jest vzdělána. Kolín, na blízku pomník na bojišti, na něm pruský král Bedřich II. poprvé byl poražen. Stará Boleslav, poutnické město, v něm sv. Václav byl od bratra Boleslava zavražděn. Čáslav, bývalé krajské město. Kutná Hora, v ní krajský soud, překrásný chrám sv. Barbory po pražském Svatovítském chrámu největší v Čechách, město jest v dějinách Českých proslaveno, byly v něm velevydatné stříbrné bány, pročež o ně častěji bylo bojováno. Vyšehrad město, tu stával na strmé skále nad Vltavou hrad, na němž sídleli vévoda Krok a kněžna Libuša dříve než byla Praha založena. Karlín, průmyslné město u samé Prahy.

65. IV. Města na Labi, od pramene až k ústí Chrudimky a na v. od těchto dvou řek. — 66. V. Mista na Labi od ústí Vltavy, a mezi Labem a sev hranicí zemskou.

65. IV. Města na Labi, od pramene až k ústí Chrudimky a na v. od těchto dvou řek: **Vrchlabí** u Labe a **Trutnov** u Úpy v horské krajině, kde mnoho tkalců a továrny na látky vlněné a bavlněné, v Trutnově učitelský ústav. **Králové Dvůr** město, v něm Václav Hanák nalezl staročeský vzácný rukopis, jemuž Královédvorský rukopis řískáme; **Jaroměř** a **Smiřice** ve veletriodné části Polabské nížiny, kteréž tu Zlatý prut říkají. **Josefov** a **Králové Hradec**, jsou pevnosti, Kr. Hradec je též krajské město, sídlo biskupské, jest tu také krajský soud a ústav bohoslovecký a učitelský, továrna na plechové hudebné nástroje; na blízku bojiště velké bitvy z r. 1866. **Adersbach** v horách, kde jsou lepotvárné pískovcové skály, na něž se podívat i cizozemci z daleka přicházejí. **Broumov**, zde velký klášter, **Náchod** u přesmyku Náchodského, jím železnice ze země vybíhá. **Králíky** město. **Litomyšl**, má hlučné trhy obilní a na plátna, které tkalci v okolních vyvýšených krajinách shotovují, bývalo tu do Husitských válek biskupství. **Polička** město.

66. V. Mista na Labi od ústí Vltavy, a mezi Labem a sev. hranicí zemskou. — **Mělník**, u něho proslulé Mělnické červené víno se daří. **Roudnice** má krásný velký zámek knížat z Lobkovic. **Litoměřice** sídlo biskupské, krajské město, v něm krajský soud, bohoslovecký a učitelský ústav, z Litoměřic jezdí po Labi parolodě za hranice České. **Lovosice**, v okolí daří se výborné víno. **Děčín** při ústí ř. Ploučnice, krásný zámek na skále, u něho velkolepé zahrady. **Bezděz**, hrad na vysoké homolovité hoře, která jest nejvýchodnější ze Středohor Českých. **Česká Lípa** město německé, v něm krajský soud. **Štuknov** skoro nejsev. město České a v říši Rakouské; **Varnsdorf** a **Rumburk** města v horách, kde obyvatelstvo hlavně průmyslem se živí, zvláště dělají hráčky z hustého horského dřeva, a prodávají je na všecky strany i do dalekých krajin, plátno z krajiny té sluje Rumburské a jest daleko široko dobře známo. **Fridland** město ve výběžku Fridlandském, krásný zámek. **Nový Svět**, největší sklařna Česká skoro na hranici České u přesmyku, který dělí hory Ji-

67. VI. Místa na Ohři a severně od ní: — 68. VII. Místa na Berounce a mezi Berounkou a Ohří: — 69. Místa mezi Mží a Otavou.

zerské od Krkonošů. Liberec největší německé město v Čechách, 3tí po Praze, v něm a v okolí mnoho továren na sukna. Turnov, u něho nacházejí pěkné České granáty. Mladá Boleslav a Jičín krajská města, sídla okresních soudů.

67. VI. Místa na Ohři a severně od ní: Cheb krajské město, sídlo krajského soudu, na blízku jsou slavné Františkovy lázně, bahnité. Žatec krajské město, v něm krajský soud. Terezín pevnost. Aš. Boží Dar nedaleko Keilberku, nejvyšší nad mořem město v Čechách. Jachymov báňské město, v něm dobývají stříbro, též Blatná a Činvald báňská města, u nichž výborný Český cín těží, jediný v Rakousku. Duchcov město, u něho velké doly na hnědé uhlí.

68. VII. Místa na Berounce a mezi Berounkou a Ohří: Tachov nedaleko hranic, tu čestí Husitě mnohem četnější nepřátelské vojsko porazili. Stříbro báňské město, u něho mnoho olov a dobývají, Plzeň první město po Praze, zámožné průmyslem i obchodem, krajské město, sídlo krajského soudu. Beroun a Zbraslav města u Berounky. Karlovy Vary u ř. Teplé náleží mezi nejslavnější lázeňská místa Evropská, založeno od Karla IV., jehož pes prý tu na honbě ve vřídle se opařil. Mariánské Lázně v krásné horské krajině, zde léčí se lidé vodou studenou. Teplá u ř. Teplé, velký a bohatý (premonstratský) klášter. Křivoklát město v lesnaté krajině, v něm zachovaný velký zámek z dějin Českých památný. Slané a Rakovník města. Buštěhrad v krajině, kde je nejrozsáhlejší ložisko uhelné České i vůbec Rakouské. Kladno město nedávno vzrostlé, v něm doly a velké dílny železářské. Karlštejn velký staroslovny zámek, který si vystavěl císař Karel IV. a v němž uložil královskou korunu s ostatními královskými klenoty. Smíchov u Prahy město velmi průmyslné, v něm mnoho rozdílných továren, jest druhé po Praze.

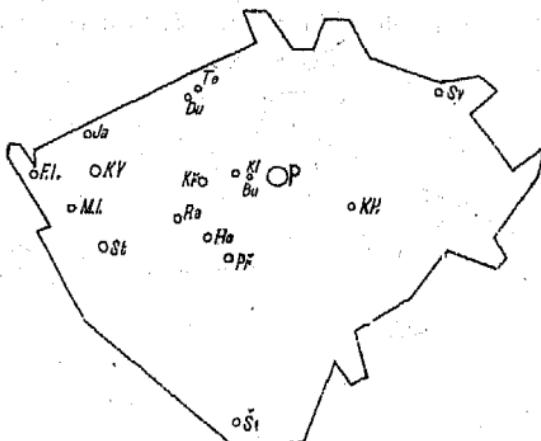
69. Místa mezi Mží a Otavou. Přimda, staroslovny hrad. Domažlice nedaleko průsmyku, proslavený šťastnými bitvami proti západním nepřátelům. Klatovy město. Nepomuk rodiště

70. Kde které přírodniny v Č. těží: (a) nerostné, b) rostlinné, c) živočišné.

sv. Jana Nepomuckého. Rokycany. Radnice, zde nejlepší České kamenné uhlí dobývají. Hořovice město, u něho a v okolí železne slévárny. Příbram, prvé bánské město České, tu dobývají mnoho stříbra, jest tu hornická akademie. Břežnice město. Orlík, krásný zámek na vysoké skále, která srázně od Otavy do výšky strmí.

70. V Čechách těží přírodniny: a) nerostné: stříbra nejvíce u Příbrami, cín v Krušných Horách, zvláště u Cínvaldu a Blatné; olova tam kde stříbro, a kromě toho u města Stříbra; železnou rudu na mnohých místech, u Křivoklátu, Hořovic, a j.; kamenné uhlí u Kladna, Buštěhradu, Radnice, Plzně, a j.; hnědého uhlí nejvíce v poříčí řeky Běliny, zvláště u Duchcova a Teplic; tuhu u Horní Plané. — Ú1.: 1. Naznačme ta města u výkres 2. Opakujme 4 lázeňská města. b) Rostlinných plodin těží v Čechách velmi

Výkres 18.

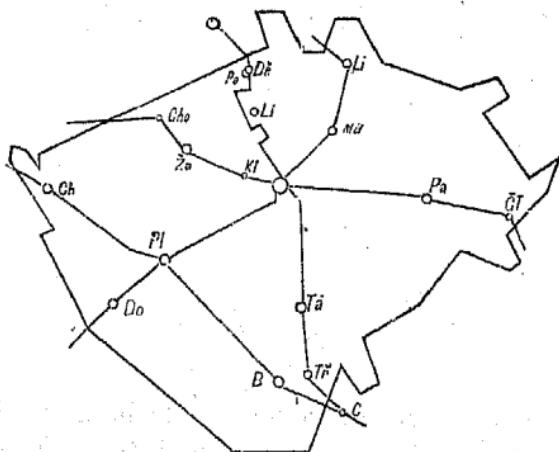
mnoho, vzláště v úrodné rovině Polabské; chmelnice nejlepší jsou u Žatce, vinice u Mělníka. c) Živočichy užitečné chovají a hájí v Čechách mnohé. — Ú1.: Jmenujte některé, které v našem okolí chovají a některé, které hájí-

71. Kde jsou které průmyslové dílny? — 72. O spojovacích prostředcích.

71. Železné hutě a železářské dílny největší jsou na blízku báňských míst, kde rудu železnou dobývají, továrny na železné výrobky největší jsou v **Plzni**, na **Smíchově** a v **Karlíně**, slévárny v **Hořovicích** a jinde; zlatnických dílen nejvíce je v **Praze**, továrny na porcelánové nádobí v **Karlových Varech** a okolí; skelných hutí je v zemi mnoho, zvláště v lesnatých horách, jako na **Šumavě** a v **Krkonoších**; cukrovarů je mnoho, zvláště na úrodné Polabské rovině, kde mnoho cukrovky pěstují; pivovárů (nad 1000) nejvíce proslulé v **Plzni**; přádeleň na látky oděvné mnoho v krajinách horských, kde lidé nemohou vyživit se pouze hospodářstvím polním; na sýrky továrny jsou mnohé, největší v **Sušici** a v **Strakonicích**; na tabák také několik továren, největší v **Selci u Kutné Hory**. Celkem jsou Čechy nejprůmyslnější zemí v Rakousku. — Ú1. Vyznačme řečená průmyslová místa do výkresu.

72. Ú1.: 1. Jménujme z mapy místa, kde železnice se křížují, 2. vyznačme je do výkresu, 3. vodní dráhy. Vltavu

Výkres 23.

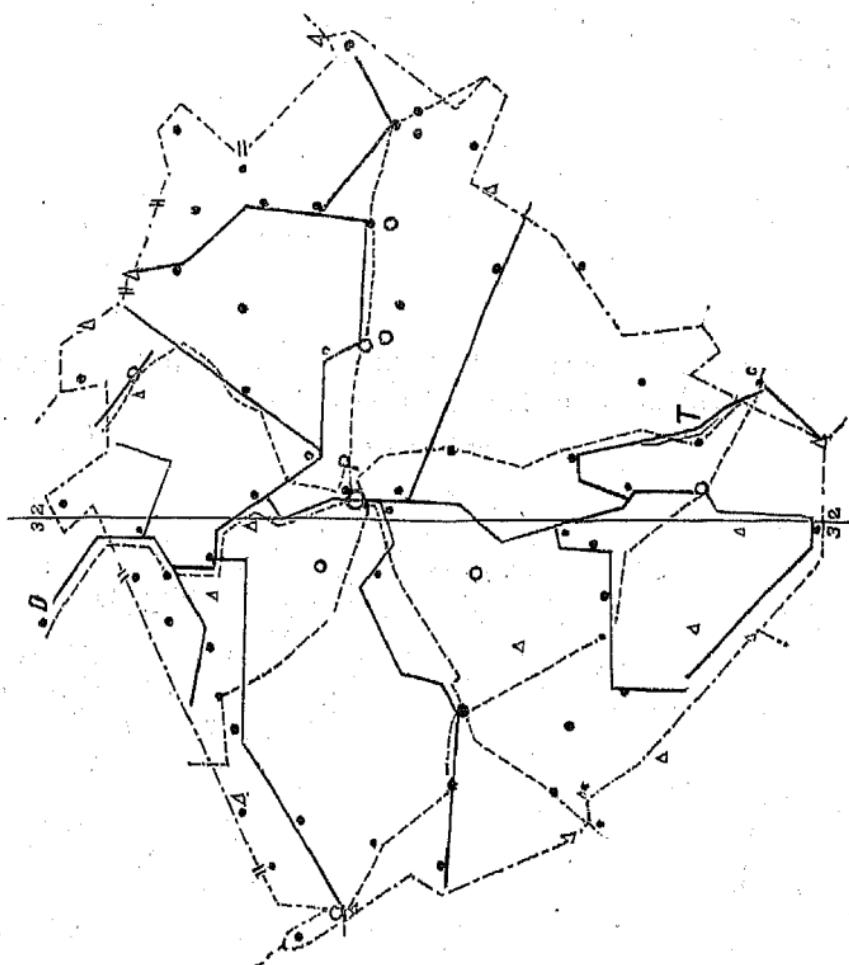

od Budějovic a Labe od Mělníka. — Poučka. Obchod v Čechách jest velmi čilý: obchodníci vyvážejí příro-

73. Kde leží Morava.

dniny, kterých v Čechách nad spotřebu se daří (jako obilí, ovoce) a průmyslové výrobky (stroje, sklo) a dovážejí kolonialné zboží (kávu, koření, a j.), jižní ovoce (fiky, ořechy) a některé průmyslové výrobky, jako šicí stroje, jehly, kosy a j.

Výkres 24.

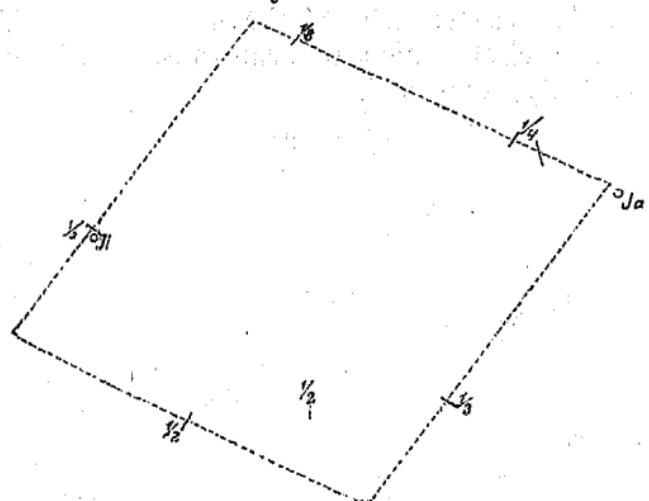

II. Markrabství Moravské. — 73. Úl.: Ukážeme i.
s kterými 5 zeměmi Morava hraničí, na které světové straně

74. Jak velka je Morava?

s kterou; 2. které poledníky a rovnoběžky ji probíhají.

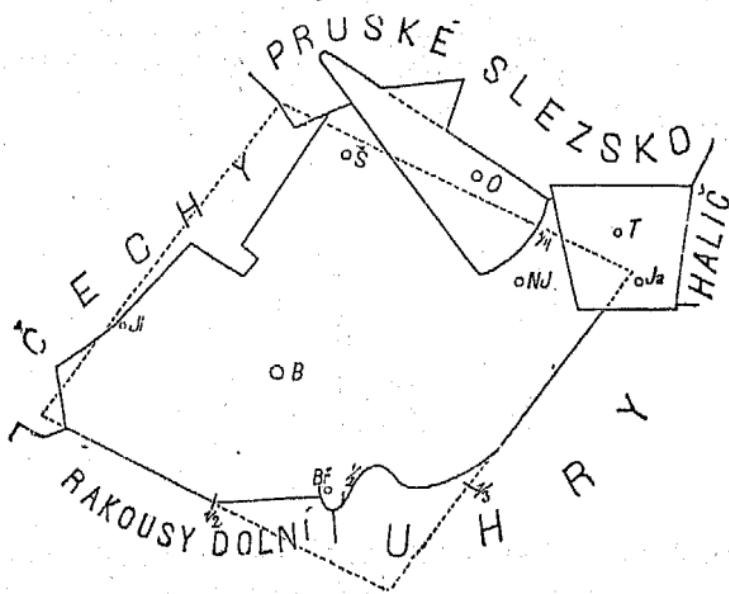
Výkres 25.

74. Morava drží nad 22.000 □ Km. (404 □ míle).

— Úl.: Vypočteme, koliký to díl Rakouska.

Výkres 26.

75. Jaký tvar má Morava? — 76. Jak jest Morava vysoka. —
77. Kde jest Morava rovinata? — 78. Kde jest Morava hornata a pahorkata (které hory)? — 79. Jaké vodstvo jest na Moravě? — 80. Které jsou řeky Moravské?
-

75. Morava podobá se tvarem čtyrstranu; nejdelší jest od j.z. na sv., 33 mil. — Úl.: Načrtněme ten čtyrstran. Ze čtyrsíranu toho vykrojeny jsou výkrojky: Litomyšlský, Dolno-Rakouský a Slezský.

76. Morava nejnižší jest tam, kde ř. Morava ze země vytéká, 150 m., nejvyšší na hoře **Pradědu**, skoro 1500 m. Morava náleží hlavně dvěma vysoušinám: **Českomoravské** a **Karpatské**.

77. Morava jest málo rovinata, roviny jsou jen 3: dvě slují **úvaly** (jsouce úzky a dlouhy), obě podél ř. Moravy. Úval **Hornomoravský** od m. Zábřehu k Napajedlům, úval **Dolnomoravský** od Napajedel k jižní hranici zemské; třetí rovina jest podél Dyje a Svatkavy až k Brnu.

78. Morava jest **hornata** podél sev. a vých. hranic, ostatně hlavně pahorkata: Hory Moravské jsou: 1. **Sudety**, pnou se podél hranic západoslezských, nejvyše horou **Pradědem**, východní jich část sluje také **Jeseník**. 2. **Karpaty** vystupují podél hranic Uherských i vysýlají do Moravy (větve) rozsochy, mnohá jich hora má jméno **Javořina**, některé Javorník, nejvyšší jich hora sluje **Smrk**, mezi obojím Slezskem; jižní jejich polovice sluje **Bílé Karpaty**, severní polovice **Beskydy**, nejzápadnější jich (a všech Karpat) část sluje **Chřiby** a vystupuje již na z. od ř. Moravy. 3. Pahorkatina **Českomoravská** někde i několika horami směleji se pne, nejvyše horou **Javořicí** v jihozáp. cípu Moravském. — Výšky v steh m. Praděd skoro 15, Smrk nad 13, Javořice nad 8.

79. Na Moravě jest řek mnoho, rybníků méně než v Čechách, jezer není, od moře jest Morava ještě vzdálenější než Čechy.

80. **Řeky** Moravské jsou: Nejdůležitější řekou Mo-

81. Ke kterým poříčím Morava náleží. — 82. Jaké jest na Moravě podnebí? — 83. Kolik lidí na Moravě obývá? —

ravskou jest **Morava**; ač jest řekou jen pobočnou, důležitější jest pro Moravu než hlavní řeka **Odra**, která tu také teče.

Odra pramení se v horách, které náleží k Jeseníku a samy o sobě hory **Oderské** služí. — Úl.: Ukážeme na mapě, kudy Odra teče a na kterou hlavně stranu.

Morava pramení se v sev. cípě zemském, na Králickém Sněžníku (v Sudetech) a vytéká v již. cípě ze země. — Úl.: Ukážeme na mapě 1. kudy teče, 2. některé pobočné řeky, které pije. 3. Načrtněme hlavní její směry a) od pramene k Napajedlům, b) odtud k výtoku ze země.

Pobočné řeky Moravy jsou: a) na levé straně **Bečva**, která se pramení v Beskydách na hranici Moravské b) na straně pravé **Hana a Dyje**. **Dyje** pramení se z pramenů dvou, 1. Moravského nedaleko hory Javořice, a jednoho Rakouského. Dyje pije pobočné řeky, největší jest **Svratkava**, která pramení se v horách Žďárských a nedaleko ústí svého s **Jihlavou** se pojí, Jihlavka nedaleko Dyje se pramení. — Úl.: Ukážeme ty řeky na mapě, vytkneme jich hlavní směry a načrtneme je.

81. Morava náleží k poříčí Moravu dílem velkým a tím k Podunají, jen malá část náleží k Poodří.

82. Podnebí jest na Moravě úhrnem teplejší než v Čechách, nejteplejší v jižních nížinách, zvláště u ř. **Dyje**; na Moravě je tepleji než v Čechách hlavně proto, že Morava lépe jest na jih otevřena a tedy jižním teplým větrům přístupnější. Vláhy padá na Moravě asi tolik jako v Čechách, u Brna víc než u Prahy.

83. Na Moravě obývají 2 miliony lidí. — Úl.: Vypočteme 1. koliký to díl obyvatelstva říšského, 2. kolik obývá průměrně na 1 □ míli.

84. Kterým národům Moravské obyvatelstvo náleží? — 85. Které víry Moravané vyznávají? — 86. O Brně, (kde leží, kolik v něm obyvatelů, který nejpěknější kostel, které úřady a ústavy v něm).

Obyvatelé Moravští obývají v $3\frac{1}{2}$ tisíci sídlech; a mezi těmi jest 3 sta měst a městysů. — Úl.: Vypočteme, kolik obyvatelů žije v 1 sídle průměrně.

84. Moravští obyvatelé náleží (jako Češti) hlavně dvěma národům, jsou totiž Češi a Němci, Čechů je $\frac{3}{4}$, Němců $\frac{1}{4}$ obyvatelstva, Israélitů mnohem méně (2% obyvatelstva) a ti hlásí se skoro vesměs k národnosti německé. Česko-slované různí se podřečím v Horáky, Hanáky, Slováky a Valachy.

Horáci obývají na hranicích Českých až do prostřed země Moravské a líší se od Čechů podřečím nejméně; Hanáci obývají ve veleúrodné krajině Hané, podél ř. Hané; Valaši v horách Beskydských; Slováci v jihovýchodních končinách, kdež sousedí se Slováky Uherskými. Němci obývají hlavně v horách Sudetských a podél Dolních Rakous. — Úl.: Ukažme na mapě národopisné, kde na Moravě národné obývají.

85. Moravané vyznávají týze víry, které obyvatelé země České, též tu je katolíků nejvíce.

86. Brno jest hlavní město markrabství Moravského i největší jeho město; leží v jihozáp. polovici země Moravské, tam, kde Svitava a Svratka v píje. — Úl.: Vyměříme na mapě, do které pohraničné země je z Brna nejbliž, do které nejdál.

V Brně žije 70 tisíc obyvatelů (kterí v 2200 domech bydlí). — Úl.: Vypočteme, koliký díl obyvatelstva Moravského v Brně bydlí.

V Brně nejpěknější kostel je biskupský (Svato-Petrský). V Brně sídlí nejvyšší úřadové zemství (podobně jako v Praze) a biskup; v něm jsou ústavy vzdělávací: technika, bohoslovecký ústav, 4 ústavy učitelské, zemské museum, 6 středních škol a j.

87. Úl.: 1.—2. táž co v č. 312. — 88. O jiných místech. —
89. Města na Svitavě a mezi ní a Jihlavkou. —
-

Brno má spojovací prostředky podobně jako Praha, jest městem velmi průmyslným, v něm velmi mnoho továren, zvláště na sukna. Na blízku Brna vypíná se vrch, na němž velký zámek Špilberk, v němž za starodávna sídlieli údělná knížata Brněnská.

87. Úl.: 1.—2. táž co v čísle 312.

88. Místa na ř. **Jihlavě** a od ní na jih až k hranici zemské: Jihlava, krajské město, v něm krajský soud, je město průmyslné; u něho stojí na hranici pomník, kterému říkají Královský kamen, na něm je nápis, že zde král Ferdinand I., když do Čech vjízděl, stavbou Českým přisahal. Třebíč, město hlavně soukennickým průmyslem zámožné. Moravské Budějovice, Jaroměřice a Krumlov Moravský, město u ř. Jaroměřice. Vranov u Dyje, má dílny na hliněné zboží a na blízku doly na tuhu, krásný zámek. Znojmo, krajské a královské město v teplé krajině u ř. Dyje, tu daří se hojně pěkné ovoce, včabec zahradní plodiny a víno. V Lednici u města Mikulova velmi pěkný zámek knížete Lichtenštejna s velkými a vkusnými sady (v nich rybníky, a v rybnících ostrovy).

89. Města na **Svitavě**, mezi ní a Jihlavkou. — Žďár, po němž slouží Žďárske hory (Úl.: které 2 řeky v nich se pramení?) Svitava, průmyslné město skoro na hranici České. Kunštát, nedaleko ř. Svitavy, městys se starobylým hradem, jenž byl rodným sídlem pána z Kunštátu, z nich pocházel slavný Český král Jiří Poděbradský. Blansko a Adamov u ř. Svitavy, průmyslná města, zde velké hamry a jiné dílny na železné stroje a jiné výrobky. Nedaleko Blanska jsou dvě velké jeskyně (Býčí Skála a jeskyně Sloupská, u vsi Sloup), a hluboká propast Macocha, na jejímž dně čistý potůček teče. Rajhrad, město, v něm velký klášter a v klášteře důležitý archiv starobylých spisů. Králice, ves u města Náměstě (u řeky Oslavy), v ní vytiskli Čeští Bratři 6dílnou bibli, v níž jest zvlášť správná čeština. Oslavany u ř. Oslavy a Rosice (na s.) mají velká ložiska kamenného uhlí.

90. Místa na řece Hané a od ní na s. mezi Svitavou a Moravou. — 91. Města na řece Bečvě a od ní na s. až k Slezsku (a na z. až k řece Moravě). — 92. Místa u řeky Moravy od Bečvy na jih a mezi Moravou a Bečvou.

90. Místa na řece Hané a od ní na s. mezi Svitavou a Moravou. — **Výškov** ve veleúrodné krajině na Hané. **Litovel** město na ostrově řeky Moravy. **Olomouc**, krajské město u ř. Moravy v hořejším úvalu Moravském; sídlo arcibiskupa Moravského, velká pevnost, jest velmi úpravně vystavěno, nejpěknější chrám jest (metropolitní) arcibiskupský, sv. Václava, starožitný (vystavěný již v 12. století), náměstí Olomoucké ozdobeno jest vodomety. U Olomouce porazil Jaroslav ze Sternberka s českým vojskem strašné Tatary (v 13. století), v Olomouci zavražděn jest poslední Přemyslovec, Český král Václav III. (roku 1306). **Prostějov**, město, hlavní tržiště úrodné krajiny Hané.

91. Města na řece Bečvě a od ní na s. až k Slezsku (a na z. až k ř. Moravě). — **Vsetín**, u Horní Bečvy, hlavní sídlo Moravských Valachů. **Rožnov**, leží v krásném údolí řeky Dolní Bečvy, jest lázeňské město, kde léčí se nemocní syrovatkou. **Valašské Meziříčí**, město tam, kde stékají se obě Bečvy. **Hodslavice**, ves, rodiště slavného dějepisce Františka Palackého. **Hranice** město, u něho na blízku leží lázně Teplice. **Přerov**, město u Bečvy. **Nový Jičín**, průmyslové město, tu shotovují lehké výkonné vozíky, tak zvané najtyčanky, krajina tu sluje Kravařsko i jest proslulá výborným hovězím dobytkem. **Fulnek**, město ve výběžku Moravském do Slezska zasíhající, zde byl slavný Amos Komenský ředitel školy. **Moravská Ostrava** na Slezské hranici, velké uhelné doly. **Sternberk** (na s. od Olomouce) průmyslné město, zvláště továrnami na látky bavlněné; jméno má po slavném vítězi nad Tatary, Jaroslavu ze Sternberka, jenž tu hrad vystavěl, a u hradu povstalo nynější město; na z. ves **Žerotín**, odkud pochází panský rod Žerotínský, v dějinách proslulý. **Sv. Kopeček** u Olomouce, poutnické místo. **Moravská Třebová** a ještě několik míst podél hranic Českých mají průmysl hlavně plátenický, neb na výšinách okolních daří se výborně len.

92. Místa u ř. Moravy od Bečvy na jih a mezi Moravou a Bečvou. — **Kroměříž** město, v něm velký arcibiskup-

93. Místa mezi Hanou, Moravou a Dyji. — 94. O přírodninách Moravských (kde je těží) a) nerostné, b) rostlinné, c) živočišné. —

ský zámek, zde držán r. 1848 Rakouský říšský sněm. Napajedla u ř. Moravy. Uherské Hradiště, krajské město, v něm krajský soud; na blízku stával Velehrad, sídelní hrad velkoknížat Moravských. Hodonín u ř. Moravy, řeka odtud teprv je pro lodě splavnou. Strážnice město nedaleko hranic Uherských, druhdy bylo často puštěno Maďarskými vpády. Uherský Brod, v něm neb na blízku byl slavný Jan Amos Komenský narozen. Luháčovice nejlepší Moravské lázeňské místo. Zlín (na s.), město známé zvláštním průmyslem, vyrábějí tam ročně milion kudliček, které tamnější Slováci po Moravě a Čechách roznášejí prodávají.

93. Místa mezi Hanou, Moravou a Dyji. — Slavkov (na v. od Brna), památné bitvy o trojici saskou, císař Napoleon I. porazil tu císaře Ruského a Rakouského. Hustopeče město, v kterém odbývají se hlučné trhy, zvláště na dobytek dovážený z Uher. Lanžhot jest nejjiznější místo Moravské.

94. Na Moravě těží mnoho přírodnin: a) nerostných přírodnin značně méně než v Čechách, ale proto ne málo; zvláště značně dobývají uhlí, železa a tůhy. Železa nejvíce u Blanska a Adamova, uhlí u Rosic a Oslavan a u Moravské Ostravy, tůhy u Vranova a j., léčivých vod na Moravě málo a tedy také málo lázeňských míst, nejhlučnější lázeňské místo Moravské jsou Luháčovice, kdež prýšti se léčivá kyselka. b) rostlinnými přírodninami je Morava bohatá, zvláště rolí mají na Moravě mnoho ($\frac{1}{2}$ veškeré půdy Moravské), nejvíce (poměrně) ze všech zemí Rakouských. Nejlepší role jsou na Hané, vinice a zahrady nejlepší jsou v nejtplejší krajině Moravské, zvláště u Znojma. c) Na Moravě majice půdu úrodnou chovají mnoho domácích zvířat, nejpěknější koně na Hané, nejlepší skot v Kravařsku, v horách Karpat-ských pasou Valaši též pěkný hovězí a skopový dobytek, v letě bydlí u nich pasáci na výšinách v salaších.

95. Jakých průmyslných dílen je na Moravě nejvíce? —
96. Kde které dílny? — 97. Jaký je na Moravě obchod? (města obchodní). — 98. Kde Slezsko leží? — 99. Jak velké je Slezsko? — 100. Jaký tvar má Slezsko? —
-

95. Na Moravě nejvíce je průmyslových dílen na výrobky oděvné, a to z lenu, bavlny a vlny, pak na výrobky kovové, hliněné, pak na cukr, pivo, kůže, a j.

96. Soukenických dílen nejvíce je v Brně a v okolí, v Jihlavě a okolí a v krajině mezi oběma městy; bavlnických v Sudetech, plátenických na hranici České, železářské dílny největší jsou v Blansku a Adamsthalu, dílny na výrobky hliněné ve Vranově, na tabák v Jihlavě a Hodoníně.

97. Úl.: Jmenujme z mapy místa, kde železnice se křížují, 2. vyznačme je do výkresu, 3. vyznačme jedinou vodní dráhu, ř. Moravu od Hodonina. Poučka: Obchod jest na Moravě velmi čilý, podobně jako v Čechách, vyvážejí a dovážejí skoro takové zboží jako v Čechách, obilí vyvážejí více. Města pro obchod nejdůležitější jsou města, kde odbývají se hlučné trhy, a to zvláště v Brně (na vlnu a vlněné zboží), v Olomouci na dobytek dovážený z Haliče, v Hustopeči na dobytek dovážený z Uhер.

Vévodství Slezské. — 98. Úl.: Ukážeme 1. s kterými 4 zeměmi hraničí a na které světové straně s kterou, 2. které poledníky a rovnoběžky je probíhají.

99. Slezsko má nad 5000 (5121)□ Km. i jest nejménší ze (17) zemí Rakouských. — Úl.: Vypočteme, koliký to díl Rakouska.

100. Slezsko složeno je ze 2 oddělených území: území **západní** je větší a podobno trojúhelníku, sluje po největším svém městě, Opavě, též **Opavsko**; území **východní** je menší, podobno 4stranu a sluje po největším svém městě, Těšíně, **Těšínsko**. — Úl.: Načrtněme ta 2 území.

101. Jak Slezsko jest vysoko? — 102. Kde je Slezsko hornato? — 103. Jaké vodstvo je v Slezsku, které řeky? — 104. Jaké podnebí je v Slezsku? — 105. Kolik lidí obývá v Slezsku? — 106. Kterým národům Slezané náleží.
-

101. Slezsko nejnižší jest tam, kde ř. **Odra** ze země vytéká (skoro 200 m. nad mořem), nejvyšší je jako Morava na hoře **Pradědu** (skoro 1500 m.); úhrnem náleží Slezsko dvěma vysočinám, **Ceskomoravské** a **Karpatské**.

Slezsko je velmi málo rovinato, to jen někde podél řek na hranice zemské.

102. Slezsko hornato jest skoro vesměs: Opavsko má hory **Sudetské** s Moravou společně; v Těšínsku pnou se hory **Karpatské** a to **Beskydy**, nejvýše horou **Lysou**, která jest vyšší než Beskydský Smrk, ale nižší než Praděd; pohraniční hřbet prohnut jest přesmykem **Jablunkovským**. — Výška Lysé hory 13 set m.

103. V Slezsku teče mnoho řek, rybníků jest velmi málo, jezer a moře není.

Řeky Slezské jsou: dvě hlavní řeky **Odra** a **Visla**, a ty všecky ostatní pojí; samy jsou tu obě ještě malé, zvláště Visla. Visla pramení se v Beskydech nedaleko vesnice **Visly**, pije pohraniční **Bialu**. Odra přitéká z Moravy, pije Opavu pramenící se pod Pradědem, Ostravici, která značí hranici Moravsko-Těšínskou, a **Olešnou**, která pramení se blízko Visly. — Úl.: Ukážeme je na mapě, vytákneme jich hlavní směry a načrtneme je.

104. Podnebí jest v Slezsku chladnější než na Moravě i než v Čechách, zvláště na horách. — Úl.: Proč je chladnější?

105. V Slezsku obývá nad $\frac{1}{2}$ mil. lidí, i náleží Slezsko mezi nejlidnatější země Rakouské.

106. Slezané náleží třem národům, německému, polskému a českému. Němců je $\frac{1}{2}$ mil. obyvatelstva

107. Které víry Slezané vyznávají? — 108. Místopis: —
109. V Opavsku: — 110. V Těšínsku: — 111. Mnoho-li přírodnin v Slezsku dobývají a kterých?

a bydlí hlavně v Opavsku; **Poláků** je dobrá $\frac{1}{4}$ obyvatelstva a bydlí hlavně v Těšínsku, kdež sousedí s Poláky Haličskými; **Čechů** je skoro $\frac{1}{4}$ obyvatelstva a bydlí mezi oběma, hlavně podél Moravského výběžku Novo-Jičínského.

107. Slezané vyznávají tyže **víry**, které Moravané vyznávají, evangelíků jest tam více než na Moravě.

108. Místopis. Hlavní město zemské jest **Opava** u řeky Opavy nedaleko hranic Pruských, v něm sídlí nejvyšší úřadové zemští a zasedá sněm Slezský.

Úl.: 1.—2. táž co v čísle 312.

109. **Javorník** u paty **Janské hory**, na ní stojí krásný zámek biskupa **Vratislavského** (v Pruském Slezsku), k jeho diecézi náleží tento sev. cíp Opavska. **Grafenberk** na sev. patě hory **Pradědu**, lázeňské místo, založené od sedláka, který tu studenou vodou léčiti počal. Na druhé straně Pradědu jsou lázně **Karlsbrun**, zde pramení se ř. **Moravice**, která pod m. Opavou do ř. Opavy vtéká. **Krňov** u ř. Opavy, bývalo druhdy sídelním hradem a městem zvláštního Slezského knížectví (Krnovska), tak jako i **Opava** a **Těšín**. **Bílovec** město, jehož okolí ke Kravařské krajině náleží, v ní výborný skot, v městě nemálo soukenníků.

110. **Těšín** a **Bílsko**, města průmyslná, i obchod mají největší v Těšínsku. **Visla** jest nejrozsáhlejší Slezská ves podél ř. Visly. **Jablunkov**, město, po němž jméno má přesmyk **Jablunkovský**. U **Polské Ostravy** největší Slezské ložisko kamenného uhlí. **Ustroň** u Visly, tu jsou doly na železo a také železárný, které dobytého železa hned výrobky dělají.

111. V Slezsku dobývají **přírodnin** hojně: a) nerostných přírodnin nedobývají mnoho rozdílných, nýbrž hlavně jen uhlí a železo, ale těch skoro tolik co ve vší Moravě. Kamenného uhlí nejvíce u **Polské Ostravy**, železa nejvíce u **Ustroňe**. b) Rostlinných plodin dobývají v Slezsku méně

112. Mnoho-li jest v Slezsku průmyslových dílen? — 113. O spojovacích prostředcích a obchodě v Slezsku. — 114. Kde jsou Dolní Rakousy? — 115. Jak velky jsou Dolní R.? — 116. Jak jsou vysoky? — 117. Které roviny, hory a pahorky v Dolních Rakousích jsou? —
-

než na Moravě a v Čechách, a to proto že je podnebí chladnější a půda hornatější (víno tam neroste). c) Životišné plodiny má Slezsko podobné jako Morava.

112. V Slezsku jest dílen průmyslových mnoho, že země ta mezi nejprůmyslnější země Rakouské náleží, zvláště velké železárný jsou v **Ustroni**.

113. Úl.: Jmenujme z mapy místa, v kterých železnice se křížují. —

Obchod jest v Slezsku čilý, využívá hlavně průmyslové výrobky.

114. Arcivévodství **Dolno-Rakouské**. — Úl.: z mapy 1. S kterými zeměmi hraničí, 2. které poledníky a rovnoběžky je probíhají.

115. Dolní Rakousy menší jsou než Morava, tvarém do šířky a délky podobny jsou čtyrstranu.

116. Dolní Rakousy nejnižší jsou tam, kde **Dunaj** ze země vytéká a to ovšem nižší než Morava; nejvyšší jsou na hoře **Sněžníku**, který tu z Rakouských Alp Vápencových nejvíše strmí (značně výše než Sněžka).

117. Roviny v Dolních Rakousích jsou: **Moravské Pole** u ř. Moravy a **Vídenský úval** na jih od Vídně.

Hory a pahorky naleží dvěma vysočinám: vysočině **Českomoravské**, na s. od Dunaje a **Alpské** na jih od Dunaje. Z vysočiny Českomoravské vyniká pohoří **Manhardské**; z vysočiny Alpské 1. **Vápencové** Alpy, které hlavně po hraniči Štýrské ale i dále do země se pnou, a nejvíše horou **Sněžníkem** strmí 2. předhoří Alpské dvoje: a) **Vídenský Les**, který na s. u Dunaje končí horou **Leopoldo-**

118. Které řeky v Dolních Rakousích tekou? — 119. Jaké je v Dolních Rakousích podnebí? — 120. Místopis. — 121. Kterých přírodnin v Dolních Rakousích dobývají? — 122. Mnoho-li je průmyslových dílen v Dolních Rakousích?

vou, b) **Litavské** pohoří, které na hranicích Uherských ze dvou rovin nevy oko vynikají.

118. **Řeky** v Dolních Rakousích tekou: mohutný **Dunaj**, jenž tu mnoho malých řek pije a větší **Enži** a **Moravu**; ř. **Litava** teprv v Uhrách do něho vtéká. — Úl.: Jmenujme ještě některé řeky z mapy.

119. Podnebí jest u Vídni teplejší než v Čechách, na horách chladnější.

120. **Místopis.** — O Vídni opakujme č. 43—46.

Dolní Rakousy dělí se ve 4 čtvrtě:

1. Čtvrt pod Vídenským Lesem: U Vídni krásné císařské letohrády: **Schönbrunn** (v něm velký zvěřinec) a **Laxenburg**. Město: **Nové Město** má přijmí „vždy věrné“, v něm vojenská a akademie. **U Bruku** na Litavě bývají v letě velké vojenské manévry. **Baden** je pěkné lázeňské město.

2. Čtvrt nad Vídenským Lesem: **Sv. Hyppolit** jest tu největším městem.

3. Čtvrt pod Manhartskou horou: **Štokerava** je největším městem této čtvrtě, zámožné hlavně průmyslem. **Aspry** (u Vídni) ves, u níž arcivévoda Karel císaře Napoleona I. porazil.

4. Čtvrt nad Manhartskou horou: **Kremže**. Rakúsy (Rabs), u něho Rakouská Dyje s Moravskou se stéká.

121. V Dolních Rakousích dobývají přírodnin úhrnem méně než na Moravě a v Čechách, zvláště nerostných přírodnin mnohem méně; mezi rostlinnými přírodninami mnoho dobrého vína.

122. Průmyslných dílen je v Dolních Rakousích mnoho, hlavně ve Vídni a v jejím okolí, v ostatní zemi málo.

123. O spojovacích prostředcích a obchodě v Dolních Rakousích. — 124. Kde leží Horní Rakousy? — 125. Které hory vystupují v Horních Rakousích? — 126. Místopis. — 127. Jak obyvatelé Horních Rakous se živí? —

123. Úl.: Vytkneme z mapy, kam z Vídňě železnice vybíhají. Kromě železnic a silnic je výbornou obchodní drahou mohutný Dunaj, po kterém mnohé lodě plují, i velké paroplachtice.

124. Arcivévodství Horno-Rakouské. — Úl.: Ukážeme na mapě: 1. s kterými 5 zeměmi hraničí, 2. které poledníky a rovnoběžky zemí probíhají, 3. kterým 2 vysočinám země náleží, 4. které řeky v ní tekou a některá jezera jmenujme.

125. V Horních Rakousích vystupují hory mnohé: 1. na vysočině Českomoravské Šumavy, nejvýše horou Polkenem; 2. na vysočině Alpské horami mnohými Vápenkovými, a to nejvýše horou Dachstejnem na hranici Salcbursko-Štýrské, který vypíná se ze všech severních Vápenkových Alp nejvýše, 3000 m. vysoko (čili 2krát tak vysoko jak česká Sněžka), i pokryt jest na vrcholi věčným sněhem.

126. Místopis. Úl.: 1. a 2. z č. 61.

Hl.: město zemské jest Linz, leží u mohutného Dunaje nedaleko ústí řeky Travny, v krásném širokém údolí; v něm sídlí c. k. místodržitelství a ostatní zemští úřadové, zařízena tu loděnice (t. j. dílna, ve které lodě staví) Hallstadt u lázeňského jezera Hallstadtského pod Dachstejnem; v něm vyvařují sůl z rapy (t. j. solné vody). Išl, lázeňské město ve krásném údolí Travenském, císař pán tu má letohrádek (čili villu). Gmunden, lázeňské místo u lázeňského jezera Gmundenského, které Travna protéká, u jezera strmí skalnatá hora Traunstein. Na z. od Išlu strmá hora Schafberg, s níž rozkošná je vyhlídka na širé a půvabné okolí (v němž spatřiti lze 19 jezer). Steier u ř. Enže, po Linci největší město Hornorakouské, v něm velké dílny železářské.

127. Obyvatelé Horních Rakous živí se hlavně pěstováním plodin: z nerostných plodin těží hlavně sůl, a to v horách Vápenkových od Gmundenu na jih,

128. Úlohy o Salcpursku. — 129. Které hory v Salcpursku vystupují? — 130. Kolik lidí v Salcpursku obývá? — 131. Místopis. — 132. Jak se živí obyvatelé Salcpurské země? — 133. Úlohy o Štyrsku.

kde je soli uloženo tolik, že krajině té říkají **Solná komora**. Rostlinných plodin méně se daří než v Rakousích Dolních, zvláště víno žádné, a to z příčiny, že jsou Horní Rakousy chladnější. Z živočišných přírodnin nejlépe daří jim se skot, jenž v travnatých údolích Alpských výborně se vypásá.

Vévodství Salcpurské. — 128. Úl.: Ukážeme na mapě: 1. s kterými zeměmi hraničí, 2. které polezníky a rovnoběžky je probíhají, 3. které vysocině náleží, 4. které v ní vévodstvo jest. 5. Udáme, proč je podnebí chladnější než v Čechách?

129. V Salcpursku vystupují hory mnohé a vysoké, nejvyšší na jižní hranici, a to jsou **Vysoké Túry**, velmi vysoké to hory Prahorské, z nich nejvýše strmí hora **Velký Zvon**, a to málo níže než Ortles, a která jest uvnitř říše Rakouské horou nejvyšší (3800 m. vysoko čili $2\frac{1}{2}$ krát tak vysoko jako česká Sněžka). Na hřbetě těch Vysokých Túr věčný leží sníh a některé ledovce (t. j. zmrzlé spousty sněhové, které pomalu dolů se smýkají a doleji se rozhrívají).

130. V Salepursku málo lidí obývá, nejméně ze všech 17 Rakouských zemí, méně než v samé Praze.

131. Místopis. Hl. město je **Salcpurk** u ř. Salice bystře tekoucí, v krajině překrásné, sídlo arcibiskupa, velmi vkusně vystavěné, jest tam kostel arcibiskupský velmi pěkný. Na blízku jsou mramorové lomy.

132. Obyvatelé země Salcpurské živí se podobně jako lidé v Horních Rakousích, též mnoho soli dobývají a výborný skot chovají.

Vévodství Štyrské. — 133. Úl.: 1.—4. jako v č. 128.

134. Jaké hory v Št. vystupují. — 135. Kolik lidí v Štyrsku obývá? — 136. Místopis. — 137. Jak Štyřané se živí? — 138. Úlohy o Korutansku. — 139. Jak jsou Korutany hornatý?

134. V Štyrsku jsou hory mnohé, vesměs Alpské, Na sev. hranici vypínají se Vápencové hory Rakouské, z kterých nejvyšše strmí Dachstein (3 Km.) a ten jest nejvyšší horou Štyrskou; od ř. Enže na jih vystupují Prahorské Alpy několika řadami až za Drávu, kdež končí pohořím, které **Pochoř** sluje.

135. V Štyrsku obývá lidí jen $\frac{1}{2}$ tolik co na Moravě, (ač je země Štyrská ještě o něco větší než Morava) a to z příčiny, že hornaté Štyrsko nemůže tolik obyvatel uživit jako pahorkatá úrodná Morava.

136. Místopis. Úl.: 1.—2. jako v č. 61. Hl. město Štyrský Hradec u ř. Mury v krásné krajině, z ní vypíná se příkře Zámecká hora (něm. Schlossberg) v samém městě, i otvírá půvabnou vyhlídku na mnohé hory do okolí. V městě žije 80 tisíc obyvatel, universita. Maria Celi, rozhlášené pouťnické místo skoro na hranici Rakouské, u něho jsou velké slévárny na železné výrobky. Bruck město tam, kde ř. Mura k jihu se otáčí. Na z. od Brucku Lubno (něm. Leoben), kde jsou báň a hornická škola. Eisenerz sz. od Lubna, u něho Rudná hora (něm. Erzberg), hora to železné rudy plná tak, že z ní ani za tisíc let všecku tu rudu nedobudou. Maribor u ř. Drávy tam kde počíná nejúrodnější rovina Štyrská (tak zvané Ptujské Pole), od něho na jih býdlí Slovinci, na severu Němci.

137. Štyřané živí se podobně jako obyvatelé ostatních zemí Alpských; zvláště pak mnoho těží soli, a to v severozápadním cípu, který náleží ještě k Solné komoře; pak železa, nejvíce v Rudné hoře Eisenerzské; pak uhlí. Průmyslné dílny v Štyrsku největší jsou dílny železářské, zvláště u **Maria Celi**, v **Eisenerzu**, **Štyrském Hradci** a j. Štyrské ocele i do Českých zemí mnoho kupují.

Vévodství Korutanské. — 138. Úl.: 1.—4. jako v č. 128.

139. Korutany jsou velmi hornatý; zvláště po hranicích zemských pnou se vysoké hory, na sev. od Drávy Pra-

140. Místopis. — 141. Jak Korutanci se živí? — 142. Úlohy o Kranjsku. — 143. Jak Kranjsko jest hornato? — 144. Mnoho lidí v Kranjsku obývá, a jaci? — 145. Místopis. —

horské, na jihu od Drávy jižní **Vápencové**. Nejvyšší hory Korutanské jsou se Salcupskem společny, totiž sněžné **Vysoké Túry** a v nich nejvyšší hora **Velký Zvon** (3800 m.).

140. Úl.: 1.—2. z č. 61. Hl. město **Celovec** nedaleko pěkného jezera **Vrbského** v rovině, u ř. **Gliny**, tekoucí do Drávy. Korutany dělí se v Horní a Dolní. V Horních Korutanech: **Bělák** (něm. **Villach**) město u ř. Drávy a u hory **Debrače**, s níž přehlédnouti lze větší polovici Korutanska. V Dolních Korutanech: **Borovlje** (něm. **Ferlach**) město, v němž několik set půskařů pušky vyrábí. **Bleiburg** městys, u něhož nejvydatnější báň na olovo. **Hüttenberg** nedaleko Štyrských hranic má nejvydatnější báň na železnou rudu.

141. Korutanci živí se podobně jako obyvatelé Alpských zemí, zvláště mnoho dobývají kovů, a to nejvíce železa (zvláště v **Hüttenberku** a okolí), pak olova (nejvíce v **Bleiburku**); průmyslných dílen kovorobných mají tu též mnoho. Korutansko jest zemí ze všech 17 poměrně nejvíce hornickou.

O věvodství **Kranjském**. — 142. Úl.: 1.—4. jako v č. 128.

143. Kranjsko jest země velmi hornatá i náleží dvěma vysočinám: na sev. od ř. **Sávy** vysočině **Alpské**, na j. od **Sávy** vysočině **Krasové**. V Kranjsku nejvíše strmí horská skupina **Triglav** (něm. **Terglou**) v severozápadním cípu, na němž Sáva ze dvou pramenů počíná (2800 m. vysoko). Hory jsou porostly nejvíce lesy, jen Krasové některé hřbety jsou holé. — Úl.: Jmenujme z mapy některé hory.

144. V Kranjsku obývá $\frac{1}{2}$ mill. lidí a to skoro vesměs **Slovinci**, který národ kromě zde ještě ve všech okolních zemích bydlí, a to poblíž hranic Kraňských.

145. Úl.: 1.—2. jako v č. 61. Hl.: město **Lublaň**, pěkné město na průplavě ř. Lublanice, v rovině Lublaňské; v něm

146. Jak Kranjci se živí? — 147. Úlohy o Přímoří. — 148. Jak Př. jest hornato? — 149. Z kterých částí Přímoří je složeno? —

sídlí c. k. zemská vláda a ostatní zemští úřadové. Vodovod, kterým voda do města přitéká, pochází od starých Římanů, kteří jej pro své město (Aemonu) zřídili, které tu na místě Lublaně stávalo. Kraň u ř. Sávy, vede čilý obchod. Idrie u ř. Idrice, uprostřed města stojí bánský úřad a hned vedle něho jde vchod do báni, v kterých dobývají rtut, a to nejvíce rtutě v celém Rakousku. Crknice ves u jezera Crknického, které na jaře i s rybami do děr steče tak, že pak na dně jeho pěkné louky se zelenají, které rolníci posekou dřív než voda děrami se vrátí. Kočovo (německy Gottschee), odtud přicházejí obchodníci s jižním ovocem až do Českých zemí.

146. Kranjci živí se podobně jako lidé v jiných Alpských zemích, v krajinách nejjížnějších chovají již bource a hedvábných mnoho.

O Přímoří. — 147. Úl.: 1.—4. jako v č. 128.

Přímoří jest velmi hornato, i náleží hlavně vysočině Krasové, jen nejsevernější krajina náleží k Alpám, hlavně horstvu Triglavskému, jehož vrchol jest i nejvyšší horou v Přímoří.

148. Přímoří složeno je ze 3 částí, a každá má svůj sněm, a to: 1. Město Terst s okolím, 2. hrabství Goricko-Gradiské, a 3. markrabství Istrijské. Obyvatelé náleží rozdílným národům, hlavně však jsou Slovinci, pak Italiáni a Chorvati.

149. Úl.: 1.—2. z č. 61. — III.: město jest Terst, v němž sídlí c. k. místodržitelství a ostatní úřady zemské. Terst leží pod holým Krasovým hřbetem, jest největší přímořské město Rakouské (má skoro 100 tisíc obyvatel), které má pří stav nejlepší a také nejživější. Na blízku leží Miramare, překrásný zámek, jejž vystavěl si arcivévoda Maximilian, jenž pak v Mexiku zahynul. Gorice město v úrodné a krásné krajině, tam kde hlboké horské údolí řeky Soče na jih se rozvírá, sídlo arcibiskup-

150. Jak Přímořci se živí? --- 151. Úlohy o Tyrolsku. ---
152. Kde Tyrolsko jest hornato? --- 153. Kolik lidí v Tyrolsku
obývá. --- 154. Z čeho Tyrolsko jest složeno?

ské. **Kopr** (**Capo d'Istria**) na jih od Terstu město, u něho velké solnice mořské, v nich z mořské vody sůl těží. **Pulje** (italsky Pola) má přístav velký a opevněný, v něm zdržuje se Rakouské válečné loďstvo. **Malý Losiň** obchodní město na ostrově Čresu, který ještě s 2 ostrovy k Istrii patří.

150. Přímořci živí se dílem tak jako v ostatních zemích Alpských, ale také obchodem námořským a rybolovem.

O knížecím hrabství **Tyrolském**. — 151. Úl.: 1-4.
z čísla 128. —

152. Tyrolsko jest zemí mezi (17) Rakouskými zeměmi nejhornatější. Náleží celá vysočině **Alpské**, a to nejvyšším jeho třem horským pásmům a sice: a) severním Alpám **Vápencovým** hory na sever od řeky Inu, b) **Prahorským** Alpám hory na jih od řeky Inu až k Drávě a skoro k jezeru Gardskému, c) **Jižním Vápencovým** Alpám na v. od ř. Adiže a na jih od ř. Drávy. Nejvýše pnou se Alpy Prahorské a to pohraničním horstvem **Ortlesským** (do výše 3900 m.), ale také velmi mohutně Alpami **Rétickými**, které mezi Adiží a Inem obrovsky se pnou a s jichž hřbetů nejrozsáhlejší ledovce se smýkají pak také velmi mohutně pnou se **Vysoké Túry**, které od Alp Rétických odděleny jsou hlubokým přesmykem **Brennerským** a nejvýše strmí pohraniční horou **Velkým Zvonem** (do 3800 m.). Nejúrodnější Tyrolské údolí jest **Adižské**, které jest teplým větrům jižním široce otevřeno.

153. V Tyrolsku lidí mnoho neobývá proto, že jest velmi hornato a nejvyšší hřbety horské pokryty jsou neúrodným věčným sněhem a ledovci; Tyrolsko větší jest než Morava se Slezskem, ale obyvatel má jen $\frac{1}{3}$ tolik co ty 2 země dehromady. Obyvatelé jsou v sev. polovici Tyrolska Němci, v jižní polovici Italiani.

154. Tyrolsko složeno jest ze dvou zemí, **Tyrolska** totiž a **Vorarlberska**, a každá má svůj sněm.

155. Místopis. 156. Jak Tyrolané se živí? — 157. Úlohy o Dalmácií. — 158. Jakého tvaru jest Dalmácie do šíře a délky? — 159. Jak jest Dal. hornata?

155. Úl.: 1. a 2. z č. 61. — Hl. město jest Innsbruk u řeky Inn, v něm sídlí c. k. místodržitelství a ostatní úřady zemské; universita, v něm zasedá sněm Tyrolský, ve františkánském kostele jest náhrobek Ondřeje Hořína, Tyrola, jenž (r. 1809) Tyrolany proti Francouzskému císaři Napoleonovi I. udalně do boje vedl. Štifts- ves u přesmyku Štiftského, jenž horstvo Ortleské od Rétického odděluje, přes přesmyk Štiftský jde silnice, která je nejvyšší (nad mořem) silnicí Evropskou. Meran město v hlubokém údolí Adižském v krajině teplé, krásné a velmi zdravé, tak že sem mnozí nemocní jezdí, aby zdravým Meranským vzduchem se uzdravili. U Meranu pní na skále sříceniny hradu Tyrolu, po němž země jméno má. Trident největší město Tyrolské (větší než Innsbruk), nejůležitější město italské polovice Tyrolské, v něm zasedal v 16. století církevní sněm Tridentský. Ve Vorarlbersku: Feldkirch jest nejzáp. město říše Rakouské, v něm zasedá sněm Vorarlberský.

156. Tyrolané živí se podobně jako obyvatelé ostatních zemí Alpských, dobývají nerostů sice málo, ale chovají výborný skot, v jižním Tyrolsku velmi mnoho hedvábníků, tu také pěstují v údolí Alpském nejpěknější ovoce vší říše. Průmyslových dílen nejvíce mají ve Vorarlbersku, zvláště továren na bavlněné látky.

O království Dalmatském. — Úl.: 1—4. z č. 128.

158. Dalmácie jest do šíře a délky velmi rozmanitého tvaru: záleží z ostrovů a ze 3 území pevninských; území pevninská jsou: 1. Kotorské jest nejjížnější. 2. Dubrovnické, prostřední, odděleno je od Kotorska proužkem země Turecké, který sluje Sutorina. 3. Ostatní území Dalmatské odděleno jest od Dubrovnicka proužkem země Turecké, který sluje Klek. — Úl.: Jmenujme některé Dalmatské ostrovy z mapy.

159. Dalmácie jest vesměs hornata, náleží všecka vysočině Krasové, která i na březích skalami z moře

160. Místopis. — 161. Úlohy o Haliči. — 162. Jak jest H. rovinata a hornata? — 163. Místopis.

příkře se spouští, na hranicích pnou se hory: na sev. **Velebit**, na severových. straně **Dinarské Alpy**, v již. cípu hora **Orjen**, kterou veškerý Rakouské Krasové hory nejvíše strmí (1900 m. vysoko).

160. Úl.: 1—2. z č. 312. — Hl. město je **Zader**, vystavěn na Krasové kráši téměř pusté, v něm sídlí c. k. místodržitelství a ostatní úřady zemské a arcibiskup Dalmatský, v něm zasedá sněm. **Šibenik**, město, v němž nejkrásnější Dalmatský chrám. **Splět**, (italsky Spalatro) jest největší město Dalmatské (13 tis. obyv.), tak zvané staré město Splětské vystavěno je v zříceninách obrovského paláce, který si tu vystavěl starořímský císař Diocletian; v městě a v okolí, ano v celé Dalmácii vykopávají dosud památné věci z doby starořímské, neb v Dalmácii stálo mnoho měst římských. **Dubrovník**, město nové, starý Dubrovník stál o $\frac{1}{2}$ míle dál, byl strašným zemětřesením zbořen. Koter, město u klikaté zátoky mořské, má výborný přístav. **Vis** (italsky Lissa) na ostrově Visu, tu r. 1866 loďstvo naše zvítězilo nad loďstvem Italským.

O království **Haličském**. — 161. Úl.: 1.—4. z č. 128. Halič jest skoro tak velka jako všecky tři České země dohromady, ale obyvatel málo více než Čechy samy.

162. Halič rovinata jest podél ř. **Visly** a podél řeky **Dněstru**, hornata po hranicích Uherských, ostatně pahorkata; nejvíše pne se hora **Ceryona** v Tatrách (vedle Gerlachovky, 2100 m. vysoko); v Karpatech středních nejvíše pne se hora **Černá** (2000 m.)

163. Úl.: 1.—4. z č. 61. Hl. město **Lvov** leží na výšině, která sluje Podolská; v něm 90 tisíc obyvatel, z kterých je více než $\frac{1}{3}$ Židů. Ve Lvově sídlí c. k. místodržitelství a ostatní úřady zemské, a 3 arcibiskupové, totiž římsko-katolický, řecko-katolický a armensko-katolický, universita. Místa v západním Haliči: **Krakov** druhé město v Haliči (50 tisíc obyvatel), v polské západním Haliči městem největším, druhdy bývalo sídlem polských králů, v něm polská universita a technika. **Vělička** a

164. Jak lidé v Haliči se živí? — 165. Úlohy o Bukovině.
166. Jak Bukovina je hornata? — 167. Místopis. — 168. Jak živí se lidé v Bukovině? — 169. Úlohy o Uhrách. — 170. Jak Uherská země jest rovinata a hornata?

Bochnia města, u nichž jsou největší Rakouské bány solné. Dukla město malé u přesmyku Dukelského, jenž Karpaty západní od středních dělí, obyvatelé jeho živí se hlavně obchodem do Uher. Přemyšl u ř. Sanu bylo druhdy sídlem zvláště ruského knížectví. Halič, u ř. Dunajce má zříceniny hradu Haliče jenž byl nejstarším sídlem zvláště ruských knížat Haličských, i nynější království má po hradě tom jmeno. Brody město obchodní, v něm scházejí se obchodníci prodávající neb kupující do Ruska a z Ruska zboží většina obyvatel jsou Židé.

164. V Haliči živí se lidé hlavně dobýváním plodin, průmyslem a obchodem méně než v zemích Českých i než v zemích Alpských. Z přírodnin dobývají zvláště mnoho soli (nejvíce ve Veličce a Bochnii), pak kamenného uhlí (zvláště v krajině Krakovské). Živočichům škodí ještě divoké šelmy, zvláště vlci a rysi, kteří v rozsáhlých lesích Karpatských se kryjí a odtud loupit vycházejí.

Vévodství Bukovinské. — 165. Úl.: 1.—4. z č. 128.

166. Bukovina velmi je hornata, vypínají se tam hory Karpatské.

167. Úl.: 1.—2. z č. 61. Hl. město Černovice u ř. Prutu, která za hranicemi později do Dunaje vtéká, universita. Po Černovicích největší jest město Radovec, v němž je velký hřebčinec. V kostele Radoveckém pohřbeno je několik knížat Multanských z doby, kdy ještě Bukovina k Multanskému náležela.

168. Lidé v Bukovině živí se podobně jak v Haliči; v Bukovině mnoho je lesů, které poskytuje ročně mnoho dříví.

O království Uherském. — 169. Úl.: 1.—4. z č. 128.

Uhry drží $\frac{1}{4}$ mil □ Km. (4krát tedy více než Čechy).

170. Uherská země jest zpolovice rovinata, z polovice hornata a pahorkata. Hory Uherské náleží dvěma vysocinám, Karpatské a Alpské. 1. Karpatské horstvo

171. Jaké vodstvo je v Uhrách? — 172. Kolik lidí v Uhrách obývá a kterým národům náleží? — 173. Místopis.

vypíná se z v Uhrách polovice, zvláště **Západní Karpaty** hlavně v Uhrách se vypínají, nejvíše horami **Tatrami**, z nichž nejvíše strmí štit **Gerlachovský**, nejvyšší to hora Uherská (2600 m.). Po hranicích Moravsko-Slezských slují Karpaty **Javorinami** a **Beskydami**, uvnitř Uher různá jmena mají. **Střední Karpaty** odděleny jsou od Západních Karpat přes mykem **Dukelským**, i pnou se nejvíše horou **Černou** na hranici Haličské. **Východní Karpaty** pnou se hlavně v Sedmihradsku, také do Uher vybíhají. — Ú1.: 1. Které dvě velké roviny jsou v Uhrách, 2. jmennujme z mapy ještě několik Karpatských hor.

2. **Alpská vysočina** pne se v Uhrách hlavně před horami, a to horami **Litavskými**, **Lesem Bakonským** a **Pětikostelskou** pa horatinou. — Ú1.: Ukážeme, mezi kterými nížinami pne se Bakonský Les.

171. V Uhrách jest vodstvo mnohé, zvláště řeky a jezera, ale také velké močaly. Největší řekou Uherskou je veletok **Dunaj**, který za ústím ř. **Moravy** do Uher vtéká, dva velké ostrovy, **Žitné** ostrovy jmenem, a mnohé menší zavírá, mnoho velkých pohořných řek pije. Největší jeho pohořná řeka je **Tisa**, která pramení se v Karpatech nedaleko hory **Černé** a pije mnohé pohořná řeky, zvlášt na straně levé, mezi nimiž největší je **Maruše**, která ze Sedmihradska přítéká a naproti městu **Segedinu** se ústí. — Ú1.: Ukážeme na mapě ještě několik pohořných řek a) Dunaje, b) Tisy.

172. V Uhrách obývá 11 mill. lidí, tedy jen 2krát tolik co v Čechách, ač jsou Uhry 4krát rozsáhlější. Obyvatelé Uherští náleží rozdílným národům; nejvíce je **Maďarů**, ale ani $\frac{1}{2}$ všeho obyvatelstva, pak **Slovanů**, pak **Němců** a **Rumunů**. — Ú1.: Ukažme na mapě národnostné, kde kteří obývají.

173. Ú1.: 1—2. z č. 61. Hl. město Uherské je **Buda-Pešť** dvojměsto na Dunaji, Budín na pravém, Pešť na levém břehu,

174. I. Na pravém břehu Dunajském: — 175. II. Na levém břehu Dunajském až k Tise (a Ondavě):

spojeny velkým řetězovým mostem. Budín na výšině pevnost, v ní královský hrad, v něm občas císař sídlí. V Buda-Pešti bydlí 300 tisíc lidí, sídlí Uherské ministerstvo a ostatní nejvyšší úředové království Uherského, universita, technika.

174. I. Na pravém břehu Dunajském: Nezider městys u jezera Neziderského. Uherské Staré Hrady při ústí ř. Litavy do pravého ramene Dunajského, má Uherskou rolnickou akademii. Ráb při ústí ř. Rábu tvrdá pevnost, kterou druhdy Turci několikrát úsilně obléhali. Ostřehom město u Dunaje, sídlo primasa (t. j. prvního arcibiskupa) Uherského, tu narodil se sv. Štěpán, prvý král Uherský, jenž byl pokřtěn od sv. Vojtěcha. Stoličný Bělehrad město, v němž bývali králové Uherští korunováni. Pětikostelí město uprostřed pahorkatiny, která po něm Pětikostelskou sluje, zde dobývají hojně kamenného uhlí. Muháč město u Dunaje, kde Česko-Uherský král Ludvík v bitvě proti Turkům prohrál a na útěku v bahně se utopil (r. 1526).

175. II. Na levém břehu Dunajském až k Tise (a Ondavě): Břetislav čili Prešpurk bylo po bitvě Muháčské, když Turci Budina se zmocnili, hl. městem Uherským. Komárno velká pevnost při ústí ř. Nitry a levého ramena Dunajského, v krajině bahnité, v niž mnoho komárů. Nitra u ř. Nitry bývala druhdy sídlem knížat Slovenských, kteří byli údělnými knížaty velkoknížete Moravského. Trenčín město u ř. Váhu, z jeho stolice (čili okresu) vychází mnoho dráteníků do zemí Českých. Báňská Bystřice u ř. Hronu, báňské město, v němž mnoho stříbra dobývají. Košice u ř. Hernadu, nejvých. a největší město na Slovensku. Tokaj u ř. Tisy, při ústí ř. Ondavy, tu zraje nejlepší víno Uherské, zvané Tokajské. Vácov město u okliky Dunajské. Jager sídlo arcibiskupské. Kaloča u Dunaje, v krajině bahnité, sídlo arcibiskupské. Subotica město velké a velmi rozsáhlé, má 16 předměstí, jižně od něho počíná veleúrodná krajina, tak zvaná Černá země. Segedin město po Buda-Pešti největší v Uhrách. Zombor město většinou Srbské, na jih a na v. od něho mnoho Srbských obývá. Titel město při ústí ř. Tisy, má loděnice.

176. III. Od Tisy a Ondavy na východ: — 177. Jak obyvatelé v Uhrách se živí? — 178. Úlohy o Sedmihradsku. —

176 III. Od Tisy a Ondavy na východ: **Pančevu** u ř. Temeše největší město bývalé Vojenské Hranice na v. od Dunaje. **Stará Ršava** městys, u něhož Dunaj opouští Rakouské území. **Temešvár** u řeky Begy, tvrdá pevnost. **Köröš-Banya** (Köröšské báně) báňské město u řeky Köröše; v Karpatech Východních více je báňských míst jmenem Banya. **Orošháza** (na sv. od Segedina) největší Uherská vesnice o 15 tisících obyvatelích. **Debrecín** město obklopené rovinatými pustami, na kterých výborné koně vychovávají. **Mukačov** na úpatí Středních Karpat, v okolí nalézají krásné křištály, tak zvané Uherské diamanty.

177. Obyvatelé v Uhrách živí se hlavně dobýváním plodin, průmysl a obchody slabší jsou než v zemích západních. V Uhrách těží přírodniny mnohé: a) z nerostných přírodnin mnoho stříbra, v Karpatech Západních zvláště u **Báňské Bystřice**, železa v Karpatech východních i západních, uhlí u Pětikostelí, Muháče a jinde, soli v Karpatech Středních, tu také pěkné křištály (zvláště) u **Mukačova**. b) Pro rostlinné plodiny jest v Uhrách půda na mnohých místech velmi úrodná, zvláště v **Banátě**, krajině to na jih od ř. Maruše; i daří se v Uhrách rostlinné plodiny, které i v Čechách, ale více vína, kukuřice a pšenice; víno zvláště na návrších k teplému jihu obrácených, vínom nejlepším je Tokajčina, nejlepší to víno v Rakousku vůbec. c) Z živočichů užitečných chovají mnoho koní, které jsou sice nevelké, ale vytrvalé, zvláště do rychlé jízdy po šírých tamnějších rovinách, též mnoho chovají vepřového dobytka, který od jara do zimy v lesích žije a žaludy a bukvicemi se vypásá, dobytek ten prodávají i do zemí Českých (tu mu říkají též bakonský dle Bakonského Lesa). — Úl.: Ukážeme na mapě místa, v kterých železnice se křížují.

O velkoknížectví Sedmihradském. 178. Úl: 1—4.
z čísla 128.

179. Jak je Sl. hornato? — 180. Kolik lidí v Sl. žije? —
181. Místopis. — 182. Jak Sedmihradčané se živí? — 183.
Úlohy o Chorvatsku se Slavonii. —

179. Sedmihradsko velmi jest hornato a pahorkato, a velmi málo rovinato; všecka pak země náleží vysočině **Karpatské** a to vesměs Karpatům Východním, které hlavně v Sedmihradsku se vypínají. Hory vypínají se hlavně po hranicích, nejvíše na straně jižní, tu nejvíše strmí hora **Negoj**, skoro tak vysoko jako Gerlachovka; u prostřed hraniče severozáp. pnou se hory **Krušné**, v nichž jsou mnohé kovodatné bány.

Pahorkata jest země hlavně uvnitř; rovina největší jest **Brašovská** (ale je nevelká), u města Brašova v jihových. cípu země.

180. V Sedmihradsku žijí jen 2 miliony lidí, ač jest země ta větší než Čechy; obyvatelé jsou většinou **Románi**, ale také Maďaři a Němci, víry jsou hlavně řeckokatolické.

181. Úl. 1—2. z č. 61. Hlavního města země nemá, a to proto, že nemá zvláštního sněmu, nýbrž volí poslance do sněmu Uherského, a nemá zvláštní zemské vlády.

Kluž u ř. **Sámoš** je nejdůležitější maďarské město v Sedmihradsku. **Bělehrad** Sedmihradský u ř. Maruše, v chrámě jeho jsou hroby bývalých samostatných knížat Sedmihradských. **Zalatna** v Krušných horách město, v něm dolují od pradávna na zlato. **Blažejov** u stoku obou Kokelů, sídlo arcibiskupa řeckokatolického. **Sibiň** hlavní sídlo Němců Sedmihradských. **Brašov** v rovině Brašovské, největší město Sedmihradské, zámožné průmyslem a obchodem do Rumunska.

182. Sedmihradčané živí se podobně jako lidé v Uhrách; zvláště dobývají mnoho zlata (více než ve všech ostatních Rakouských zemích dohromady), pak soli. Zlata dobývají nejvíce v horách Krušných (zvláště u **Zalatny**).

O království **Chorvatsko Slavonském**. 183. Úl.: 1—4.
x čís. 128.

184. Z kterých částí Ch.-Sl. složeno jest? — 185. Jak Ch. se Sl. hornato a rovinato jest? — 186. Kolik lidí v Ch.-Sl. obývá? — 187. Místopis. — 188. Jak obyvatelé Chorvatska a Slavonie se živí? —

184. Chorvatsko se Slavonií složeno je ze 3 částí, které jsou: království **Chorvátské**, království **Slavonské** a bývalá **Vojenská Hranice**.

185. Chorvatsko se Slavonií není vesměs hornato, nýbrž podél řek Sávy a Drávy táhnou se do země dlouhé roviny, které s Velkou rovinou Uherskou souvisí. Hory Chorvátsko-Slavonské náleží dílem k Alpské, dílem ke Krasové vysocině; z Alpské vysociiny vynikají tu předhory Chorvatskoslavonské, které různá jmena mají a na v. u Dunaje končí vinorodou horou **Fruškou**. Hory Krasové pnou se v Chorvatsku jen na jih od ř. Sávy (nejvýše horou jmenem **Svaté Brdo**, 1700 m. vysoko).

186. V Chorvatskoslavonském království obývají skoro 2 mil. lidí, skoro vesměs **Chorvatů** a **Srbů**.

187. Úl.: 1—2. z čís. 61. Hlavní město **Záhřeb** (chorv. Zagreb) nedaleko ř. Sávy, v něm sídlí kr. místodržitelství a ostatní nejvyšší zemští úřadové, arcibiskup, universita a akademie jihoslovanská. Karlovec u ř. Kupy a Sisek u ústí Kupy do Sávy jsou města pro obchod výhodně položená. Rěka největší přímořské město Chorvatské. Osěk u ř. Drávy největší město Slavonské. Karlovice u Dunaje, sídlo patriarchy pravoslavného, v okolí jsou vinice, v kterých roste vyhlášené Karlovické víno.

188. Obyvatelé Chorvatska a Slavonie živí se podobně jako lidé v Uhrách, hlavně dobývají plodin, a to plodin nerostných málo; pro plodiny rostlinné jest země velmi úrodná, zejména mnoho rodí vína, (zvláště dobré víno jest Karlovické), a mnoho má lesů listnatého stromoví, a v těch vypásá se stáda vepřového dobytka žaludy a bukvicemi. — Úl.: Ukažme na mapě místa, v kterých železnice se křížují.

O B S A H.

Zeměpis obecný.

	Stránka.
I. O zemi celé	5
Kde zeměkoule jest? §. 1—5	6
Jak země se pohybuje? §. 6—15	7
O sluneční soustavě §. 16—38	8
O světě §. 39—44	11
Měřický popis země §. 45—66	12
O povrchu zemském §. 67—99	16
O lidech §. 100—109	21

II. O zemědilech jednotlivých.

O Evropě §. 110—144	23
O Asii §. 145—165	33
O Africe §. 166—187	38
O Americe §. 188—210	43
O Australii §. 211—223	49

III. O Evropě zvlášt.

A. O državách západoevropských §. 224—227	52
B. O jiho- " 228—235	54
C. O východo- " 236—239	57
D. O severo- " 240—241	59
E. O středo- " 242—252	60

Zeměpis Rakousko-Uherský.

Úvod §. 1—7	71
O tvaru zemském §. 8—19	72
O vodstvu §. 20—24	75
O obyvatelstvu §. 25—42	77
Místopis §. 43—188	80
Čechy §. 47—72	81
Morava §. 73—97	95
Slezsko §. 98—113	103
Země Alpské §. 114—156	106
Dalmacie, Halič a Bukovina §. 157—168	114
Uhry a Sedmihradsko §. 169—182	116
Chorvatsko ze Slavonií §. 183—188	120

Tiskové omyly.

Na str. 27. v řádku 17.	zdola místo mili čti kilom.
" " 28. " "	4. shora vynech 100'000—
" " 28. " "	5. " " mil a tedy
" " 32. " "	9. zdola přidej za slovo hlavně: plo- diny jiných zemědílův a vy- vážejí
" " 37. " "	8. zdola místo Manging čti Nanking.
" " 39. " "	6. shora místo m čti km.
" " 54. " "	16. " " pokročily čti pokročili
" " 61. " "	17. " " oděných čti oděvných.
" " 76. " "	4. " " skoro čti nad 1000
" " 84. " "	8. " " Trenšinem čti Třemšinem.
" " 84. " "	12. " " 40 mil čti nad 300 km.
" " 98. " "	1. zdola " mili čti km.
" " 100. " "	8. shora " 312 " 61.
" " 105. " "	13. " " 312 " 61.

Fr. A. Urbánek,

kněhkupectví pro paedagogickou literaturu, spisy pro mládež
a učebné pomůcky pro školy

v Praze (na Vodičkové ulici č. 20 n.) a v Kolíně (v domě
hospod. záložny),

vydal a vydává uásledující spisy:

Připomenutí. Každá zakázka tuto uvedených i neuvedených děl
vyřizuje se u mne vždy hned a správně i lacině.

Technické tabulky a zápisky pro hospodáře a průmyslníky,
jakož i pro žáky realních a občanských škol sepsal Edv. Stoklas.
Cena 60 kr., váz. 72 kr.

Nauka o měřických tvarech pro školy obecné. Prakticky probral
J. F. Kupka, řídící učitel. Třetí, oprav. vydání. Se 74 vyobraz.

Cena 30 kr., váz. 40 kr.

Schválena ministerstvem dne 4. srpna 1873 pro obecné
školy a městanské a 19 učitelskými jednotami.

Tvaroznalství pro školy obecné. Sepsal Jan Hrdý.
S 35 vyobraz. Cena 20 kr., váz. 30 kr.

Vychovatelský časopis „Posel z Budě“ píše v č. 11. r. 1872
doslově o dílku tomto takto:

„Spisek tento obsahuje v krátkosti vše, co ve školách obec-
ných místo míti může; pojmy vyvinuji se přirozeně a zcela
jednoduchým, nikoliv rozvláčným spůsobem, jak toho u jiných
toho druhu spisů vidáme, nad to setkáváme se zde s přemno-
hými praktickými úlohami, které zajisté každému ví-
tány budou a žákům k bystření moudrosti, jakož i pro budoucí
život velmi prospějí. Spisek tento můžeme všem, kdož se vy-
učováním tvaroznalství na školách obecných zaměstnávají, co nej-
vřeleji odporučiti nejen pro jeho praktičnost a láci, ale i pro
dobročinný účel, který s prodejem spojen jest.“

Počtárství postupné v praktických příkladech
metrické. Obsahující nové míry a váhy
Pro mládež škol obecných sepsal Jos. Soukup, ře-
ditel obecných škol v Písku. Druhé vydání. 2 sešity. Cena 24 kr.
a 36 kr.

Stručný obrázkový přírodopis pro mládež. Sepsal Jos.
Soukup, ředitel měst. škol v Písku.

Část I. O ssavcích. S 59 pův. obrázky. Cena 20 kr.

„ II. O ptácích. S 50 pův. obrázky. Cena 20 kr.

„ III. Obajživelníci, plazi a ryby. S 28 pův. obr. Cena 20 kr.

Pädag. týdeník „Komenský“ píše v č. 23. dne 9. července
1874 takto:

„Jest to roztomilá knížecka, kterou ct. učitelstvu velmi
schvalujieme.“

Krasopisné vzory pro školu a dům. Napsal V. *Podhajský*, řed. škol v Poličce. Sešit I. Písmo latinské. II. Písmo německé a III. Písmo francouzské. Sešit po 30 kr.

„Nár. Listy“ píší v č. 114. ze dne 27. dubna 1873 takto:

„Sešit tento vyniká nad sešit prvňí, v němž podáno jest písmo latinské, v těchto listech vši pochvalou oceněné a odporučené. Podhajský jde cestou svou s úspěchem nejlepším, a neuží chyb, že jeho vzory po příkladu více škol českých stanou se velmi rozšířeným učebným prostředkem našemu učitelstvu.“

Kreslení pro prvou třídu škol obecných od Pant. J. *Engla*, učitele v Táboře. Druhé vydání. Cena sešitu o 20 listech 80 kr.

Kreslení pro školy národní. Sestavili učitel Josef *Balcar*, uč. V. *Kryšpín*, ředitel J. L. *Mašek* a uč. Ant. *Svoboda*. Vydaří Matice Komenského.

Posud vydáno 11 sešitů po 10 listech: Pro I. třídu 3 sešity, II. a III. 3, IV. 3 a doplňovací sešity 2 po 30 kr. Výklad k tomu („Bibliotéka paedag.“ sv. XX.) za 30 kr.

Jilemická učit. jednota „Budeč“ referujíc o rozličných vydánných kreslení, praví ve zprávě, otištěné v č. 53. dne 31. prosince 1874 „Posla z Budče“, že převeliká většina přítomných členů při schůzi dne 12. pros. 1874 dává přednost dotčenému kreslení přede všemi jinými.

Navedení ku zpěvu pro mládež první třídy na školách obecných. S několika praktickými příklady a sbírkou písni s průvodem piano. Po- dává Em. *Vašák*. Cena 40 kr.

Lumírek. Zpěvníček pro útlou mládež českoslovanskou. Sestavil Fr. V. *Janoušek*, učitel zpěvu v Jičíně. Cena 60 kr., ztuha váz. 72 kr.

Schválila učit. jednota „Budeč Mělnická.“

Vínek ze 60 dvou- a tříhlásých písni pro mládež odrost- lejší. Sestavil Fr. V. *Janoušek*, učitel zpěvu v Jičíně. Cena 60 kr.

Schválilo 23 učitelských jednot v Čechách a na Moravě.

Libuša. Zpěvy dívek česko-slovanských. Pro vyšší dívčí školy a dívčí pěvecké jednoty upravil Frant. V. *Janoušek*, uč. zpěvu při císařském královském ústavě učitelském v Jičíně. Zpěvy jedno- a dvouhlásé. Ceny: sešité 60 kr., skvostně váz. 1 zl. 10 kr., se zlatou orlízkou 1 zl. 30 kr.

Proč a kterak máme zdraví dítěk šetřiti? Učitelům a rodičům českoslovanským k bedlivé úvaze podává prof. Josef *Klika* v Pardubicích. „Jen v zdravém těle zdravý duch!“ S 22 vyobrazeními. Cena 50 kr.

Schválil Spolek lékařův českých v Praze.

Úvod do tělocviku školského. Ku prospěchu učitelův a cvičitelův na školách středních, odborných, měšťanských a obecných, i na ústavech učitelských sepsal prof. Vilém Kurz na c. k. učit. ústavu v Kutné Hoře. Se 112 pův. vyobr. Cena 1 zl. 80 kr.

„**Beseda učit.**“ píše v č. 16. dne 16. dubna 1874 takto:

„Dokládajíce se známé průpovědi: „Sana mens in corpore sano“, doporučujeme všem učitelům a vychovatelům knížku p. Kurzovu s důkladnou znalostí spracovanou, aby jí užili jednak k lepšímu poznání vědy tělocvičné, jednak aby si všimli všelikých pokynutí při provozování školního tělocviku, jenž se stal předmětem obligátním na školách obecných. Doufáme, že spisu toho si povšimnou všichni naši učitelé.“

„**Úvod do tělocviku školského**“ schválen velesl. zemskou šk. radou dne 10. října 1875 č. 20879 k užívání za pomocnou knihu učitelům a cvičitelům při školách středních, měšťanských a obecných a při vzdělavnách učitelských, též i k zakoupení do knihoven škol právě jménovaných.

Dětské nemoci. Prostonárodní poučení o vychování a ošetřování dětí zdravých i nemocných. Ku prospěchu rodin našich sepsal M. & Ch. Dr. Vilém Sel, prakt. lékař v Plzni. Cena 1 zl., váz. v angl. plátně 1 zl. 50 kr.

Dílko toto jest v „Ženských Listech“ (č. 4. r. 1875) od Md. a Ch. Dra. V. Janovského, redaktora „Časopisu lékařův českých“ všechno schváleno.

Nová knihovna pro mládež.

Sbírka zábavných a poučných spisův pro naši milou mládež.

Pořádají M. Weinfurt a Fr. A. Zeman, učitelé v Praze.

Sbírka tato obsahuje nejen zdařilé povídky, pověsti, báchorky, bajky, básně a písň, dětské hry a hádanky, ale i obrázky dějepisné a přírodopisné s vyobrazeními, poučné cestopisy, zdařile líčené životopisy mužů vynikajících a o národ náš zasloužilých, a seznámuje mládež s úkazy přírodními.

~~■~~ Schválil sbor zvolený od konference učitelstva Pražského pro knihovny školní! ~~■~~

Každý svazek tvoří o sobě celek a prodává se i o sobě za cenu krámskou.

Každý svazeček vázaný o 8 kr., pevněji o 15 kr. více.

1. **Pohádky národní.** Ze sbírek národních pohádek pro českou mládež vybral J. K. Hraše, ředitel měšťanských škol v Náchodě a c. kr. okr. školní inspektor. S 2 původními obrazy. Cena 24 kr.

2. a 3. **Bodlák a růže.** Povídka pro mládež. Sepsal J. Sokol, učitel na c. k. vzorné hlavní škole v Praze a spoluredaktor „Školy a Života.“ S pův. obrázkem. Ceny: seš. 48 kr., vkusně vázané se zlatou orízkou 1 zl. 28 kr.

4. Pes a jeho hlavní odrůdy. Obrázky přírodnopisné s povídka-
mi pro mládež dospělejší. Dle rozličných spisů vzdělal *J. Beran*, učitel
při ústavu hluchoněmých v Praze. S titulním obrazem a 10 obrázky
v textu. Cena 30 kr.

5. Deklamovánky čili sbírka básniček ku přednášení pro menší
dítky obojího pohlaví. Sestavili *K. Urlich* a *M. Weinfurt*, učitelé
v Praze. Druhé, rozmnovené vydání. Cena 24 kr.

6. Nikolauovy Klásky. Nově upravil a rozmnobil *Jos. Beran*.
I. Drobné povídky. II. Dědeček. S původním obrázkem. Cena 24 kr.

7. Zrněčka do srdcečka. Padesát drobných mravoučných povídek
pro útlou mládež. Sepsal *Jos. Sokol*, učitel na cvičné škole c. k.
ústavu učitelů v Praze. S 8 původními obrázky od malíře *Josefa
Scheiwla*. Cena 44 kr.

8. Povídky pro mládež dospělejší. Sebral prof. *Jan K. Škoda*.
Třetí vydání. S původním obrázkem od malíře *A. Königa*. Cena 24 kr.

9. Čtení o včelách pro mládež dospělejší. Na základě mnoha-
leté zkušenosti sepsal *Ant. Duda*, učitel na cvičné škole c. k. uči-
telského ústavu v Soběslavi. S 9 původními obrázky. Cena 30 kr.

10. Nikolauovy Obrázky z dějin vlasti pro mládež českoslo-
vanskou. Dle Nikolauova „Dějepisu českého v obrazích“, k třetímu
vydání připraveného, upravil *Fr. A. Zeman*, učitel v Praze. Se 14
původ. obrázky od historického malíře *Jos. Scheiwla*. Cena 30 kr.

11. Pravda v obrazích. Sbírka bajek a podobenství, kterou ku
prospěchu mládeže učinil *Fr. A. Zeman*, učitel. Část I. S pův. obr.
Cena 30 kr.

12. Přírodonopis pro mládež. Sepsal řed. *J. Soukup* v Písku. Část I.
S sávci. S 59 původ. obrázky dle kreseb Stoklasových. Cena 30 kr.

13. Smutný a radostný štědrý večer. Povídka pro mládež. Se-
psal *J. N. Černohous*, děkan. S původním obrázkem od *Ant. Königa*.
Cena 30 kr.

14. Pravda v obrazích. Sbírka bajek a podobenství, kterou ku
prospěchu mládeže učinil *Fr. A. Zeman*, učitel v Praze. Část II.
Cena 30 kr.

15. Život dítěk na venkově. Líčí prof. *Fr. Sobek*. S původním
obrázkem od *A. Königa*. Cena 30 kr.

16. Obrazy z krajů vzdálených. Popisuje prof. *Pavel Jehlička*.
Část I. Se 7 obrázky. Cena 30 kr.

17. Pavlinka a Karolinka. Obrázek ze života dívčího. Nakresila
V. Lužická. Cena 30 kr.

18. Ze starověkých povídek. Pro mládež dospělejší upravil ře-
ditel realného gymnasia *V. Petrů*. S 6 původními vyobrazeními.
Cena 30 kr.

19. Kvítí z luhů domácích. Básně pro mládež od *Frt. Slav. Ště-
pánka*. Péče Matice Komenského č. I. S pův. obr. od *A. Kö-
niga*. Cena 30 kr.

20. Chudé dítě aneb Kaple anděla strážce na Vrcholci. Povídka
pro mládež dospělejší od *Boh. F. Hakla*, faráře. Cena 48 kr.

21. Přírodonopis pro mládež. Sepsal *Jos. Soukup*, ředitel obecných
škol v Písku. Část II. Ptáci. S 50 pův. obrazy dle kreseb Stokla-
sových. Cena 30 kr.

22. *Jířinky*. Povídky a bajky pro mládež od *Elišky Krásnohorské*. Cena 24 kr.

Obsah: Dědečkův hněv (povídka). — Páv a duha (bajka). — Dva poutníčkové (bajka). — Sedmikrásy a kopřiva (bajka). — Žabka a rybka (bajka). — Tíže (bajka). — V růžovém poupečti (bajka).

23. *Obrázky z dějin vlasti pro mládež*. Sepsal prof. *Ed. Erben*. Třetí vydání. S 11 původními obrázky. Cena 20 kr.

24. *Zpěvníček pro opatrovny a mateřské školy*. Vyдали Jos. *Vlk* a *Em. Vašák*. Cena 16 kr.

25. *Ctnost šlechti*. Povídky. Sepsal a vzdělal *Jan Prav. Přibík*, říd. učitel ve Vysočanech. Cena 24 kr.

Obsah: Cikánské děti. — Dobročinnost přináší úroky. — Pohnutlivá oběť.

26. *Pravidla moudrosti a opatrnosti*, kteráž z „*Mudrosloví*“ Fr. L. Čelakovského mládeži české vybral *Jan Kopecký*. Cena 30 kr.

27. *František Doucha*, jak se jeví ve spisech svých pro mládež. Upravil *Jaroslav Květnický*. Svazek I. S podobiznou spisovatele. Cena 40 kr.

Obsahuje povídky: Hned z mládí sobě ctnosti hleděti máme. — Bedlivé dítky. — První skutek dobrý. — Malá zahrádka. — Krása ve stvoření. — Motýl. — Bloudění v lese. — Přívětivá poslička. — Kraječky. — Nemocná matka. — Ubohý stařec. — Dobrý skutek jest nám prospěšný. — Spokojenost činí člověka štastným. — Radostný svátek. — Ptáček na svobodu daný. — Kterak se člověk zlým svědomím sám prozrazuje. — Smrtí se život náš nekončí. — Poctivost na věčnost. — Starý hrad. — Barvy národní.

28. *Ze zpěvů vlasteneckých*. Básně, kteréž mládeži české napsal *Ant. Kosina*, učitel při měšťanské škole v Náchodě. Cena 30 kr.

Obsahuje: Připomenutí. — Proslov. — Příchod Čechův. — Libušin soud. — Přemysl oráč. — Záboj. — V Rímě. — Bratrovrah a jeho syn. — Oldřich a Božena. — Čechové na Hnězdně. — Božetěch opat. — Přísaha. — Pomsta Vršovicův. — Soběslav a Lothar. — Čechové před Milánem. — Jaroslav, vítěz nad Tatary. — Přemysl Otakar u moře Baltického. — Noc na poli Moravském. — Milota z Dědic. — V žaláři. — V Kostnici. — Žižkova smrt. — Vítězství dítěk. — Hody krále zimního. — Duha. — V Brandýse nad Orlicí. — Vystěhovalec.

29. *Karel IV., otec vlasti*. Obrázek z dějin českých. Nastínil *P. J. Šulc*. Cena 30 kr.

30. *Cestování o prázdninách*. (Poříčí Svatcavy.) Sepsal *Václav Novotný*, ředitel českých škol „*Matice školské*“ v Budějovicích. Část I. S lithogr. mapkou. Cena 30 kr.

31. *Stručný obrázkový přírodoník pro mládež*. Sepsal Jos. *Soukup*, ředitel obecných škol v Písku. Část III. Obojživelníci, plazi a ryby. S 28 obrázků, na nichž jest 69 předmětů vyobrazeno. Cena 20 kr.